

МОНГОЛ УЛСЫН САНХҮҮГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТАЙЛАН

2015
XII сар
№6

МОНГОЛ УЛСЫН САНХҮҮГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТАЙЛАН

Дугаар №6

Улаанбаатар хот
2015 оны 12 дугаар сар

Энэхүү тайланг боловсруулахад хариуцсан чиглэлээр материал ирүүлэн,
хамтран ажилласан Монголбанк, Сангийн яам, Санхүүгийн зохицуулах
хорооны холбогдох газрууд болон тайланг хянан тохиолдуулж, санал шүүмж
өгсөн Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн зөвлөх - Ерөнхий эдийн засагч С.Болдод
талархал илэрхийлье.

НЭГТГЭН БОЛОВСРУУЛСАН:
САНХҮҮГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН
ЗӨВЛӨЛИЙН АЖЛЫН АЛБА

АГУУЛГА

ӨМНӨХ ҮГ	8
ТОЙМ	9
1. МАКРО-САНХҮҮГИЙН ОРЧИН	14
1.1 ДЭЛХИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ТОЙМ	14
• Дэлхийн эдийн засаг	14
• Дэлхийн санхүүгийн зах зээл	18
1.2 МОНГОЛ УЛСЫН МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОЙМ	22
• Монгол улсын эдийн засгийн төлөв байдал	22
• Гадаад сектор	30
• Бодит сектор	35
• Мөнгө санхүүгийн сектор	36
• Улсын төсөв	39
2. САНХҮҮГИЙН САЛБАР, ТҮҮНИЙ ДАРХЛАА	44
2.1 БАНКНЫ САЛБАРЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ	44
• Банкны салбар	44
• Макро зохистой бодлого, түүний хэрэгжилт	53
2.2 БАНКНЫ БУС САНХҮҮГИЙН САЛБАРЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ	57
• Банк бус санхүүгийн байгууллага, хадгаламж зээлийн хоршоо	57
• Хөрөнгийн зах зээл	63
• Даатгалын байгууллага	66
• Зээлийн батлан даалтын үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага	70
• Хөдөө аж ахуйн бирж ба түүхий эдийн арилжаа	71
3. САНХҮҮГИЙН САЛБАРЫН ДЭД БҮТЭЦ, ТҮҮНИЙ ИНСТИТУЦИ	72
3.1 ХУУЛЬ, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИНД ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТ	72
3.2 ТӨЛБӨР ТООЦОО, ХӨРӨНГИЙН БҮРТГЭЛИЙН СИСТЕМ	74
3.3 САНХҮҮГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ЗӨВЛӨЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА	77

ШИГТГЭЭНҮҮД

Шигтгээ 1:	Монгол Улсын санхүүгийн мөчлөг	27
Шигтгээ 2:	Макро зохистой бодлого хэрэгжүүлэгч институцийн загварууд болон системийн эрсдэлд хариу үйлдэл үзүүлэх хугацааны хоорондох хамаарал	55

ДҮРСЛЭЛҮҮД

Дүрслэл Т.1	Монгол Улсын санхүүгийн тогтвортой байдлын зураглал	12
Дүрслэл 1.1	Дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн төсөөлөл	14
Дүрслэл 1.2	АНУ-ын зарим голлох үзүүлэлтүүд	15
Дүрслэл 1.3	Евро бүсийн ажилгүйдлийн түвшин	15
Дүрслэл 1.4	БНХАУ-ын нүүрсний импорт	16
Дүрслэл 1.5	Бүтээгдэхүүн, түүхий эдийн үнэ	16
Дүрслэл 1.6	Зарим хөгжингүй орнуудын Засгийн газрын 10 жилийн хугацаатай бондын өгөөж	18
Дүрслэл 1.7	Зарим хөрөнгийн захын индекс	19
Дүрслэл 1.8	Шанхайн хөрөнгийн биржийн индекс	20
Дүрслэл 1.9	Голлох валютуудын ам.доллартай харьцах ханш	21
Дүрслэл 1.10	Алт, зэсийн үнэ ба ам.долларын ханшийн индекс	21
Дүрслэл 1.11	Төлбөрийн тэнцлийн алдагдал	22
Дүрслэл 1.12	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт	22
Дүрслэл 1.13	Импортын жилийн өсөлт	23
Дүрслэл 1.14	Монгол Улсын улирлын ДНБ-ий жилийн өсөлт	24
Дүрслэл 1.15	Гадаад, дотоод цэвэр актив ба M2 мөнгө	24
Дүрслэл 1.16	Засгийн газрын үнэт цаасны хүү	25
Дүрслэл 1.17	Төсөв болон мөнгөний бодлогын хүрээнд эдийн засагт хийгдсэн санхүүжилтийн бүтэц ба эдийн засгийн өсөлт	25
Дүрслэл 1.18	Инфляцийн задаргаа	26
Дүрслэл 1.19	Санхүүгийн мөчлөгийн үзүүлэлтүүд, тэдгээрийн эргэлтийн цэгүүд	28
Дүрслэл 1.20	Санхүүгийн мөчлөг	29
Дүрслэл 1.21	Төлбөрийн тэнцлийн гүйцэтгэл	30
Дүрслэл 1.22	Урсгал тэнцлийн бүтэц	30
Дүрслэл 1.23	Урсгал тэнцлийн санхүүжилт	30
Дүрслэл 1.24	Хөрөнгө, санхүүгийн дансны бүтэц	31
Дүрслэл 1.25	Гадаад худалдааны нөхцөлийн индекс	31
Дүрслэл 1.26	Нийт экспорт	32
Дүрслэл 1.27	Нийт импорт	32
Дүрслэл 1.28	Гадаад валютын ханш	32
Дүрслэл 1.29	Гадаад валютын нөөц	33
Дүрслэл 1.30	Монгол Улсад хөрөнгө оруулсан гадаадын уул уурхайн компаниудын олон улсын бирж дэх хувьцааны үнэ	34
Дүрслэл 1.31	Гадаад зах зээлд гаргасан Монгол Улсын Засгийн газрын бондын үнэ	34
Дүрслэл 1.32	Эдийн засгийн өсөлтийн задаргаа	35
Дүрслэл 1.33	M2 мөнгөний бүтэц	36
Дүрслэл 1.34	M2 мөнгөний жилийн өсөлтийн задаргаа	36

Дүрслэл 1.35	Мөнгөний үзүүлэлтүүдийн ерөнхий бүтэц ба хандлага	37
Дүрслэл 1.36	Мөнгөний нийлүүлэлт ба мөнгөний үржүүлэгч	37
Дүрслэл 1.37	Банкуудын хадгаламж болон зээлийн хүү	37
Дүрслэл 1.38	Банк хоорондын захын хүү	38
Дүрслэл 1.39	Банк хоорондын захын хүүний хэлбэлзэх интервал	38
Дүрслэл 1.40	Нэгдсэн төсвийн орлого ба тусламжийн дүн	39
Дүрслэл 1.41	Уул уурхайн салбарт тусгай зөвшөөрөлтэй үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-үүдээс төсөвт төвлөрүүлсэн орлого ба төсвийн бусад орлого	39
Дүрслэл 1.42	Нэгдсэн төсвийн зарлага ба Хөгжлийн банкны төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй олгосон зээл	41
Дүрслэл 1.43	Нэгдсэн төсвийн тэнцлийн гүйцэтгэл	42
Дүрслэл 1.44	Засгийн газрын бонд ба зээл	42
Дүрслэл 1.45	Засгийн газрын богино ба урт хугацаат бондын арилжаа	43
Дүрслэл 2.1	Банкны салбарын активын бүтэц	44
Дүрслэл 2.2	Банкны салбарын пассивын бүтэц	44
Дүрслэл 2.3	Банкны салбарын эх үүсвэрийн жилийн өсөлт	45
Дүрслэл 2.4	Банкны салбарын актив, зээлийн жилийн өсөлт	45
Дүрслэл 2.5	Олгосон зээлийн жилийн өсөлт	45
Дүрслэл 2.6	Салбаруудын зээлийн төвлөрөл	46
Дүрслэл 2.7	Зээлийн чанарын үзүүлэлт, салбараар	46
Дүрслэл 2.8	Хугацаа хэтэрсэн болон чанаргүй зээлийн өсөлт	47
Дүрслэл 2.9	Хугацаа хэтэрсэн болон чанаргүй зээл, валютын төрлөөр	47
Дүрслэл 2.10	Өрхийн бодит орлогын өсөлт	47
Дүрслэл 2.11	Өрхийн орлого, зарлагын харьцаа	48
Дүрслэл 2.12	Өрхийн өрийн дарамт	48
Дүрслэл 2.13	Өрхийн өр, орлогын харьцаа	48
Дүрслэл 2.14	Хувийн салбарын өрийн дарамт	49
Дүрслэл 2.15	Орон сууцны үнэ, ипотекийн зээлдэгчдийн тооны өсөлт	49
Дүрслэл 2.16	Өөрийн хөрөнгийн үзүүлэлтүүд	49
Дүрслэл 2.17	Банкны актив болон өөрийн хөрөнгийн өгөөж	50
Дүрслэл 2.18	Зээлийн эрсдэлийн сангийн өсөлт	50
Дүрслэл 2.19	Банкны салбарын актив, пассивт гарсан өөрчлөлт	51
Дүрслэл 2.20	Банкны салбарын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар	51
Дүрслэл 2.21	Хөрвөх чадварын үзүүлэлтүүд	51
Дүрслэл 2.22	Зээл, хадгаламжийн харьцаа	52
Дүрслэл 2.23	Стресс тест	52
Дүрслэл 2.24	Валютын зээл, нийт зээлийн харьцаа	53
Дүрслэл 2.25	Бүртгэлтэй банк бус санхүүгийн байгууллагын тоо	57
Дүрслэл 2.26	Банк бус санхүүгийн байгууллагын нийт хөрөнгийн бүтэц	58
Дүрслэл 2.27	Банк бус санхүүгийн байгууллагын нийт зээл, зээлийн чанар	58
Дүрслэл 2.28	Банк ба ББСБ-ын зээлийн сарын дундаж хүү	59
Дүрслэл 2.29	Хадгаламж, зээлийн хоршоо болон гишүүдийн тоо	61
Дүрслэл 2.30	Хадгаламж, зээлийн хоршоодын нийт зээл, зээлийн чанар	61
Дүрслэл 2.31	Хадгаламж, зээлийн хоршоодын өр төлбөр ба өөрийн хөрөнгө	62
Дүрслэл 2.32	ТОП-20 индекс болон зах зээлийн үнэлгээ	63
Дүрслэл 2.33	Хөрвөх чадвар, хувьцааны арилжааны үнийн дүн	64

Дүрслэл 2.34	Бүртгэлтэй хувьцаат компанийн тоо, тэдгээрийн хуулиар хүлээсэн үүргийн хэрэгжилт	65
Дүрслэл 2.35	Арилжааны төлбөр тооцоо	66
Дүрслэл 2.36	Даатгалын компаниудын өр төлбөр, эзэмшигчдийн өмч	67
Дүрслэл 2.37	Батлан даалт гаргасан байдал болон санхүүжилтийн эх үүсвэр	70
Дүрслэл 3.1	Их дүнтэй төлбөр тооцооны системийн нэг өдрийн дундаж үзүүлэлт	74
Дүрслэл 3.2	Бага дүнтэй төлбөр тооцооны системийн нэг өдрийн дундаж үзүүлэлт	75

ХҮСНЭГТҮҮД

Хүснэгт Т.1	Монгол Улсын макро эдийн засаг, санхүүгийн салбарын голлох үзүүлэлтүүд	10
Хүснэгт 1.1	Төсвийн орлогын тасралт	24
Хүснэгт 1.2	Санхүүгийн мөчлөгийн үзүүлэлтүүдийн хоорондын хамаарал	28
Хүснэгт 1.3	Урсгал тэнцлийн алдагдлын санхүүжилт	31
Хүснэгт 1.4	Монгол Улсын нийт гадаад өр	33
Хүснэгт 1.5	Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлийн өөрчлөлт	34
Хүснэгт 1.6	Бодит салбарын үндсэн үзүүлэлтүүд	35
Хүснэгт 1.7	2015 оны III улирлын байдлаарх бодит ДНБ-ий өсөлт	35
Хүснэгт 1.8	Нэгдсэн төсвийн орлогын төлөвлөгөө ба гүйцэтгэл	39
Хүснэгт 1.9	Нэгдсэн төсвийн орлогын гүйцэтгэл	40
Хүснэгт 1.10	Нэгдсэн төсвийн зарлагын төлөвлөгөө ба гүйцэтгэл	41
Хүснэгт 2.1	Институцийн индексүүд	56
Хүснэгт 2.2	Банк бус санхүүгийн байгууллагын голлох статистик үзүүлэлтүүд	57
Хүснэгт 2.3	Банк бус санхүүгийн байгууллагын эрхэлж буй үйл ажиллагааны төрөл	58
Хүснэгт 2.4	Банк бус санхүүгийн байгууллагын санхүүгийн голлох үзүүлэлтүүд	59
Хүснэгт 2.5	Орлого, зарлага, ашигт ажиллагаа	59
Хүснэгт 2.6	ББСБ-уудын зохистой харьцааны үзүүлэлтүүд	60
Хүснэгт 2.7	Хадгаламж, зээлийн хоршоодын голлох статистик	61
Хүснэгт 2.8	Даатгалын салбарын тусгай зөвшөөрөл, эрх эзэмшигчдийн тоо	66
Хүснэгт 2.9	Даатгалын компаниудын нийт хөрөнгийн хэмжээ	67
Хүснэгт 2.10	Даатгалын компаниудын хөрөнгө	67
Хүснэгт 2.11	Даатгалын хураамжийн орлого ба нөхөн төлбөр	68
Хүснэгт 2.12	Хөдөө аж ахуйн бирж дээрх түүхий эдийн үнийн дүн	71

ӨМНӨХ ҮГ

Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс “Монгол Улсын санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан”-г жил бүрийн 5, 11 дүгээр сард танилцуулдаг бөгөөд энэ удаа зургаа дахь дугаарыг та бүхэнд өргөн барьж байна.

Хөгжиж буй болон бүрэлдэж буй улс орнуудын эдийн засгийн өсөлт саарч, дэлхийн зах зээл дээрх түүхий эдийн супер мөчлөг дуусгавар болж, АНУ-ын мөнгөний бодлого хатуурах төлөвтэй байгаа нь хөгжиж буй орнууд тэр дундаа гадаад секторын эмзэг байдал өндөртэй, макро эдийн засгийн бодлогын сонголт хязгаарлагдмал орнуудын эдийн засаг, санхүүгийн салбарт ихээхэн сорилтыг бий болгосон хэвээр байна.

Манай улсын хувьд макро эдийн засгийн тохиргоог сүүлийн 3 жилийн турш хийснээр төлбөрийн тэнцлийн шокийн эдийн засагт үзүүлэх нөлөөг зөөлрүүлж, гадаад тэнцлийг тогтворжуулан санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалж ирлээ. Уул уурхайн эрдэс түүхий эдийн мөчлөгийн дагаж, жил бүр 3 тэрбум гаруй ам.долларын урсгал тэнцлийн алдагдалтай, тэр хэмжээгээрээ дотоодын илүүдэл эрэлттэй явж ирсэн эдийн засагт шаардлагатай тохиргоо үргэлжлэн хийгдэж, улмаар 2013, 2014 оны эхний 3 улиралд 2,415.9 сая ам.доллар, 1,464.3 сая ам.долларын алдагдалтай байсан урсгал тэнцэл 2015 оны эхний 3 улиралд 412.7 сая ам.долларын алдагдалтай гарч алдагдлын хэмжээ 4-6 дахин буурчээ. Энэ хэмжээгээр гадаад тэнцэл хангагдан эмзэг байдал буурч, макро эдийн засгийн “шинэ тэнцвэр” хангагдах суурь орчин бүрдэж байна.

Санхүүгийн салбар нь итгэлцэл дээр оршин тогтнох бөгөөд түүний тогтвортой байдал нь

санхүүгийн зах зээлд оролцогчдын үнэн зөв мэдээлэлд үндэслэсэн бодитой хүлээлтээс ихээхэн хамааралтай байдаг. Энэ ч утгаараа Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл нь Монгол Улсын санхүүгийн тогтолцоо, түүний тогтвортой байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийнхээ хүрээнд санхүү, эдийн засгийн бодлогын асуудлыг тогтмол авч хэлэлцэхийн зэрэгцээ, олон нийтэд хүргэж буй мэдээллийн чанарыг сайжруулах, санхүүгийн талаарх иргэдийн суурь мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор “Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан”-г тогтмол боловсруулан нийтэлсээр байна.

Санхүүгийн тогтвортой байдал нь зөвхөн системийн эрсдэлийг бууруулахад чиглэсэн тусгайлсан арга хэмжээнээс гадна уламжлалт макро эдийн засгийн бодлого, санхүүгийн салбарын сайн хяналт шалгалт, зохицуулалт, институцийн оновчтой тогтолцоо зэргээс хамаардаг өргөн цар хүрээтэй ойлголт юм. Иймд дээр дурдсан зорилтын хүрээнд “Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан”-г боловсруулахдаа олон нийтэд албан ёсны эх сурвалж, статистикт үндэслэсэн нийт макро эдийн засаг, санхүүгийн салбарын нөхцөл байдал, хандлагын талаар харилцан уялдаа бүхий бодитой мэдээлэл өгөх зарчмыг баримталж байна.

Цаашид энэхүү тайлангийн агуулгыг сайжруулахад уншигч таны оролцоо, хувь нэмэр ихээхэн үнэ цэнэтэй тул энэхүү тайлантай холбогдох саналаа Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн ажлын албанд хаяглан, fsc@mongolbank.mn цахим шуудангаар ирүүлнэ үү. Таны саналыг хүлээж авахдаа бид үргэлж таатай байх болно.

ТОЙМ

Голлох түүхий эдийн үнэ цаашид үргэлжлэн буурах, хөрөнгийн дотогшлох урсгал саарах зэргээс шалтгаалан хөгжиж буй орнуудын эдийн засгийн өсөлт буурах төлөвтэй байгаа тул ОУВС-ийн шинжээчид дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн төсөөллийг өмнөх төсөөллөөс 0.2 нэгж хувиар бууруулж, 2015 онд 3.1 хувь, 2016 онд 3.6 хувьтай байхаар тус тус таамаглажээ.

АНУ-ын эдийн засгийн өсөлт 2015 оны 3 дугаар улиралд 2.1 хувийн өсөлттэй гарлаа. Энэ оны эхний улиралд АНУ-ын эдийн засгийн өсөлт саарсан боловч 2 дугаар улиралд ДНБ-ий 70 хувийг бүрдүүлэгч хувийн хэрэглээ өмнөх оны мөн үеэс 3.6 хувиар, засгийн газрын зардал 2.6 хувиар, орон сууцны салбарын хөрөнгө оруулалт 9.3 хувиар, бизнесийн салбарын хөрөнгө оруулалт 4.1 хувиар өссөнөөр эдийн засгийн өсөлт хүлээлтээс 3.9 хувийн гүйцэтгэлтэй гарсан.

Евро бүсийн эдийн засаг 2015 оны 1, 2 дугаар улиралд өмнөх улирлаас харгалзан 0.5, 0.4 хувиар өссөн бол 3 дугаар улиралд 0.3 хувиар өслөө. Уламжлалт бус мөнгөний тэлэх бодлого, ханшийн таатай өөрчлөлт, хямд түлшний үнэ дотоод эрэлтийг дэмжиж, жижиглэнгийн худалдаа 3 дугаар улиралд өмнөх оны мөн үеэс 2.8 хувиар өсч, хэрэглээний зардал нэмэгдсэн хэдий ч Герман, Италийн эдийн засгийн өсөлт хүлээлтээс доогуур гарсан нь бүсийн эдийн засаг өмнөх улирлаас ялимгүй саарахад нөлөөлөв.

Хятадын эдийн засаг 2015 оны эхний 2 улиралд 7 хувиар өссөн бол 3 дугаар улиралд 6.9 хувиар өссөн нь хүлээлтээс өндөр байв.

Үүнд жижиглэнгийн худалдаа 10.5 хувиар, үйлчилгээний салбар 8.4 хувиар өссөн нь гол нөлөө үзүүллээ. ОУВС-гийн төсөөллөөр Хятадын эдийн засаг энэ оны эцэст 6.8 хувиар, 2016 онд 6.3 хувиар тус тус өсөхөөр байна.

Зэсийн зах зээлд тэргүүлэгчдийн нэг Glencore компани Конго, Замби дахь үйлдвэрлэлээ ирэх 18 сарын хугацаанд 400 мянган тонноор бууруулна гэдгээ мэдэгдсэнээр зэсийн үнэ 9 дүгээр сард ялимгүй сэргэсэн хэдий ч ам.долларын ханш суларч, Хятадын аж үйлдвэрийн салбар сэргэж, зах зээл тэнцвэрт түвшинд хүртэл зэсийн үнэ төдийлөн өсөхөөргүй гэж шинжээчид дүгнэж байна. Харин нэг унц алтны үнэ 2015 оны 8 дугаар сард 1,117\$-т хүрч буурсан бол Холбооны нөөцийн банк 9 дүгээр сарын хурлаар бодлогын хүүгээ хэвээр хадгалах шийдвэр гаргаснаар алтны үнэ сэргэж, 10 дугаар сард 1,159\$-т хүрч өсчээ.

Монгол Улсын эдийн засгийн бодит өсөлт 2012 оны 12.3 хувиас 2013 онд 11.6 хувь, 2014 онд 7.8 хувь, 2015 оны эхний 3 улиралд 2.5 хувь болж саарав. Гадаад активын огцом бууралтын сөрөг нөлөөг зөөлрүүлэх зорилгоор 2013-2014 онд мөнгөний уламжлалт бус бодлогын хүрээнд хийсэн мөнгөний нийлүүлэлт нь дотоод активыг тогтворжуулж, эдийн засгийг богино хугацаанд (2013 онд) огцом агшихаас сэргийлсэн.

Монгол Улсын төлбөрийн тэнцлийн 2015 оны эхний 10 сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр нийт тэнцэл 169.2 сая ам.долларын алдагдалтай гарч, өмнөх оны мөн үеэс 79.3 хувиар буюу 648.4 сая ам.доллараар

сайжирчээ. Урсгал дансны алдагдал 73.3 хувиар буурсан нь нийт тэнцэлд эерэгээр нөлөөлсөн хэдий ч, хөрөнгө ба санхүүгийн дансны ашиг өнгөрсөн оны гүйцэтгэлээс 32.4 хувиар буурчээ.

Урсгал тэнцэл 2015 оны эхний 10 сард 396.6 сая ам.долларын алдагдалтай гарч, алдагдал өнгөрсөн оны мөн үеэс 73.3 хувиар буюу 1,086.5 сая ам.доллараар буурсан. Урсгал тэнцлийн алдагдал буурахад өнгөрсөн онд 509.2 сая ам.доллар байсан барааны гадаад худалдааны ашиг энэ онд 2 дахин өсч 1,063.0 сая ам.долларт хүрсэн нь голлох нөлөөг үзүүлсэн.

Хөрөнгө, санхүүгийн тэнцэл 2015 оны эхний 10 сарын байдлаар 408.0 сая ам.долларын ашигтай гарсан нь өнгөрсөн оны мөн үеэс 32.4 хувиар буюу 195.1 сая ам.доллараар буурсан үзүүлэлт юм. Хөрөнгө, санхүүгийн дансны ашиг ийнхүү буурахад гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 84.3 хувиар буурсан, гадаад зээлийн эргэн төлөлт хийгдэж хөрөнгө оруулалт орж ирээгүй нь голлон нөлөөлжээ.

M2 мөнгөний нийлүүлэлтийн жилийн өсөлт 2014 оны 2 дугаар улирлаас эхлэн саарсаар 2015 оны 3 дугаар сард -0.5 хувьд хүрч 2009 оны 8 дугаар сараас хойш анх удаа сөрөг утгатай гарсан бол 2015 оны 10 дугаар сард -0.7 хувь байна. Үүнд M1 мөнгө өмнөх оны мөн үеэс 121 тэрбум төгрөгөөр буюу 6.9 хувиар буурсан нь нөлөөлжээ. Мөнгөний агрегатууд ийнхүү буурахад нэг талаас гадаад активыг нэмэгдүүлэх нөлөөтэй гадаад валютын орох урсгал, түүний дотор ГШХО үргэлжлэн буурч сэргээгүй байгаа нөгөө талаас макро бодлогын нэгдсэн өөрчлөлтөөр эдийн засгийн тэнцвэрийг хангах, цаашдын тогтвортой өсөлтийг бий болгохыг зорьж байгаатай холбоотой байна.

Хүснэгт Т.1

Монгол Улсын макро эдийн засаг, санхүүгийн салбарын голлох үзүүлэлтүүд

	Үзүүлэлт	2014.10	2014	2015.10	
Бодит сектор	Нэрлэсэн ДНБ /тэрбум төгрөг/	16169.0	21975.5	16834.1	***
	Бодит ДНБ-ий өсөлт	8.9%	7.8%	2.5%	***
	Нэрлэсэн ДНБ-ий өсөлт	16.6%	14.6%	4.1%	***
	Инфляци (жилийн)	12.1%	11.0%	3.4%	****
	Ажилгүйдлийн түвшин	6.4%	7.7%	6.3%	****
Төсвийн сектор	Төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого /тэрбум төгрөг/	4850.2	6223.4	4569.3	*
	Төсвийн зарлага /тэрбум төгрөг/	5128.6	7031.4	5484.6	*
	Төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл /тэрбум төгрөг/	-278.5	-808.0	-915.3	*
	Төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл/ДНБ	-0.9%	-3.7%	-5.2%	***
	Засгийн газрын гадаад ор/сая ам.доллар/	3596.2	3609.6	3541.5	***
Гадаад сектор	Урсгал тэнцэл (сая ам.доллар)	-1483.2	-1405.0	-396.6	*
	Урсгал тэнцэл (өсөлт)	-45.1%	-56.0%	-73.3%	*
	Хөрөнгө санхүүгийн тэнцэл (сая ам.доллар)	603.2	1062.0	408.0	*
	Хөрөнгө санхүүгийн тэнцэл (өсөлт)	-40.5%	-26.2%	-32.4%	*
	Төлбөрийн тэнцэл (сая ам.доллар)	-817.6	-471.1	-169.2	*
	Төлбөрийн тэнцэл (өсөлт)	-50.9%	-74.8%	-79.3%	*
	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (сая ам.доллар)	412.5	276.0	64.6	*
	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (өсөлт)	-77.1%	-86.8%	-84.3%	*
	Экспорт (сая ам.доллар)	4605.7	5774.6	3926.7	*
	Экспорт (өсөлт)	32.3%	35.2%	-14.7%	*
	Импорт (сая ам.доллар)	4474.3	5236.6	3163.3	*
	Импорт (өсөлт)	-16.2%	-17.6%	-29.3%	*
	Гадаад худалдааны нийт эргэлт (сая ам.доллар)	9080.0	11011.2	7090.0	*
	Гадаад худалдааны нийт эргэлт (өсөлт)	2.9%	3.6%	-21.9%	*
	Гадаад валютын улсын нөөц /сая ам.доллар/	1398.1	1649.9	1406.9	**
	Гадаад валютын улсын нөөц (өсөлт)	-41.5%	-26.6%	0.6%	**
	Ам.долларын ханш (өсөлт)	8.5%	13.8%	6.9%	**
	Нэрлэсэн үйлчилж буй ханш (NEER)-ийн өсөлт	-2.4%	2.3%	4.1%	**
	Бодит үйлчилж буй ханш (REER)-ийн өсөлт	5.1%	11.0%	8.5%	****
Монго, санхүүгийн сектор	Мөнгө (M2) /тэрбум төгрөг/	9973.3	10635.8	9900.3	**
	Мөнгөний (M2) өсөлт	14.4%	12.5%	-0.7%	**
	Гадаад цэвэр актив /тэрбум төгрөг/	-1441.4	-1701.9	-3917.9	**
	Гадаад цэвэр актив (өсөлт)	-193%	-282%	172%	**
	Дотоод цэвэр зээл /тэрбум төгрөг/	13404.4	14100.1	14856.4	**
	Дотоод цэвэр зээл (өсөлт)	52.6%	42.1%	10.8%	**
	Банкны актив /тэрбум төгрөг/	20976.8	22582.4	20732.7	**
	Банкны актив (өсөлт)	12.6%	8.1%	-1.0%	**
	Дотоод зээл /тэрбум төгрөг/	12970.9	12617.1	12112.1	**
	Дотоод зээл (өсөлт)	26.8%	15.8%	-5.0%	**
	Чанаргүй зээл/нийт зээл	4.7%	5.0%	7.2%	**
	Банк дахь хариуцаж /тэрбум төгрөг/	2730.8	2756.7	2155.2	**
	Банк дахь хариуцаж (өсөлт)	11.2%	10.9%	-21.1%	**
	Банк дахь халгаламж /тэрбум төгрөг/	6709.4	7335.2	7233.5	**
	Банк дахь халгаламж (өсөлт)	18.6%	15.4%	7.8%	**
	Банкуудын эзэмшиж буй төвбанкны үнэт цаас /тэрбум төгрөг/	654.3	853.0	655.4	**
	Засгийн газрын үнэт цаасны хүү (12 долоо хоногийн хугацаатай)	15.8%	14.7%	13.9%	**
	Бодлогын хүү	12.0%	12.0%	13.0%	**

Эх сурвалж: Монголбанк, Сангийн яам, ҮСХ.

Тэмдэглэл: *Жил бүрийн эхний 10 сарын гүйцэтгэл

***Жил бүрийн 10 дугаар сарын эцсийн байдлаар

****Жил бүрийн эхний 9 сарын гүйцэтгэл

*****Жил бүрийн эхний 9 сарын эцсийн байдлаарх гүйцэтгэлийн мэдээллийг ашиглан тооцсон үзүүлэлтүүд болно.

Нэгдсэн төсвийн 2015 оны эхний 10 сарын гүйцэтгэлийн мэдээгээр нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 95.1 хувийн гүйцэтгэлтэй буюу 4,569.3 тэрбум төгрөг, зарлага 87.1 хувийн гүйцэтгэлтэй буюу 5,484.6 тэрбум төгрөг, төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 915.3 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай гарчээ. Цаашид 2016 оноос эхлэн нэгдсэн төсвийн тэнцлийг алдагдалгүй болгох нь макро бодлогын хамгийн чухал зорилт болж байна. Учир нь төсөв алдагдалтай байхын хэрээр эдийн засгийн тэнцвэр бүрэн хангагдахгүй бөгөөд макро бодлогын орон зай хязгаарлагдах, улсын гадаад өр нэмэгдэх, хувийн хэвшилд зээл болж очих эх үүсвэр хумигдах, эх

үүсвэрийн өртөг нэмэгдэх, хувийн сектор агших зэрэг сөрөг үр дагаврууд үүсэхээр байна.

Банкны салбарт 2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар нийт 14 банк, 1476 салбар, нэгж үйл ажиллагаа явуулж байна. Нийт хадгаламж эзэмшигчдийн тоо 2.8 саяд, зээлдэгчдийн тоо 856.4 мянгад хүрлээ. 2015 оны 11 дүгээр сарын байдлаар банкны салбарын нийт актив 20.7 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 0.6 хувиар өсөв. Нийт активын бүтцийг авч үзвэл 57.0 хувь нь зээл, 8.3 хувь нь банкны нөөц, 11.1 хувь нь Засгийн газрын үнэт цаас, 3.9 хувь нь Төв банкны үнэт цаас, үлдэх 19.7 хувь нь бусад хөрөнгө байна. Монголбанкнаас Засгийн газартай хамтран хэрэгжүүлж байсан хөтөлбөрүүдийн санхүүжилт болон харилцах хадгаламжийн тогтвортой өсөлттэй холбоотойгоор эх үүсвэрийн хэмжээ өсч байсан хэдий ч, 2014 оноос хойш өсөлтийн хурд эргэн буурч байна.

Эдийн засгийн нийт эрэлт буурсантай холбоотойгоор санхүүгийн салбарын зээлийн багцын ¹ 90 гаруй хувийг бүрдүүлж буй банкны зээлийн өсөлт 2015 он гарсаар үргэлжлэн саарсаар 11 дүгээр сарын эцэст - 6.0 хувьд хүрээд байна. Нийт чанаргүй зээлийн хэмжээ энэ оны 11 дүгээр сарын байдлаар 847.3 тэрбум төгрөгт хүрч (нийт зээлийн 7.2 хувь), өмнөх оны мөн үеэс 229.0 тэрбум төгрөгөөр буюу 37.0 хувиар өссөн² бол хугацаа хэтэрсэн зээлийн үлдэгдэл 896.2 тэрбум төгрөгт хүрч (нийт зээлийн 7.6 хувь), 453.2 тэрбум төгрөгөөр буюу 2 дахин нэмэгдлээ. Чанаргүй зээлийн өсөлт нь зээлийн эрсдэлийн сангийн зардлыг

өсгөснөөр банкны салбарын өөрийн хөрөнгийн болон ашигт ажиллагааны үзүүлэлтэд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй байна.

2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар 442 Банк бус санхүүгийн байгууллага, 254 Хадгаламж зээлийн хоршоо, 62 Брокер 61, дилерийн 60 байгууллага, 17 Даатгалын компани, 303 Хувьцаат компани үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд тэдгээрийн тоо жил ирэх тусам нэмэгдэж байна. Гэсэн хэдий ч санхүүгийн салбарт эзлэх хувь бага хэвээр байна.

Сүүлийн хэдэн сарын хугацаанд Монгол Улсын банк, санхүүгийн салбарын эрх зүйн орчныг сайжруулах, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах чиглэлээр холбогдох хууль тогтоомжид хэд хэдэн өөрчлөлт гарлаа. Тухайлбал Улсын Их Хурал 2015 оны 8 дугаар сарын 7-ны өдөр “Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай”, 2015 оны 7 дугаар сарын 2-ны өдөр “Хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус хөрөнгийн барьцааны тухай” хуулиудыг тус тус батлав.

Санхүүгийн салбарын үндсэн дэд бүтэц болох төлбөр тооцооны системийн хэвийн үйл ажиллагаа хангагдаж байгаа бөгөөд төлбөр тооцооны системийн нэг өдрийн дундаж үзүүлэлт жил бүр өсөн нэмэгдэж байна.

Санхүүгийн тогтвортой байдлыг үнэлэх “Cobweb” аргачлалын дагуу тооцсон Монгол Улсын санхүүгийн тогтвортой байдлын зураглал, түүний гол үзүүлэлтүүдийн гүйцэтгэлээс харвал:

- ◆ 2012 оноос эхтэй төлбөрийн тэнцлийн хүндрэлтэй нөхцөл байдал 2013 онд хямралын шинжтэй болсны улмаас гадаад секторын эрсдэлийг илэрхийлэх үзүүлэлтийн утга 2014 оны 3 дугаар улиралд дэлхийн санхүү, эдийн засгийн

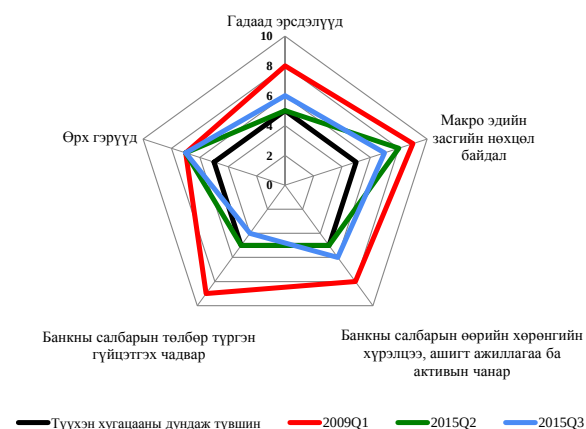
¹ Арилжааны банк, ББСБ, ХЗХ-ны зээлийн өрийн үлдэгдлийн статистикт үндэслэн тооцов.

² Татан буугдсан Анод, Зоос, Хадгаламж банкуудыг хасч тооцвол чанаргүй зээлийн үлдэгдэл өмнөх оны мөн үеэс 61.4 хувиар өсч 609.5 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь нийт зээлийн 5.3 хувьтай тэнцэж байна.

хямрал нүүрлэсэн 2009 оны үеийн түвшинд буюу 8 нэгжид хүрээд байв. Харин барааны гадаад худалдааны тэнцэл 2014 оны 10 дугаар сараас эхлэн ашигтай гарч, урсгал тэнцлийн алдагдал 2011-2013 онд ДНБ-ийн -26 хувьтай тэнцэх түвшнээс 2015 оны эхний хагаст -6 хувь болж буурснаар гадаад валютын улсын нөөц дэх дарамт буурч, улмаар 2015 оны 2 дугаар улиралд гадаад секторын эрсдэлийг илэрхийлэх үзүүлэлтийн утга 6 нэгж болж өөрчлөгдөөд байсан. Харин 2015 оны 3 дугаар улиралд ГШХО-ын ДНБ-д эзлэх хувь -1.1 хувь болж буурснаар гадаад секторын эрсдэлийг илэрхийлэх үзүүлэлтийн утга нь 1 нэгжээр өсч (муудаж) 6 нэгж болов.

Дүрслэл Т.1

Монгол Улсын санхүүгийн тогтвортой байдлын зураглал*

Эх сурвалж: Монголбанк, Сангийн яам, ҮСХ.

Тэмдэглэл: Графикын төвд ойр байх тусам эрсдэл, эмзэг байдал бага, нөхцөл байдал тааламжтай байгааг илтгэнэ.

*Аргачлалтай Монгол Улсын Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлангийн 4 дэх дугаарын 17-р хуудаснаас танилцна уу.

- ◆ Төлбөрийн тэнцлийн хүндрэлт нөхцөл байдал бодит секторт сөргөөр нөлөөлж 2015 оны 3 дугаар улиралд ДНБ-ий бодит өсөлт 1.8 хувь болж саарсны зэрэгцээ төсөвтэй адилтгах зарцуулалтыг оруулж тооцсон төсвийн алдагдлын ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээ түүхэн хугацааны дунджаасаа

харьцангуй өндөр, улсын төсөв алдагдалтай хэвээр байна. Гэсэн хэдий ч хэрэглээний үнийн индексээр илэрхийлэгдэх инфляцийн түвшин 3 дугаар улирлын эцэст өмнөх улирлын эцсээс 3.2 нэгж хувиар буурч 3.9 хувь болсноор макро эдийн засгийн нөхцөл байдлыг илэрхийлэх үзүүлэлтийн утга өмнөх улирлаас 1 нэгж буурч (сайжирч) 7 нэгж гарлаа.

- ◆ Банкны салбарын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын зохистой харьцааг 2012 онд 18 хувиас 25 хувь болгон нэмэгдүүлсэн, банкууд хөрвөх чадвар сайтай эрсдэлгүй санхүүгийн хэрэгсэлд хийх хөрөнгө оруулалтын хэмжээгээ нэмэгдүүлсэнтэй уялдан төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг илэрхийлэх үзүүлэлтийн утга 2012 оны эцсээс тогтвортой буурч (сайжирч) 2014 оны 1 дүгээр улиралд 4 нэгжид хүрсэн юм. 2015 оны 1 дүгээр улиралд 6 нэгж болж өссөн бөгөөд үүнд нэг талаас банкны салбарын үндсэн эх үүсвэр болох харилцах, хадгаламжийн өсөлт саарсан, нөгөө талаас банкууд харьцангуй өндөр хүүтэй Засгийн газрын дунд болон урт хугацаатай үнэт цаасанд 1.3 их наяд төгрөг буюу нийт активын 6.4 хувийг байршуулсан зэрэг нь нөлөөлсөн. Харин 2015 оны 3 дугаар улиралд хөрвөх чадварыг илэрхийлэх үзүүлэлтийн утга өмнөх улирлаас 1 нэгжээр буурч 4 нэгж болж сайжирсан. Энэ нь банкуудын хөрвөх чадвар сайтай актив ба нийт активын харьцаа (улирлын нөлөөллийг засварласан) өмнөх улирлын гүйцэтгэлээс өссөнөөр голлон тайлбарлагдаж байна.
- ◆ 2015 оны 3 дугаар улиралд банкны салбарын ашиг өмнөх улирлаас 78.1 тэрбум төгрөгөөр буурч 27.0 тэрбум төгрөгт хүрэв. Ийнхүү банкны ашигт ажиллагаа муудсан нь банкны ашигт ажиллагаа, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ,

активын чанарыг илэрхийлэх үзүүлэлтийн утга өмнөх улирлаас 1 нэгжээр өсч (муудаж) 6 нэгж гарахад нөлөөлжээ.

- ◆ Эдийн засгийн идэвхжил саарсан нь өрхийн нэрлэсэн ба бодит орлогыг бууруулж, өрхийн өрийн дарамтыг нэмэгдүүлэв. 2015 оны 3 дугаар улиралд өрхийн төсөв санхүүгийн байдлыг илэрхийлэх үзүүлэлтийн утга түүхэн хугацааны дундаж түвшнээсээ 2 нэгжээр их буюу 7 нэгж гарлаа.

Банкны салбарын активын чанарыг илэрхийлэх чанаргүй зээл, хугацаа хэтэрсэн

зээл зэрэг үзүүлэлтүүд өсч, зээлийн эргэн төлөлт буурч буй шинж тэмдгийг дагаад банкны төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын үзүүлэлтүүд сулрах эрсдэлтэй тул банк, санхүүгийн салбарт эрсдэл хуримтлагдахаас сэргийлэх, болзошгүй эрсдэлийг бууруулах, тогтвортой байдлыг хадгалахын тулд макро эдийн засгийн тэнцвэрийг бүрэн хангаж, улсын төсвийг алдагдалгүй болгон, гадаад валютын орох урсгалыг нэмэгдүүлэх нь чухал хэвээр байна.

МАКРО-САНХҮҮГИЙН ОРЧИН

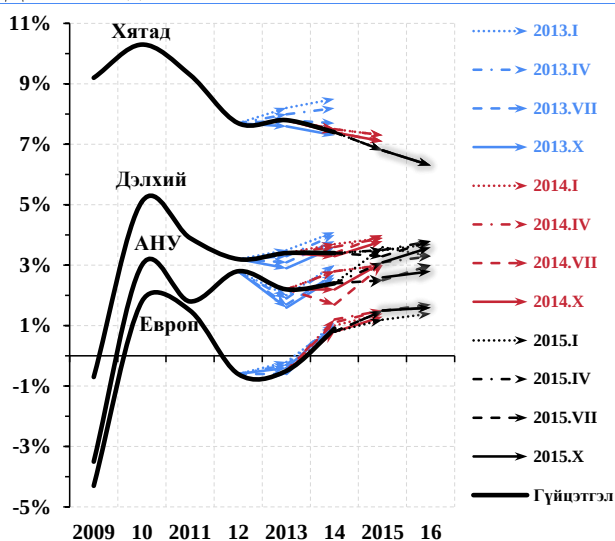
1.1 ДЭЛХИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ТОЙМ

ДЭЛХИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ

Газрын тосны хямд үнэ, уламжлалт бус мөнгөний тэлэх бодлого, ам.долларын эсрэг дотоод мөнгөн тэмдэгтийн ханш суларсан зэргээс шалтгаалан Евро бүс, Япон зэрэг хөгжингүй орнуудын эдийн засаг сэргэх хандлагатай байна. Гэсэн хэдий ч голлох түүхий эдийн үнийн бууралт цаашид үргэлжлэх, капиталын дотогшлох урсгал саарах зэргээр хөгжиж буй орнуудын эдийн засгийн өсөлт буурах төлөвтэй байгаагаас ОУВС-ийн шинжээчид дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн төсөөллийг өмнөх төсөөллөөс 0.2 нэгж хувиар бууруулж 2015 онд 3.1 хувь, 2016 онд 3.6 хувьтай байхаар тус тус таамаглажээ.

Дүрслэл 1.1

Дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн төсөөлөл

Эх сурвалж: ОУВС-гийн төсөөлөл, “Дэлхийн эдийн засгийн хандлага (World economic outlook update)” тайлан, 2015 оны 10 дугаар сар.

АНУ-ын эдийн засгийн өсөлт 2015 оны 2 дугаар улиралд өндөр байсан боловч 2015 оны 3 дугаар улиралд суларсан. 2015 оны эхний улиралд өвөлжилтийн нөхцөл байдал хүнд, ам.долларын ханш чангарсан, эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалт огцом буурч, баруун эргийн усан боомтууд түр хугацаанд хаагдсанаас АНУ-ын эдийн засаг саарсан боловч 2 дугаар улиралд ДНБ-ий 70 хувийг бүрдүүлэгч хувийн хэрэглээ өмнөх оны мөн үеэс 3.6 хувиар, засгийн газрын зардал 2.6 хувиар, орон сууцны салбарын хөрөнгө оруулалт 9.3 хувиар, бизнесийн салбарын хөрөнгө оруулалт 4.1 хувиар өсч, эдийн засгийн өсөлт хүлээлтээс өндөр буюу 3.9 хувийн гүйцэтгэлтэй гарчээ. Харин 3 дугаар улиралд эдийн засаг саарч, 1.5 хувиар өслөө. Хувийн хэрэглээ өмнөх улирлын өсөлтөөс ялимгүй доогуур буюу 3.2 хувиар, засгийн газрын зардал 1.7 хувиар, бизнесийн салбарын хөрөнгө оруулалт 2.1 хувиар өссөн бол нийт хөрөнгө оруулалт 5.6 хувиар буурч, бизнесийн байгууллагууд бараа материалын нөөцөө өмнөх улирлаас 56.7 тэрбум ам.доллараар бууруулсан нь эдийн засгийн өсөлт ийнхүү саарахад нөлөөлжээ. Нөгөөтэйгүүр хөдөлмөрийн зах зээлийн төлөв сайжирч ажил эрхлэлт, бодит орлого нэмэгдсэн ба 2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар ажиллах хүчний оролцооны түвшин 62.4 хувьд, ажилгүйдлийн түвшин сүүлийн 7

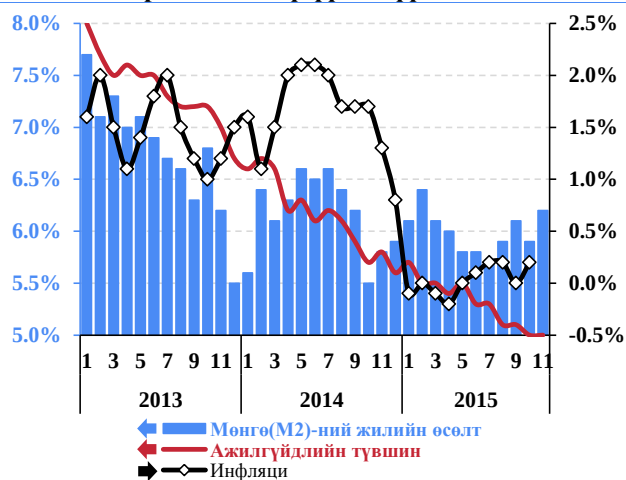
жилийн хамгийн доод түвшин буюу 5.1 хувьд хүрчээ.

2015 оны эхний хагаст дунджаар -0.05 хувьтай байсан инфляцийн түвшин 10 дугаар сард 0.2 хувьд хүрлээ. Цаашид газрын тосны үнэ төдийлөн өсөхөөргүй, ам.долларын ханш чанга хэвээр хадгалагдах төлөвтэй байгаагаас 2017 он хүртэл инфляцийн түвшин Холбооны нөөцийн банкны зорилтот 2 хувийн түвшинд хүрэхээргүй гэж Рубинигийн шинжээчид үзэж байна.³

АНУ-ын хөдөлмөрийн зах зээлийн нөхцөл сайжирсан хэдий ч инфляцийн түвшин урт хугацааны зорилтот 2 хувиас доогуур, БНХАУ болон хөгжиж буй орнуудын эдийн засгийн удаашрал, санхүүгийн зах зээлийн савалгаа зэргийг харгалзан Холбооны нөөцийн банк 2015 оны 10 дугаар сард хоёр хоног хуралдсаны эцэст бодлогын хүүгээ хэвээр хадгалах шийдвэр гаргалаа. Цаашид гадаад хүчин зүйлийн инфляцид үзүүлэх нөлөө арилж инфляци зорилтот 2 хувьд ойртох, хөдөлмөрийн зах зээл үргэлжлэн сайжрах төлөв ажиглагдвал энэ оны эцэст бодлогын хүүгээ өсгөх магадлал өндөр байгааг шинжээчид онцолж байна.

Дүрслэл 1.2

АНУ-ын зарим голлох үзүүлэлтүүд

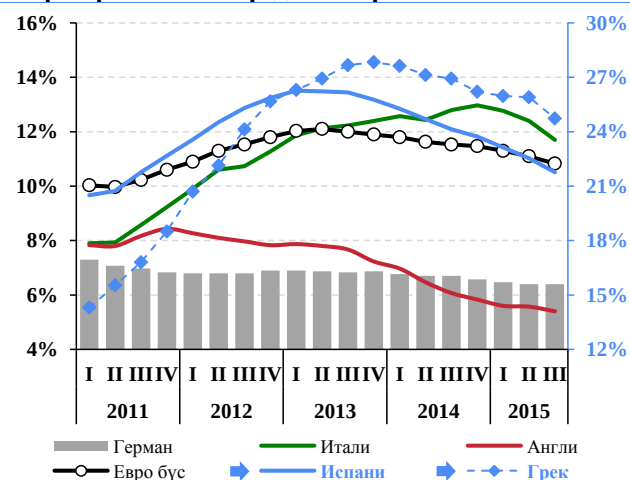
Эх сурвалж: Блүмберг.

³ Рубинигийн 11 дүгээр сарын тайлан

Евро бүсийн эдийн засаг 2015 оны 1, 2 дугаар улиралд өмнөх улирлаас харгалзан 0.5, 0.4 хувиар өссөн бол 3 дугаар улиралд 0.3 хувиар өслөө. Уламжлалт бус мөнгөний тэлэх бодлого, ханшийн таатай өөрчлөлт, хямд түлшний үнэ дотоод эрэлтийг дэмжиж, жижиглэнгийн худалдаа 3 дугаар улиралд өмнөх оны мөн үеэс 2.8 хувиар өсч, хэрэглээний зардал нэмэгдсэн хэдий ч Герман, Италийн эдийн засгийн өсөлт хүлээлтээс доогуур гарсан нь бүсийн эдийн засаг өмнөх улирлаас ялимгүй саарахад нөлөөлжээ. Ажилгүйдлийн түвшин 2015 оны 2 дугаар улиралд дунджаар 11.1 хувьтай байсан бол 3 дугаар улиралд буурч дунджаар 10.9 хувь, 9 дүгээр сард 2012 оны 1 сараас хойшхи хамгийн доод түвшин буюу 10.8 хувьд хүрч буурчээ. Үүнд Испани, Эстони улсад ажилгүйдлийн түвшин өмнөх улирлаас буурч харгалзан 21.8, 5.7 хувьд хүрсэн, Герман, Чех, Англи зэрэг улсуудад ажиллах хүчний оролцоо өндөр, ажилгүйдлийн түвшин доогуур байгаа нь голчлон нөлөөлсөн байна.

Дүрслэл 1.3

Евро бүсийн ажилгүйдлийн түвшин

Эх сурвалж: Блүмберг.

Эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, дефляцийн дарамтаас гарч, инфляцийг зорилтот 2 хувийн түвшинд хүргэх зорилгоор Европын төв банк бонд худалдан авах хөтөлбөрийн хүрээгээ

тэлж, 10 дугаар сард 70.3 тэрбум ам.долларт хүргэжээ.

2015 оны эхний 2 улиралд Хятадын эдийн засаг тогтмол 7 хувиар өссөн бол 3 дугаар улиралд 6.9 хувиар өссөн нь хүлээлтээс өндөр байв. Үүнд жижиглэнгийн худалдаа 10.5 хувиар, үйлчилгээний салбар 8.4 хувиар өссөн нь гол нөлөө үзүүлжээ. Аж үйлдвэрийн салбарын идэвхжлийг илтгэх Caixin PMI индекс 9 дүгээр сард 47.2-т хүрч буурч, эргээд 10 дугаар сард сэргэж 48.3-т хүрсэн нь хэрэглэгчид, бизнес эрхлэгчдийн итгэл нэмэгдэж, аж үйлдвэрийн салбар сэргэх төлөв ажиглагдаж байгааг илэрхийлж байна.

Дүрслэл 1.4

БНХАУ-ын нүүрсний импорт (сая тонн)

Эх сурвалж: Блумберг.

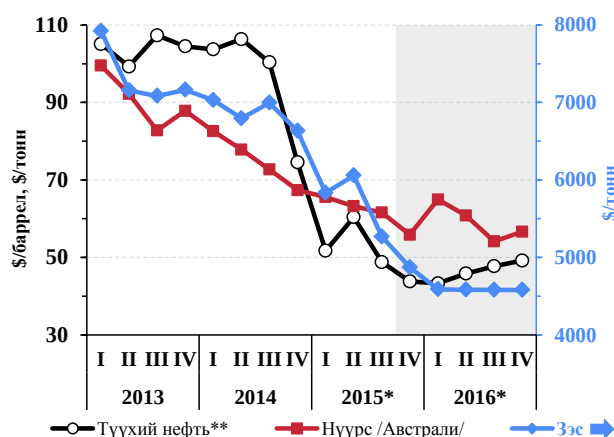
Азийн хөгжлийн банк Хятадын эдийн засгийн өсөлтийн төсөөллийг бууруулж, ОУВС 2016 онд 6.3 хувийн өсөлттэй байхаар таамаглажээ. Эдийн засгийн өсөлт зорилтот түвшинд хүрэхээргүй байгаа тул 10 дугаар сарын 23-нд Хятадын төв банк бодлогын хүүгээ 0.25 хувиар, заавал байлгах нөөцийн хэмжээг 0.5 хувиар тус тус бууруулж, арилжааны банкуудын хадгаламжийн хүүнд тавьдаг дээд хязгаарыг чөлөөлсөн. Түүнчлэн Хятадын засгийн газар 10 дугаар сарын 29-нд 13 дахь таван жилийн төлөвлөгөөгөө танилцуулсан ба эдийн засгийн өсөлт 2020 он хүртэл 6.5 хувиас багагүй байхаар тусгажээ.

Хятадын хөрөнгийн зах зээл 6 дугаар сарын дунд үеэс уналтанд орсон, ам.долларын ханш чангарсан, БНХАУ-ын аж үйлдвэрийн салбарын өсөлт саарсан зэрэгтэй холбоотойгоор 2015 оны 2 дугаар улиралд голлох түүхий эдийн үнэ буурсан бол 3 дугаар улиралд ам.долларын ханш чанга хэвээр, Хятадын аж үйлдвэрийн салбар үргэлжлэн буурсанаас үнэ төдийлөн өссөнгүй.

Зэсийн зах зээлд тэргүүлэгчдийн нэг Glencore компани Конго, Замби дахь үйлдвэрлэлээ ирэх 18 сарын хугацаанд 400 мянган тонноор бууруулна гэдгээ мэдэгдсэнээр зэсийн үнэ 9 дүгээр сард ялимгүй сэргэсэн хэдий ч ам.долларын ханш суларч, Хятадын аж үйлдвэрийн салбар сэргэж, зах зээл тэнцвэрт түвшинд хүртэл зэсийн үнэ төдийлөн өсөхөөргүй гэж шинжээчид дүгнэж байна. 2014 онд дунджаар 6987\$-т хэлбэлзэж байсан нэг тонн зэсийн үнэ 2015 оны 10 дугаар сард 5216\$ болж буурчээ.

Дүрслэл 1.5

Бүтээгдэхүүн, түүхий эдийн үнэ

Эх сурвалж: ОУВС.

Тэмдэглэл: *ОУВС-гийн төсөөлөл.

**WTI, Brent, Dubai газрын тосны үнийн дундаж.

Дэлхийн олон орнууд байгаль орчны бохирдлыг бууруулах зорилгоор эрчим хүчний салбарт нүүрснээс татгалзаж, нарны болон салхины эрчим хүчийг ашиглах сонирхол нэмэгдсэн нь нүүрсний эрэлтийг

бууруулж, EIU-ийн шинэчилсэн тооцооллоор нүүрсний дэлхийн хэрэглээ 2014 онд 0.6 хувиар буурч, 2015 онд дөнгөж 0.1 хувиар өсч, үүнийг дагаад нүүрсний нийлүүлэлт 2015 онд 1.4 хувиар буурчээ. Зэсийн эрэлт саарч, дэлхийн зах зээл дэх зэсийн үнэ буурсанаас АНУ, Индонези зэрэг улсын үйлдвэрлэгчид зэсийн гарцаа бууруулах, зарим шинэ төслүүдийн хөрөнгө оруулалтаа хойшлуулах төлөвтэй байна. 2015 оны эхний хагаст дунджаар 60\$/тн байсан хүрэн нүүрсний үнэ 10 дугаар сард буурч 48\$/тн-д хүрчээ. Дэлхийн зах зээл дэх коксжих нүүрсний эрэлт мөн буурч, Хятад улс 2014 оны эхний 9 сард нийт 44.4 сая тн коксжих нүүрс импортлосон бол 2015 онд дээрх тоо 36.4 сая тн-д хүрч буурчээ.

Нэг унц алтны үнэ 2015 оны 8 дугаар сард 1117\$-т хүрч буурсан бол Холбооны нөөцийн банкны 9 дүгээр сарын хурлаар бодлогын хүүгээ хэвээр хадгалах шийдвэр гаргаснаар алтны үнэ сэргэж, 10 дугаар сард 1159\$-т хүрч өссөн. 2015 оны эцэст Холбооны нөөцийн банк бодлогын хүүгээ нэмэгдүүлэх,

Грек Еврогийн бүсээс гарах, үүнтэй уялдан ам.долларын ханш чангарах эрсдэл үүсч, алтны үнэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна.

ОПЕК-ийн шийдвэр, 2015 оны 8 дугаар сард Ираны засгийн газар зах зээлд эзлэх байр сууриа хадгалж үлдэхийн тулд зардлын аль ч түвшинд газрын тосны нийлүүлэлтээ бууруулахгүй гэдгээ мэдэгдсэн зэрэг нь үнэд нөлөөлж, 2015 оны 1, 2 дугаар улиралд дунджаар 54\$, 62\$ байсан нэг баррель Брент маркийн газрын тосны үнэ III улиралд 50\$, 10 дугаар сард 48\$-т хүрч буурчээ. ОПЕК-ийн гишүүн бус орнуудын үйлдвэрлэгчид хямд үнийг удаан тэсвэрлэх боломжгүй болж, нийлүүлэлтээ бууруулах төлөвтэй байгаа хэдий ч 2016 оны эхний хагаст Ираны цөмийн хөтөлбөрийг хязгаарлаж, тус улсад тавьсан газрын тос нийлүүлэх хориг цуцлагдсанаар газрын тосны нийлүүлэлт хориг эхлэхээс өмнөх нийлүүлэлтийн хэмжээнд хүртэл өсөх магадлалтай тул газрын тосны зах зээл илүүдэлтэй хэвээр байна гэж Дэлхийн банкны тайланд тусгажээ.

ДЭЛХИЙН САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ

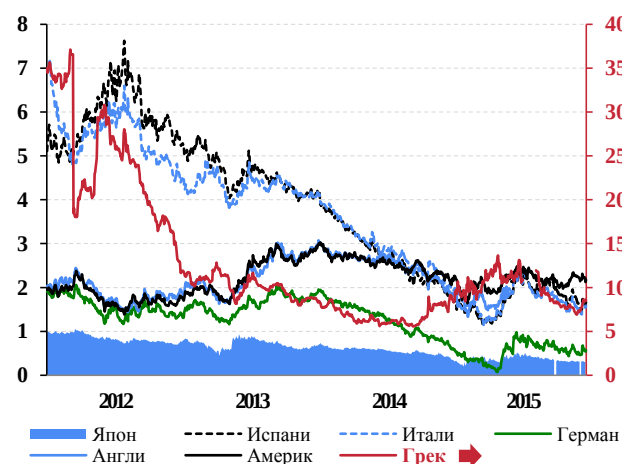
2015 оны 10 дугаар сарын 22-ны өдөр Малта арал дээр болсон хурлын үеэр, Европын төв банкны ерөнхийлөгч 2015 оны 3 дугаар сард эхэлсэн уламжлалт бус мөнгөний тэлэх бодлого нь инфляцийг зорилтот 2 хувьд хүргэх мөн Евро бүсийн 19 оронд хөрвөх чадварыг нэмэгдүүлэх зорилготой гэж мэдэгдсэн. Гэвч банкны зээлийн чадавхи сул хэвээр, мөн Евро бүсийн инфляци 9 дүгээр сард 0.1 хувьд хүрч буурснаас шалтгаалан Европын төв банкнаас хэрэгжүүлж буй хөтөлбөр төлөвлөсөн (2016 оны 9 дүгээр сар хүртэл) хугацаанаасаа сунгагдах эсвэл актив худалдан авалтын хэмжээг 60 тэрбум еврогоор өсгөх сонголттой тулгарсан. Европын төв банк мөнгөний уламжлалт бус тэлэх бодлогын хүрээнд актив худалдан авалтын хэмжээгээ 1.5 их наяд евро болгон нэмэгдүүлж, хэрэгжих хугацааг 2017 оны 3 сар хүртэл буюу төлөвлөснөөс 6 сараар, шаардлагатай тохиолдолд инфляцийн түвшинг зохистой хэмжээнд хүртэл сунгахаа мэдэгдэв. Түүнчлэн орон нутгийн болон бүс нутгийн үнэт цаасыг худалдан авах активын төрөлд нэмж оруулахаар болжээ. 2015 оны 12 дугаар сарын 3-ны өдөр овернайт хадгаламжийн хүүгээ 0.1 нэгж хувиар бууруулж, -0.3 хувьд хүргээд байна. 2017 оны 3 дугаар сар хүртэл үргэлжлэх тус шийдвэр нь хөрөнгө оруулагчдын хүлээлтээс доогуур байсан тул еврогийн ам.доллартай харьцах ханш чангарсан.

АНУ-ын макро эдийн засагт гарсан зарим эерэг өөрчлөлтүүд /тухайлбал 2015 оны 11 дүгээр сарын эхэн үеийн байдлаар АНУ-ын эдийн засагт 271 мянган ажлын байр шинээр бий болсон/ ам.долларын ханш чангарахад хүргэв. Ам.долларын ханшийн энэхүү чангаралт нь зэсийн үнэ буурах нэг гол хүчин зүйл болсон бол нөгөө нь Хятадын зэсийн

эрэлтийн бууралт байлаа. Тус хүлээлтийн улмаас газрын тосны үнийн уналт ч мөн эрчимжиж байна. Шинжээчдийн таамаглаж буйгаар 2016 онд дэлхийн улс орнуудын мөнгөний бодлогын харилцан адилгүй төлөв байдлын нөлөөгөөр ам.долларын бусад валюттай харьцах ханш ялимгүй чангарахаар байна.

Дүрслэл 1.6

Зарим хөгжингүй орнуудын Засгийн газрын 10 жилийн хугацаатай бондын өгөөж

Эх сурвалж: Блүмберг.

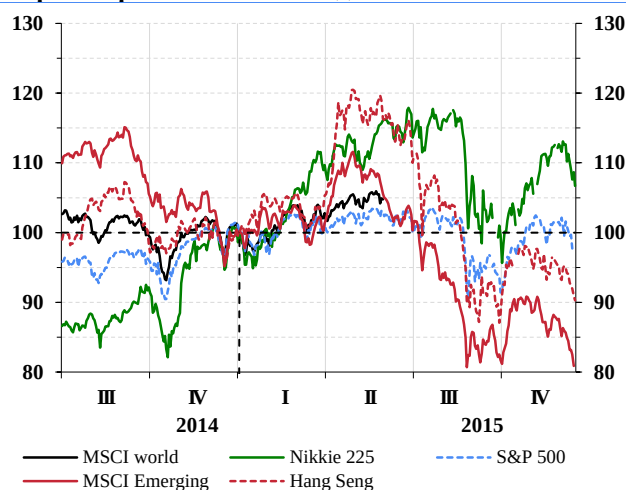
Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдрийн статистик болно.

БНХАУ-ын эрх баригчид 2016-2020 онд эдийн засгийн өсөлтийг 6.5 хувиас бууруулахгүй байхаар төлөвлөж буйгаа мэдэгдсэн. Үүнтэй холбоотойгоор Хятадын ардын банк мөнгөний бодлогын хүүгээ дээрх хугацаанд дахин бууруулах магадлалтай гэж шинжээчид үзэж байна. Мөн 10 дугаар сард бодлогын хүүгийн түвшингээ бууруулж, репо хүүгийн дээд хязгаарыг төлөвлөсөн хугацаанаасаа өмнө хэрэгсэхгүй болсноо зарлажээ. 8 дугаар сарын юанийн ханшийн сулралттай холбоотойгоор импортын барааны инфляци өссөн ба үүнээс шалтгаалан EIU-ийн шинжээчид 2016-2020 оны инфляцийн төсөөллийг 0.7 нэгж хувиар нэмэгдүүлж 2.2 хувьд хүргээд байна.

2016 онд юаний ханш ам.долларын эсрэг сулрах төлөвтэй байна. Харин 2017 онд хөрөнгө оруулагчдын юаньд итгэх итгэл нэмэгдэх төлөвтэй байгаатай холбоотойгоор ханш буцаад чангарах хүлээлттэй байна. 2015 оны 10 дугаар сарын гүйцэтгэлээр М2 мөнгөний нийлүүлэлт 13.5 хувиар өсч, 513.6 тэрбум юанийн зээл шинээр олгогджээ. 2014 оны 11 дүгээр сараас хойш Хятадын ардын банкнаас 6 удаа мөнгөний бодлогын хүүгээ бууруулсантай холбоотойгоор мөнгөний нийлүүлэлтийн 2014 оны 7 дугаар сараас хойш хамгийн өндөр хувиар өслөө.

Дүрслэл 1.7

Зарим хөрөнгийн захын индекс

Эх сурвалж: Блүмберг.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдрийн статистик болно, 2014.12.31=100.

БНХАУ-ын засгийн газрын томоохон зорилтуудын нэг нь юанийг ОУВС-ын зээлжих тусгай эрх (SDR)-ийн сагсанд оруулж, дотоодын санхүүгийн шинэчлэлийг хурдасгах явдал байсан. ОУВС-гаас таван жил тутам зээлжих тусгай эрхийн багцад багтсан валютуудыг шинэчлэх, сунгах талаар хэлэлцэж шийдвэрлэдэг. ОУВС-гийн 2010 оны хуралдаанаар юанийг зээлжих тусгай эрхийн багцад оруулах эсэх талаар хэлэлцэж, чөлөөтэй хөрөвдөггүй валют гэсэн шаалтгаанаар багцад оруулаагүй юм. Сүүлийн жилүүдэд БНХАУ-ын засгийн

газраас хөрөнгийн урсгал болон валютын ханшийг чөлөөлөх бодлого баримталж ажилласан.

2015 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдөр ОУВС-гийн удирдах зөвлөл хуралдаж, юань нь ОУВС-аас тавьж буй шаардлагыг бүрэн хангаж байсан тул 2016 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрөөс юанийг зээлжих тусгай эрхийн багцад тав дахь валют болгон оруулах болсоноо зарласан. Юанийг ОУВС-ын зээлжих тусгай эрхийн багцад оруулахдаа хоёр үндсэн шаардлага тавьсан нь: (i) Олон улсын худалдаанд БНХАУ чухал байр сууриа хадгалах. Хятад нь дэлхийн гурав дахь том экспортлогч, АНУ-ын дараа ордог хоёр дахь том импортлогч улс юм, (ii) Юанийг олон улсын төлбөр тооцоонд чөлөөтэй хэрэглэгдэх валют байх ёстой гэсэн шаардлагууд тавигджээ. Удирдах зөвлөл 2010 оноос хойш юанийн олон улсын төлбөр тооцоон дахь хэрэглээ мэдэгдэхүйц нэмэгдэснийг онцолж Хятадын эрх баригчдыг бодит шинэчлэл хийж буйг сайшаасан байна.

ОУВС 1978 оноос хойш хэрэглэж байсан зээлжих тусгай эрхийн багц дахь валютуудын хувийн жинг тодорхойлдог аргачлалаа өөрчилжээ. Валютуудын хувийн жинг энэхүү шинэ аргачлалаар тооцоход: ам.доллар 41.7 хувь, евро 30.9 хувь, юань 10.9 хувь, иен 8.3 хувь, фунт стерлинг 8.1 хувь байхаар тус тус тооцоологдсон байна. Мөн удирдах зөвлөл 3 сарын хугацаатай Хятадын засгийн газрын бондыг зээлжих тусгай эрхийн багцын хэрэгсэлд оруулахаа мэдэгдсэн. Дээрх өөрчлөлтүүд бүгд 2016 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр болно. Судлаачид зээлжих тусгай эрхийн багцад юань багтсантай холбоотойгоор зарим төв банкууд юаниар илэрхийлэгдсэн валютын нөөцөө нэмэгдүүлэх өндөр магадлалтай ч

юанийн ханш хэт чангарч үнэлэгдэхгүй гэж таамаглаж байгаа юм.

Банкны салбарын хөрвөх чадварыг зохистой түвшинд хадгалах, мөнгө зээлийн тогтвортой өсөлтийг хангах, улмаар эдийн засгийн идэвхижлийг дэмжих зорилгоор Хятадын ардын банкнаас 2015 оны 4 дүгээр улиралд дараах бодлогын өөрчлөлтүүдийг хийлээ. Үүнд: (i) 1 жилийн хугацаатай зээлийн жишиг хүүгээ 2015 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдөр 0.25 нэгж хувиар бууруулж 4.35 хувьд хүргэсэн, (ii) Банкуудын нөөцийн шаардлагыг 0.5 нэгж хувиар бууруулж 17.5 хувьд хүргэсэн бол хөдөө аж ахуй, жижиг дунд аж үйлдвэрийн салбарт зээл олгодог банкуудын нөөцийн шаардлагыг нэмэлт 0.5 нэгж хувиар бууруулав.

Дүрслэл 1.8

Шанхайн хөрөнгийн биржийн индекс

Эх сурвалж: Блүмберг.

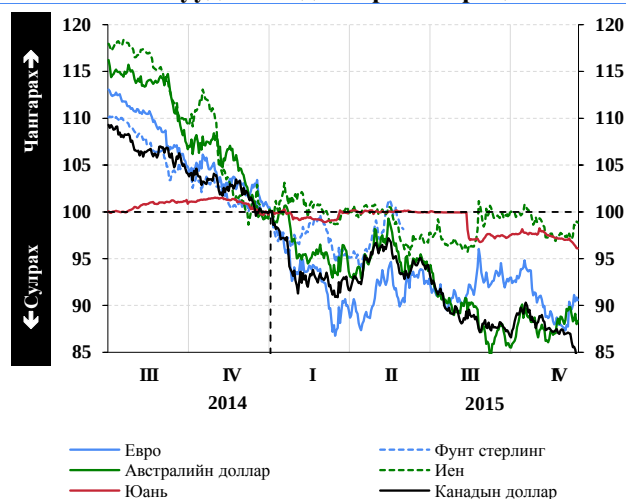
Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдрийн статистик болно.

Франц улсын Парис хотод болсон халдлагаас хойш хөрөнгө оруулагчид дэлхийн геополитикийн үйл явцыг ажиглан хөрөнгө оруулалтад болгоомжлох хандлага нэмэгдсэний зэрэгцээ Холбооны нөөцийн банк мөнгөний бодлогын хүүгээ 2015 оны 12 дугаар сард нэмэх хүлээлт, Хятадын эдийн засгийн өсөлтийн удаашрал болон түүхийн эдийн үнийн уналт зэргээс шалтгаалан дэлхийн санхүүгийн зах зээлд тогтворгүй

байдал үүсэх эрсдэл бий болж байна. Тухайлбал бараа, бүтээгдэхүүн ялангуяа газрын тосны үнэ сүүлийн 6 жилд байгаагүйгээр огцом унасны нөлөөгөөр томоохон газрын тос үйлдвэрлэгч компаниудын хувьцааны үнэ огцом буурчээ.

Дүрслэл 1.9

Голлох валютуудын ам.доллартай харьцах ханш

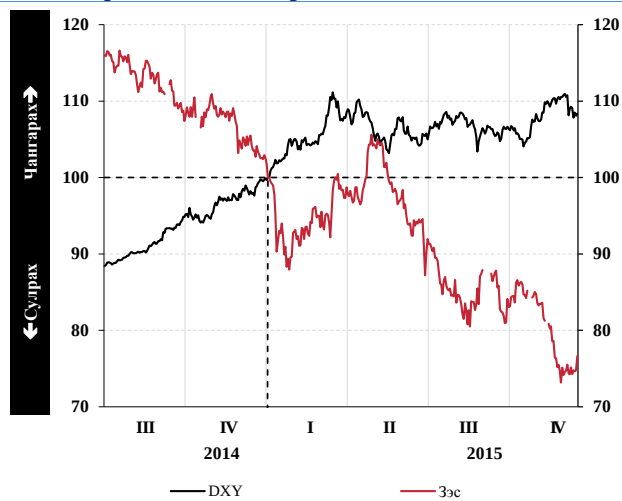
Эх сурвалж: Блүмберг.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдрийн статистик болно, 2014.12.31=100.

Бүтээгдэхүүн түүхий эд экспортлогч, хэрэглэгч бүрэлдэж буй эдийн засагтай олон орны үндэсний валютын ханш ам.долларын эсрэг сулрах хандлага үргэлжилж буй бөгөөд тухайлбал 2015 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдрийн байдлаар ОХУ-ын рублийн ханш оны эхнээс 12.6 хувиар, Индонезийн рупи 10.3 хувиар, Австрали доллар 11.7 хувиар, Чилийн песо 14.6 хувиар тус тус ам.долларын эсрэг сулраад байна.

Дүрслэл 1.10

Зэсийн үнэ ба ам.долларын ханшийн индекс

Эх сурвалж: Блүмберг.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдрийн статистик болно.

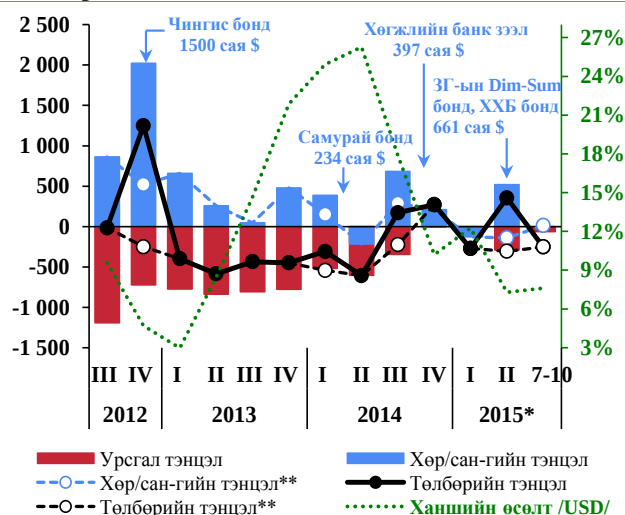
1.2 МОНГОЛ УЛСЫН МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОЙМ

МОНГОЛ УЛСЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ

Дэлхийн болон БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт удааширч байгаагаас шалтгаалан голлох эрдэс бүтээгдэхүүний эрэлт буурч, улмаар үнийн төлөв сайнгүй, хөрөнгийн урсгал хөгжиж буй орнуудад бус хөгжингүй орнуудыг чиглэж байгаа нь уул уурхайн олборлолтод суурилсан хөгжиж буй орнуудад томоохон сорилт хэвээр үлдэж байна.

Дүрслэл 1.11

Төлбөрийн тэнцэлийн алдагдал

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Урьдчилсан гүйцэтгэл

****Чингис бонд, Самурай бонд, Хөгжлийн банкны гадаад зээл, ЗГ-ын Dim-Sum бонд зэргийг хасч тоолсон болно.**

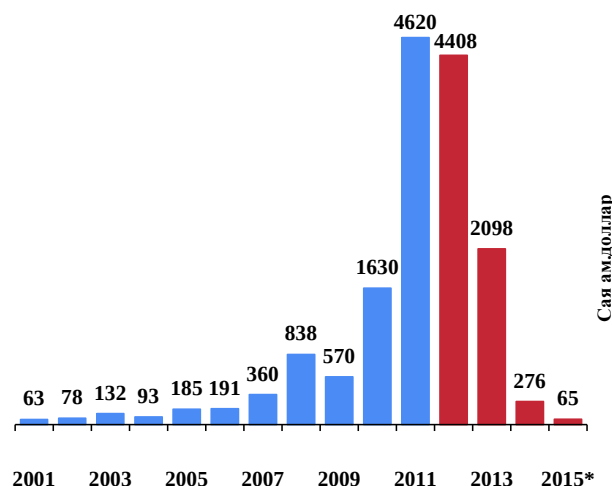
2015 оны эхний 10 сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр төлбөрийн нийт тэнцэл өмнөх оны мөн үеэс 79.3 хувиар сайжирч, 169.2 сая ам.долларын алдагдалтай гарсан бөгөөд энэ нь урсгал дансны бараа, үйлчилгээний алдагдал буурч, багцын хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэнээр тайлбарлагдана.

Нэг талаас гадаад, дотоод эдийн засгийн тааламжгүй нөхцөл байдлаас шалтгаалан Монгол Улсад орох гадаадын хөрөнгө оруулалт 2013 оноос хойш огцом буурсан, нөгөө талаас манай улсад үйл ажиллагаа

явуулж буй гадны хөрөнгө оруулалттай компаниуд толгой компанидаа өр төлж ⁴ байгаатай уялдан хөрөнгө оруулалтын гарах урсгал нэмэгдсэн нь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 2015 оны эхний 10 сард цэвэр дүнгээр 64.6 сая ам.долларт хүрч буурахад нөлөөлжээ.

Дүрслэл 1.12

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (цэвэр дүнгээр)

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Төлбөрийн тэнцлийн 2015 оны эхний 10 сарын урьдчилсан гүйцэтгэл.

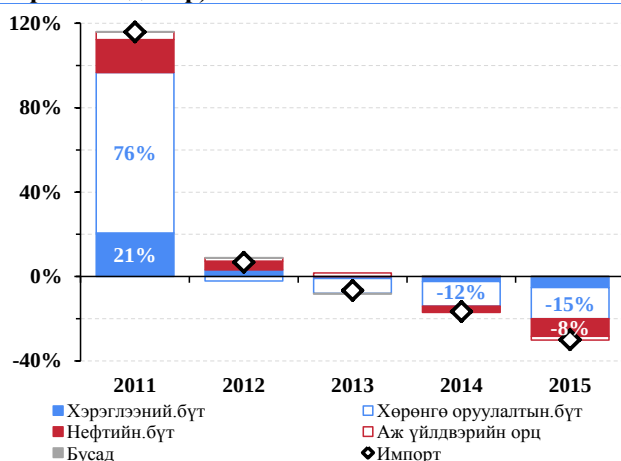
Засгийн газар 2015 оны 6 дугаар сард 1 тэрбум юанийн Dim-Sum бондыг, Худалдаа хөгжлийн банк 2015 оны 5 дугаар сард олон улсын санхүүгийн зах зээлд 500 сая ам.долларын бондыг тус тус арилжиж, багцын хөрөнгө оруулалт тайлант оны эхний 10 сарын байдлаар 316.3 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 11.7 хувиар өслөө. Энэ нь хөрөнгө, санхүүгийн данс ашигтай гарахад шууд нөлөөлсөн байна.

⁴ Төлбөрийн тэнцлийн олон улсын стандартын дагуу толгой болон охин компани хоорондын зээллэгийг гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт дансанд бүртгэдэг бөгөөд уг зээл төлөгдөх үед тэр хэмжээгээр гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын дансаас хасгагдаж, гадаад зээл бүврдаг.

2008 оноос хойш өндөр алдагдалтай явж ирсэн төлбөрийн урсгал тэнцлийн алдагдал эдийн засаг зөөлөн газардсантай уялдан 2015 оны эхний 10 сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр өмнөх оны мөн үеэс 4 дахин буурч, гадаад санхүүжилтийн хэрэгцээ шаардлага харьцангуй багаслаа. Урсгал тэнцлийн алдагдал эрс буурсан нь гадаад худалдаа тэнцвэржиж буйтай холбоотой бөгөөд ингэснээр гадаад валютын улсын нөөцөд ирэх дарамт, ачаалал буурч байна.

Дүрслэл 1.13

Импортын жилийн өсөлт (жил бүрийн эхний 10 сарын байдлаар)

Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар.

Гаалийн статистик мэдээгээр өмнөх оны эхний 10 сард 131.4 сая ам.долларын ашигтай гарч байсан гадаад худалдааны тэнцэл 2015 оны эхний 10 сард 763.4 сая ам.долларын ашигтай гарав. 2015 оны эхний 10 сард хүнд даацын машин, механизм, тоног төхөөрөмжийн импорт 35.6 хувиар, авто машин, түүний сэлбэг хэрэгслийн импорт 28.9 хувиар, барилгын материалын импорт 45.6 хувиар, нефтийн бүтээгдэхүүний импорт 49.2 хувиар буурсан нь нийт импортын 29.5 хувийн агшилтын 75.9 хувийг тайлбарлаж байна.

Нийт экспорт 2015 оны эхний 10 сарын байдлаар 14.7 хувиар буюу 679 сая ам.доллараар буурав. Оюу толгой компанийн

зэсийн баяжмалын экспортын 1334.3⁵ сая ам.долларын өсөлтийг үл тооцвол бүх барааны экспорт өмнөх оноос багасчээ. Оюу толгойн зэсийн баяжмалын экспортын нөлөөг хасч тооцвол экспорт 30.8 хувиар буурахаар, гадаад худалдааны алдагдал 570.9 сая ам.доллартай тэнцэх байсан тооцоотой байна.

Хэдийгээр гадаад худалдаа тэнцвэржиж байгаа ч гадаад худалдааны нийт эргэлт өмнөх оны мөн үеэс 21.9 хувиар агшсан нь төсвийн орлого бүрдэлт, цаашлаад эдийн засгийн идэвхжилд сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

2013 онд 11.6 хувь, 2014 онд 7.8 хувийн өсөлттэй байсан манай улсын эдийн засаг 2015 оны эхний 3 улирлын урьдчилсан гүйцэтгэлээр 2.5 хувь болж өсөлт саараад байна. Тайлант улирлын байдлаар нийт салбаруудын хувьд өсөлт удаашрахын зэрэгцээ барилга, бөөний болон жижиглэн худалдаа, тээвэр ба агуулах, бүтээгдэхүүний цэвэр татвар гэсэн салбаруудад үйлдвэрлэл буурсан үзүүлэлт гарчээ. Хэдийгээр 2015 оны эхний 3 улиралд эдийн засгийн өсөлт 2.5 хувьтай гарсан ч, үүний 3.0 нэгж хувь нь уул уурхай, олборлолтын салбарт бий болжээ.

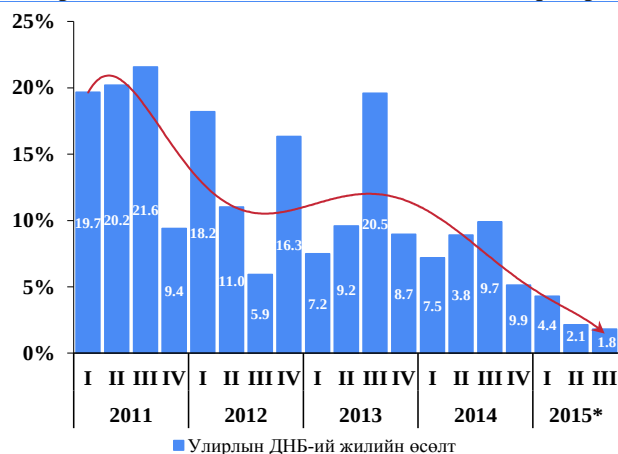
Төлбөрийн тэнцлийн хүндрэлээс үүдсэн эдийн засгийн хүндрэл, удаашралын сөрөг нөлөөгөөр худалдааны салбар, нийт импорт агшиж, татварын суурь хумигдаж байгаатай холбоотойгоор бүтээгдэхүүний цэвэр татварын эдийн засгийн өсөлтөд оруулж буй хувь нэмэр улам бүр багасаж, улмаар сүүлийн

⁵ Оюу толгойн зэсийн олборлолт нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор 2014 оны 3 дугаар сараас эхлэн зэсийн экспортын тоо хэмжээ өссөн. 2010 оны 1 дүгээр сараас 2014 оны 2 дугаар сард зэсийн экспортын тоо хэмжээ дунджаар сард 49.8 мянган тонн байв. 2015 оны 1-10 дугаар сарын экспортын тоо хэмжээнээс өмнөх хугацааны дунджыг (49.8 мянган тонн) хасч, хилийн үнэ (Оюу толгойн нэгж тонн баяжмалын үнэлгээ алт, цэвэр зэсийн агууламжаас шалтгаалан Эрдэнэтийн зэсийн баяжмалаас нэгжийн үнэ 70-75 хувиар өндөр байдаг)-ээр үржүүлэх замаар Оюу толгойн зэсийн экспортын орлогыг ойролцоогоор тооцсон болно.

8 улирал дараалан сөрөг утгатай гараад байна. Үүнээс үзэхэд улсын төсвийн уул уурхайн салбараас хамаарах хамаарлыг багасгах зайлшгүй тохиргоо шаардлагатай байна.

Дүрслэл 1.14

Улирлын ДНБ-ий жилийн өсөлт, 2010 оны үнээр

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо.
Тэмдэглэл: *Урьдчилсан гүйцэтгэл.

2015 оны эхний 10 сард Монгол Улсын нэгдсэн төсөвт 4572 тэрбум төгрөг төвлөрч, орлогын төлөвлөгөө 5 хувиар буюу 233 тэрбум төгрөгөөр тасарлаа. Харин төсвийн зарлагын хувьд эхний 10 сард 87 хувийн гүйцэтгэлтэй буюу 5485 тэрбум төгрөг, төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 915 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай гарав.

Хүснэгт 1.1

Төсвийн орлогын тасралт (2015 оны эхний 10 сарын байдлаар)

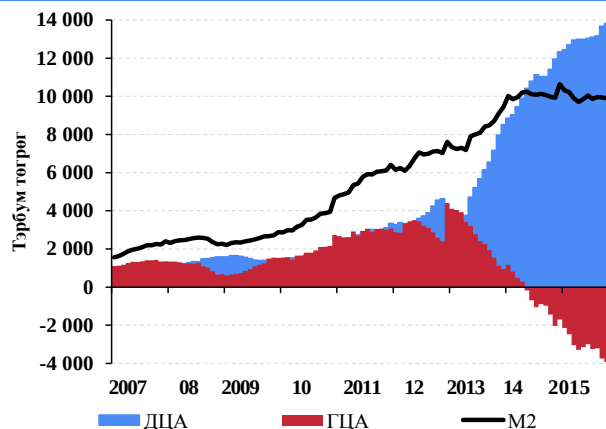
Татварын төрөл	Хэмжээ (тэрбум)	Хувь
Төсвийн орлогын тасралт	233	
Татварын орлогын тасралт	124	100%
Үүнээс:		
Хувь хүний орлогын албан татвар	45	36%
Нийгмийн даатгалын орлого	42	34%
Дотоодын барааны НӨАТ	26	21%
Импортын барааны НӨАТ	28	22%
Татварын бус орлогын тасралт	109	100%
Үүнээс:		
Хувьцааны ногдол ашиг	25	23%
Өмч хувьчлалын орлого	35	32%
Хандив тусламж/гадаад/	36	33%

Эх сурвалж: Сангийн яам.

2015 он гарсаар мөнгөний үзүүлэлтүүдийн өсөлт үргэлжлэн саарч байна. Тухайлбал, 2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар M2 мөнгөний өсөлт -0.7 хувь, M1 мөнгөний өсөлт -6.9 хувь, банкны зээлийн өсөлт -7.2 хувь, харилцах, хадгаламжийн өсөлт -0.5 хувь байна. Үүнд: (i) төлбөрийн тэнцлийн хүндрэлээс шалтгаалсан гадаад цэвэр активын бууралт, (ii) хөтөлбөрийн зээл хуваарийн дагуу төлөгдөж буйтай холбоотойгоор төв банкнаас банкуудад байршуулсан эх үүсвэр, олгосон зээлийн бууралт, (iii) санхүүгийн зах зээлийн нөхцөл чангарсан, эдийн засгийн идэвхжил удааширснаас банкууд шинээр зээл олгох нь эрсдэлтэй гэж үзэн зээлээ хумьсан, (iv) макро бодлогын нэгдсэн өөрчлөлтөөр эдийн засгийн тэнцвэрийг хангахыг зорьж байгаа зэрэг нь нөлөөлж байна.

Дүрслэл 1.15

Гадаад, дотоод цэвэр актив ба M2 мөнгө

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 10 дугаар сарын статистик болно.

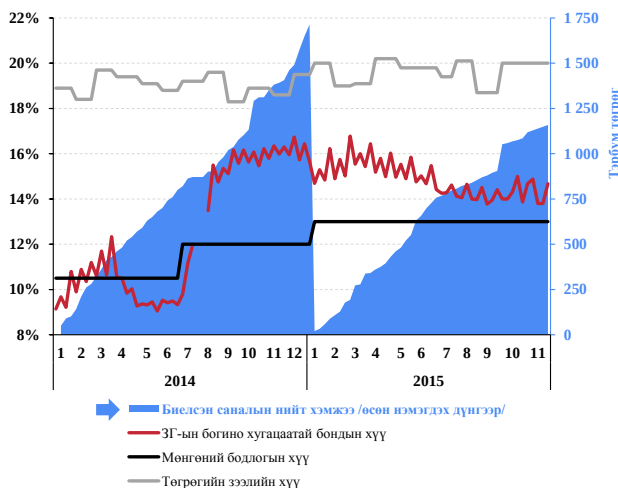
Төсвийн алдагдал өсч, мөнгөний нийлүүлэлт хумигдаж буй нөхцөлд эдийн засагт өсч буй эрсдэлийн түвшинг дагаад мөнгөний захын хүү өсөх бөгөөд энэ нь цаашлаад санхүүгийн систем болон түүний оролцогчдын хөрвөх чадварыг бууруулж, улмаар санхүүгийн болон санхүүгийн бус активуудын үнийг бууруулдаг. Ийнхүү активын үнэ үргэлжлэн

буурах нь санхүүгийн зах зээлд оролцогчдын хувьд төлбөрийн чадварын эрсдэлийг нэмэгдүүлж, санхүүгийн салбарт сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй юм.

Иймд, өнөөгийн эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөл байдалд санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалах зорилгоор зах зээл дэх хөрвөх чадварыг хадгалах, болзошгүй эрсдэлийг бууруулах нь чухал юм. Гэхдээ мөнгөний бодлогоор зах зээлийн хөрвөх чадварыг хадгалах боломж хомс байгаа өнөөгийн нөхцөлд гадаад валютын тогтвортой орох урсгалыг нэмэгдүүлэх замаар төлбөрийн тэнцлийг ашигтай байлгах арга хэмжээг цаг алдалгүй авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай хэвээр байна. Төлбөрийн тэнцлийг сайжруулахын тулд валютын төлбөртэй экспортыг нэмэгдүүлэх, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт болон багцын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай юм.

Дүрслэл 1.16

Засгийн газрын үнэт цаасны хүү

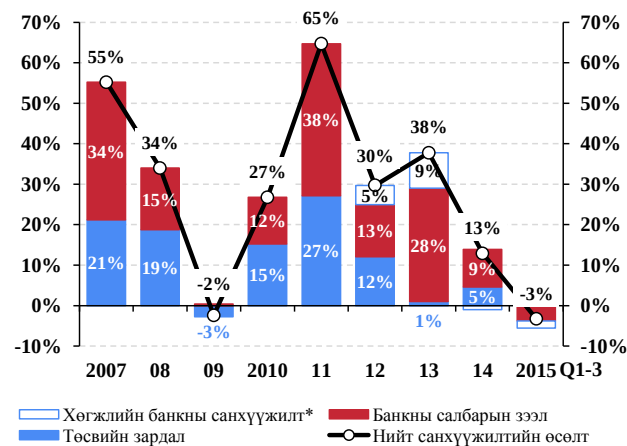
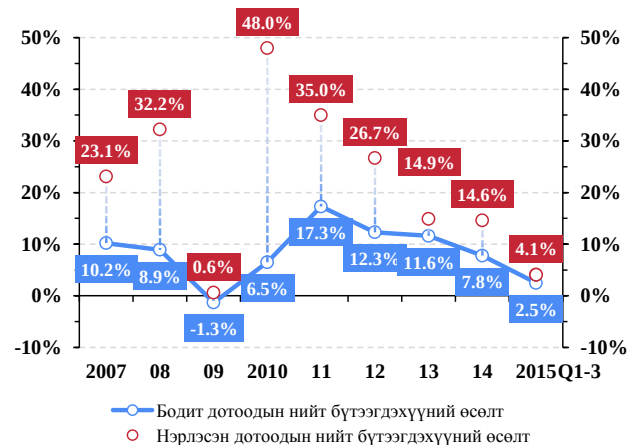

Төсөв, мөнгөний бодлого нь эдийн засагт бий болсон сөрөг шокын нөлөөллийг сулруулж, эдийн засгийг тогтворжуулах, улмаар эдийн засгийн урт хугацааны тогтвортой өсөлтийн суурь нөхцөлийг хангах үндсэн зорилготой. Энэ хүрээнд эдийн засагт шаардлагатай

хуримтлал, хамгаалалт (buffer)-ыг бүрдүүлэх шаардлагатай.

Дүрслэл 1.17

Төсөв болон мөнгөний бодлогын хүрээнд эдийн засагт хийгдсэн санхүүжилтийн бүтэц ба эдийн засгийн өсөлт

Эх сурвалж: Монголбанк, Сангийн яам, Хөгжлийн банк.

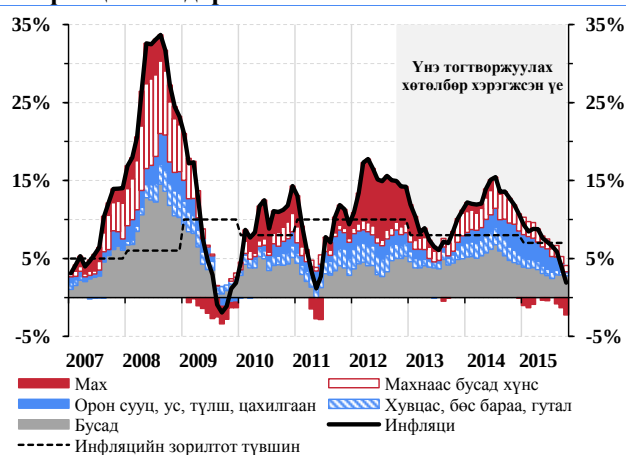
Тэмдэглэл: *ХБ-ны 2015 оны эхний 3 улирлын нийт зарцуулалтаас улсын төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй олгосон зээлийг хасч тооцсон дүн болно. Өмнөх жилүүд төсөв болон мөнгөний бодлогын хүрээнд эдийн засагт нийлүүлэгдсэн нийт санхүүжилт, түүний бодит эдийн засгийн өсөлтийн хамаарлын талаарх дэлгэрэнгүй тайлбартай уг тайлангийн 3 дахь дугаараас танилцана уу (19-20 дахь тал).

Тэрхүү хуримтлал, хамгаалалт нь нэг талаас төсвийн тогтворжуулалтын сан, баялгийн сан, институциональ хөрөнгө оруулалтын сан хэлбэрээр ажиллах, дахин хөрөнгөжүүлсэн нийгмийн даатгалын сан зэрэг тусгай зориулалтын нөөц сангуудын хуримтлал, нөгөө талаас гадаад цэвэр актив, гадаад валютын улсын нөөцийн түвшин зэргээр хэмжигдэнэ. Эдийн засгийн өрнөлийн үед

мөчлөг сөрсөн бодлого хэрэгжүүлж, хуримтлал бий болгосноор уналтын үед харьцангуй бага зардалтайгаар хүндрэлээс гарах нөхцөл бүрдэнэ. Үүний тулд хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, ялангуяа дүрэмд суурилсан, сахилга сайтай төсвийн бодлого хэрэгжүүлэх нь чухал ач холбогдолтой. Тогтворжуулах зорилгоор хэрэгжүүлж буй богино хугацааны макро эдийн засгийн бодлогоор урт хугацааны эдийн засгийн хөгжлийг зорилт болгох нь хангалттай бус юм. Харин макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах бодлогын зэрэгцээ эдийн засгийн бүтцийг сайжруулахад чиглэсэн урт хугацааны бодлого шаардлагатай юм.

Дүрслэл 1.18

Инфляцийн задаргаа

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, Монголбанк.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 10 дугаар сарын статистик болно.

Инфляцийн түвшин 2014 оны 8 дугаар сараас эхлэн үргэлжлэн буурч байгаа нь нэг талаас нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцийг бууруулсан үнэ тогтворжуулах хөтөлбөрийн эерэг нөлөө, нөгөө талаас нийт эрэлтийг хумьж, мөнгөний бодлогоор макро эдийн засгийн гадаад тэнцвэрийг дэмжсэн болон төлбөрийн тэнцэл 2015 оны эхнээс алдагдалгүй байхын хэрээр валютын зах тогтворжиж, төгрөгийн гадаад валюттай

харьцах ханшийн инфляци дахь сөрөг нөлөө саармагжсантай холбоотой.

2015 оны 10 дугаар сард улсын хэрэглээний үнийн индекс жилийн 3.4 хувиар, Улаанбаатар хотын хэрэглээний үнийн индекс жилийн 1.9 хувиар тус тус өссөн. 10 дугаар сарын Улаанбаатар хотын жилийн инфляцийг бүтцээр нь задлан авч үзвэл -117 хувийг (-2.2 нэгж хувь) мах, 43 хувийг (0.8 нэгж хувь) махнаас бусад хүнсний бүтээгдэхүүн, 21 хувийг (0.4 нэгж хувь) хувцас, 6 хувийг (0.1 нэгж хувь) орон сууц, ус, түлш, цахилгааны үнийн өсөлт тайлбарласан бол үлдсэн 146 хувийг (2.8 нэгж хувь) бусад бараа, үйлчилгээний үнийн өсөлт бий болгосон байна.

Шигтгээ 1: Монгол Улсын санхүүгийн мөчлөг

Дэлхий нийтийг хамарсан санхүү, эдийн засгийн хямралаас өмнө мөнгөний уламжлалт бодлого нь өөрийн зорилтондоо хүрч, үнийн тогтвортой байдлыг хангахын сацуу өсөлтийг дэмжиж байсан бөгөөд эдийн засагчид макро эдийн засгийн хэлбэлзэлд гол анхаарлаа хандуулж байв. Гэтэл энэ нь учир дутагдалтай болохыг 2008-09 оны хямрал сануулсан ба макро эдийн засгийн бодлогыг эргэн харах шаардлага бий болсон. Ингээд эдийн засгийн мөчлөгийн зэрэгцээ санхүүгийн мөчлөг яригдах болж, түүнд чиглэсэн судалгааны ажлууд хийгдэж эхэлсэн.

Санхүүгийн систем дэх эмзэг байдал мөчлөгийн шинж чанартай үүсдэг бөгөөд тэрхүү мөчлөгийг таньж мэдэх нь санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалах, макро зохистой бодлого хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой билээ (ECB, 2015). Санхүүгийн мөчлөгийн талаар нэгдсэн тодорхойлолт байдаггүй ч, Олон улсын төлбөр тооцооны банк (BIS)-ны судлаач Borio (2012) “The financial cycle and macroeconomics: What have we learnt?” судалгааны ажилдаа санхүүгийн мөчлөгийг “Эрсдэл, үнэ цэнийг хүлээж авах байдал болон эрсдэл, санхүүжилтийн хязгаарлалтад хандах хандлага хоорондын өөрөө өөрийгөө өдөөсөн шинж чанар бүхий харилцан хамаарал буюу уналтыг дагуулдаг хөөсрөлт” гэж тодорхойлжээ. Санхүүгийн мөчлөг нь эрсдэл хуримтлагдах, хөөс хагарах, хөөс хагарсны дараах гэсэн 3 үе шаттай явагддаг.⁶

Drehmann, Borio, Tsatsaronis (2012) нарын “Characterising the financial cycle: don’t lose sight of the medium term!” судалгаанд ашиглагдсан аргачлалын дагуу санхүүгийн мөчлөгийг тооцсон бөгөөд мөчлөгийн шинж чанар, бусад ижил төстэй судалгааны ажлуудын үр дүн, болон тоон өгөгдлийн олдцотой байдалд үндэслэн банкны салбарын шинээр олгосон зээл, зээл-ДНБ-ий харьцаа, орон сууцны үнийн индекс, хөрөнгийн зах зээлийн ТОП-20 индекс зэрэг 4 хувьсагчийн шинж чанарыг судлахаар 2000-2015 оны хооронд улирлын давтамжтайгаар сонгож авсан. Зээл-ДНБ-ий харьцаанаас бусад хувьсагчдыг ХҮИ-ээр бодит болгосон бөгөөд бүх хувьсагчдаас логарифм авч, улирлын нөлөөг арилгасан. Санхүүгийн мөчлөгийг ялгаж авахдаа хоёр төрлийн аргачлал ашиглав. Нэгдүгээрт, статистик шүүлтүүрийн аргаар үзүүлэлтүүдийн урт хугацааны хандлагаасаа зөрөх зөрүүг ялгасны дараа богино хугацааны шуугианыг (noise) арилгасан. Хоёрдугаарт, мөчлөгийн оргил, ёроол цэгүүдийг эргэлтийн цэгийн шинжилгээгээр тодорхойлж, цэгүүдийн хоорондын зайг хэмжив. Эцэст нь санхүүгийн мөчлөгт нэр дэвшиж буй 4 үзүүлэлтүүдийн мөчлөгийн оргил болон ёроолын цэгүүдийн хоорондын хамаарлыг хэмжиж, хэрэв өндөр хамааралтай гарвал үзүүлэлтүүдийг нэгтгэн санхүүгийн мөчлөгийг гаргаж авсан болно.

Үзүүлэлтүүдийн мөчлөгийн хэсгийг ялгаж Дүрслэл 1.19-д үзүүлэв. Хувьцааны үнийн индексийн мөчлөг зээлийн мөчлөгөөс хоёр дахин өндөр хэлбэлзэлтэй буюу хамгийн өндөр хэлбэлзэлтэй байгаа бол орон сууцны бодит үнийн мөчлөг хамгийн бага хэлбэлзэлтэй байна.

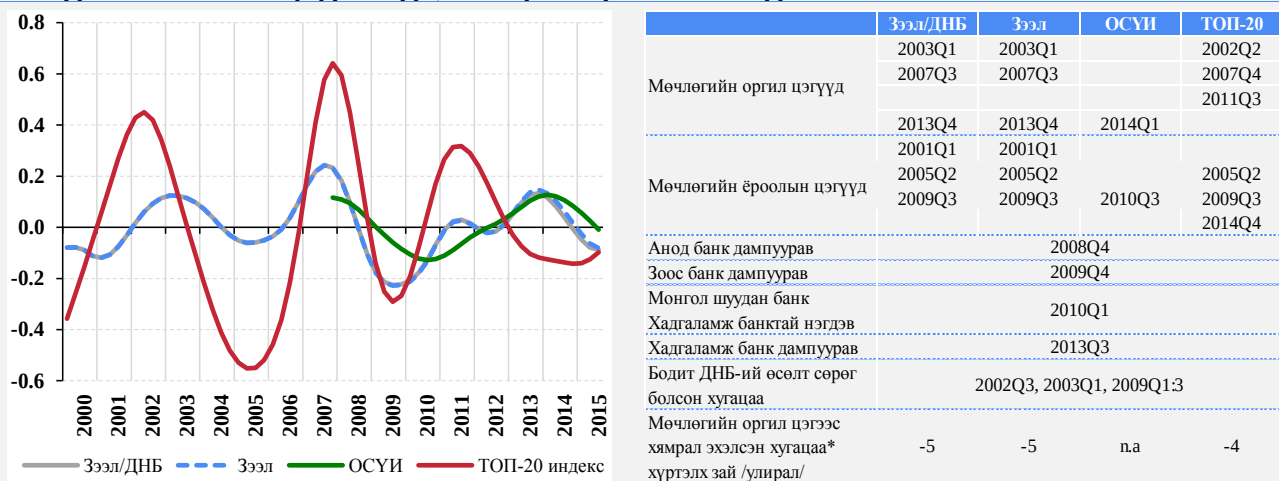
Harding, Pagan нарын эргэлтийн цэгийг тодорхойлох алгоритмыг ашиглан хийсэн шинжилгээний үр дүнгээс үзэхэд зээл-ДНБ-ий харьцаа, шинээр олгосон зээлийн эргэлтийн цэгүүд хоорондоо маш ойр байгаа бол орон сууцны үнийн индексийн ёроолын цэг зээлийн мөчлөгийн ёроолын цэгээс 1 жилийн дараа, ТОП-20 индексийн мөчлөгийн оргил цэг зээлийн

⁶ Санхүүгийн мөчлөгийн талаар илүү дэлгэрэнгүйг Санхүүгийн тогтвортой тайлан №3-н 70-р хуудаснаас унших боломжтой.

мөчлөгийн оргил цэгээс 2002 онд 3 улирлын өмнө, 2007 онд 1 улирлын дараа тус тус тодорхойлогдсон байна. Зээл болон хувьцааны үнийн индексийн мөчлөгийн оргил цэгээс 4-5 улирлын дараа Анод банк дампуурч, санхүүгийн салбарт тогтворгүй байдал бий болж эхэлсэн.

Дүрслэл 1.19

Санхүүгийн мөчлөгийн үзүүлэлтүүд, тэдгээрийн эргэлтийн цэгүүд

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол, Монголбанк (2014) "Банкны 2 шатлалт тогтолцооны үүсэл, хөгжил".

Тэмдэглэл: *2008-09 оны хямрал эхэлсэн хугацааг 2008 оны 4 дүгээр улирлаар авав. Энэ үед Анод банк дампуурч, банкны салбарын чанаргүй зээл огцом өссөн төдийгүй 1 улирлын дараагаас буюу 2009 оны 1 дүгээр улирлаас элхэн 3 улирал дараалан бодит ДНБ-ний өсөлт сөрөг утга авч байсан.

Санхүүгийн мөчлөгт нэр дэвшигч үзүүлэлтүүдийг сонгож, нэгтгэхдээ хоорондын мөчлөгийн шинж чанар бүхий хамааралыг "Concordance" индексээр хэмжиж, дээрээс нь Монгол Улсын санхүүгийн салбарын онцлогийг харгалзаж үзэв. Хүснэгт 1.2-оос үзэхэд ТОП-20 индексээс бусад үзүүлэлтүүд хоорондоо маш өндөр хамааралтай байна. Манай улсад хөрөнгийн зах зээл төдийлөн сайн хөгжөөгүй, хувьцааны багцад төвлөрөл маш өндөр байдаг учраас хувьцааны арилжаа идэвхитэй явагддаггүй. Тухайлбал, 2014 оны байдлаар 75 хувиас дээш төвлөрөлтэй хувьцаат компанийн тоо хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй нийт хувьцаат компанийн 60 гаруй хувийг эзэлж байна.⁷ Мөн хөрөнгийн зах зээлийн идэвхижлийг илэрхийлэх эргэлтийн харьцааны үзүүлэлт манайд сүүлийн 10 жилийн дунджаар 7.7 хувь байгаа нь бага-дунд орлоготой орнуудын дунджаас 4.4 дахин, дэлхийн дунджаас 5.1 дахин бага байгаа юм.⁸

Хүснэгт 1.2

Санхүүгийн мөчлөгийн үзүүлэлтүүдийн хоорондын хамаарал

"Concordance" индекс*					Корреляцийн коэффициент				
	Зээл/ДНБ	Зээл	ОСҮИ	ТОП-20		Зээл/ДНБ	Зээл	ОСҮИ	ТОП-20
Зээл/ДНБ	1.00				Зээл/ДНБ	1.00			
Зээл	1.00	1.00			Зээл	1.00	1.00		
ОСҮИ	0.81	0.81	1.00		ОСҮИ	0.71	0.74	1.00	
ТОП-20	0.69	0.69	0.45	1.00	ТОП-20	0.49	0.47	0.06	1.00

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Энэхүү индекс нь мөчлөгийн эргэлтийн цэгүүдийн хамааралд илүү анхаарал хандуулдагаараа шугаман корреляцийн коэффициентээс ялгаатай юм. Индекс нь тэгээс нэгийн хооронд утга авах ба индексийн утга нэгтэй тэнцүү бол үзүүлэлтүүд төгс нийцтэй буюу мөчлөгийн өрнөлт, уналт бүр давхцдаг, индексийн утга тэгтэй тэнцүү бол үзүүлэлтүүд төгс нийцгүй буюу мөчлөгийн өрнөлт, уналт бүр эсрэгээр явагддаг болохыг тус тус илэрхийлнэ.

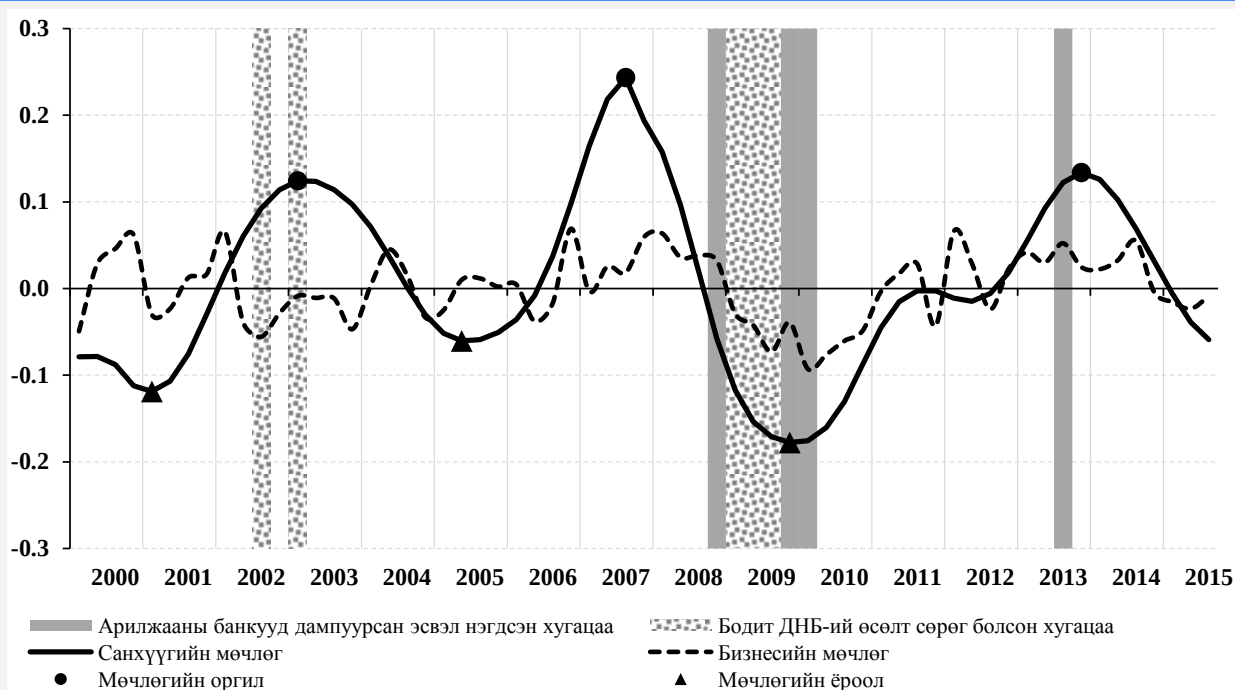
⁷ Монголбанк (2014), Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан №4

⁸ Монголбанк (2014), "Санхүүгийн гүнзгийрэлт, түүний бодит секторт үзүүлэх нөлөө" судалгааны ажил

Эргэлтийн цэгийн шинжилгээнээс үзэхэд ТОП-20 индексийн эргэлтийн цэгүүд бусад үзүүлэлтүүдийн эргэлтийн цэгүүдтэй давхцах байдал тааруухан байсан. Хөгжиж буй болон хөгжингүй орнуудын санхүүгийн мөчлөгийг тооцох зарим судалгааны ажлуудад хөрөнгийн зах зээлийн индекс бусад хувьсагчидтай хамаарал багатай байсан учраас санхүүгийн мөчлөгийг тооцохдоо хассан байдаг. Эдгээр шалтгаануудад үндэслэн ТОП-20 индексийн мөчлөгийг санхүүгийн мөчлөгт оруулаагүй болно. Хэдийгээр орон сууцны үнийн индексийн тоо харьцангуй богино (2007 оноос хойш) хугацааг хамарч байгаа ч эргэлтийн цэгүүд нь зээлийн мөчлөгийн эргэлтийн цэгүүдтэй маш ойрхон давхцаж байгаагийн дээр сүүлийн жилүүдэд орон сууцны зээл хурдтай өсч, байр суурь нь тэлж байгаа учраас санхүүгийн мөчлөгийн бүрэлдэхүүнд оруулсан.

Дүрслэл 1.20

Санхүүгийн мөчлөг

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 3 дугаар улирлын статистик болно.

Санхүүгийн мөчлөгийн оргил цэгүүд 2003 оны 1, 2007 оны 3, 2013 оны 4 дүгээр улиралд; ёроол цэгүүд 2001 оны 1, 2005 оны 2, 2009 оны 4 дүгээр улиралд тус тус тодорхойлогджээ. Мөчлөгийн ёроолоос оргил хүрэх дундаж далайц оргилоос ёроол хүрэх дундаж далайцаас 83 хувиар өндөр байгаагийн дээр мөчлөгийн өрнөл хэсэг дунджаар 11 улирал үргэлжилдэг байхад уналтын хэсэг 9 улирал үргэлжилдэг нь анхаарал татаж байна. Эндээс санхүүгийн салбарт эрсдэл илүү удаан бөгөөд далайц өндөртэй хуримтлагддаг гэж дүгнэж болох юм. Бүтэн мөчлөгийн хугацаа дунджаар 4-5 жил байна. 2013 оны 4 дүгээр улирлаас хойш санхүүгийн мөчлөг уналтын төлөвт шилжсэн бөгөөд 2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар уг хандлага үргэлжилсээр байна.

Санхүүгийн мөчлөгийн бүтэн мөчлөгийн хугацаа дунджаар 4-5 жил байгаа нь бизнесийн мөчлөгөөс 2 дахин их, хэлбэлзэл нь 3 дахин өндөр байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл манай улсын санхүүгийн мөчлөг бизнесийн мөчлөгөөс давтамж багатай ч хэлбэлзэл, далайц өндөртэй явагддаг байна.

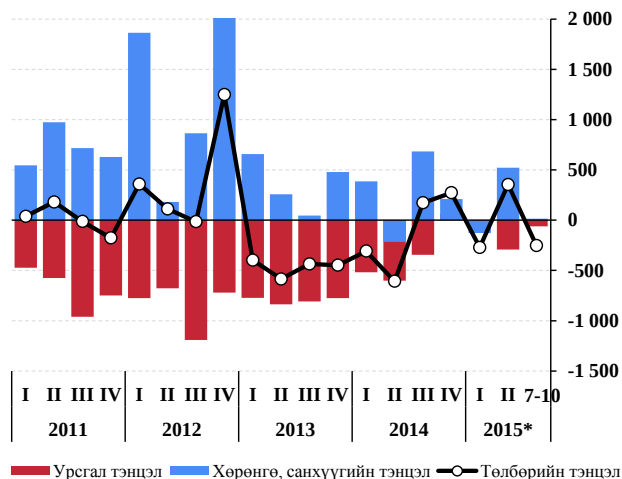
ГАДААД СЕКТОР

Нийт төлбөрийн тэнцэл

Монгол Улсын төлбөрийн тэнцэл 2015 оны эхний 10 сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр 169.2 сая ам.долларын алдагдалтай гарч, төлбөрийн тэнцэл өмнөх оны мөн үеэс 79.3 хувиар буюу 648.4 сая ам.доллараар сайжирчээ. Урсгал дансны алдагдал 73.3 хувиар буурсан нь нийт тэнцэлд эерэгээр нөлөөлсөн хэдий ч, хөрөнгө ба санхүүгийн дансны ашиг өнгөрсөн оны гүйцэтгэлээс 32.4 хувиар буурчээ.

Дүрслэл 1.21

Төлбөрийн тэнцлийн гүйцэтгэл (сая ам.доллар)

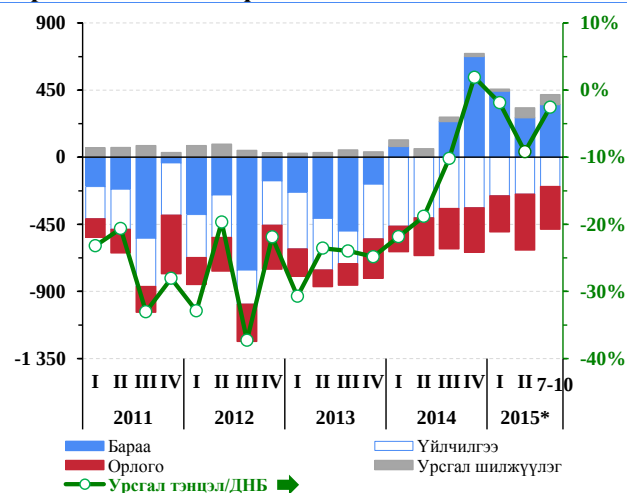
Урсгал данс

Төлбөрийн тэнцлийн урсгал данс 2015 оны эхний 10 сард 396.6 сая ам.долларын алдагдалтай гарч, алдагдал өнгөрсөн оны мөн үеэс 73.3 хувиар буюу 1086.5 сая ам.доллараар буурсан. Урсгал тэнцлийн алдагдал буурахад өнгөрсөн онд 509.2 сая ам.доллар байсан барааны гадаад худалдааны ашиг энэ онд 2 дахин өсч 553.8 сая ам.долларт хүрсэн нь голлох нөлөөг үзүүлсэн. Түүнчлэн үйлчилгээний худалдааны алдагдал өнгөрсөн оноос 47.3 хувиар буюу 632.1 сая ам.доллараар буурчээ.

Энэ нь импортын бууралттай холбоотой тээврийн үйлчилгээний зардал буурсан, мөн томоохон уул уурхайн компаниудын бизнесийн зөвлөх үйлчилгээний зардал буурсантай шууд холбоотой байна.

Дүрслэл 1.22

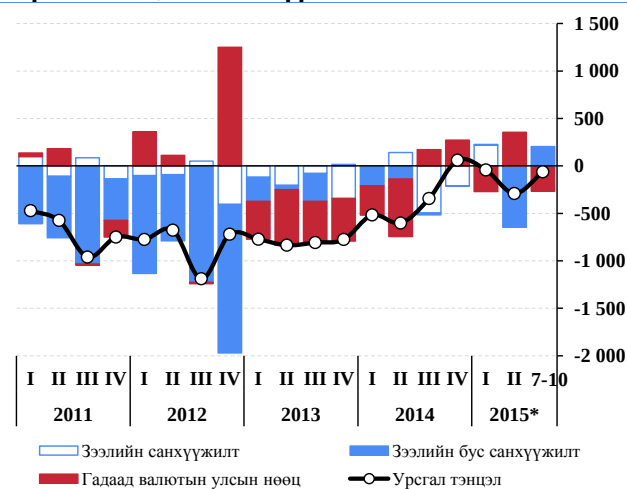
Урсгал тэнцлийн бүтэц

Урсгал тэнцлийн алдагдал 2015 оны эхний 9 сарын байдлаар ДНБ-ий -4.8 хувь болж буурсан.

Дүрслэл 1.23

Урсгал тэнцлийн санхүүжилт

Урсгал дансны алдагдлыг хөрөнгө оруулалтын орох урсгал өндөр байсан 2010-2012 онд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт, зээлийн эх үүсвэрээр санхүүжүүлж байсан бол 2013-2014 онд гадаад зээл⁹ болон гадаад валютын улсын нөөцөөр санхүүжүүлжээ. Харин 2015 оны 2 дугаар улиралд Засгийн газар 1 тэрбум юанийн бондын санхүүжилт, Худалдаа хөгжлийн банк олон улсын зах зээлээс 500 сая ам.долларын бондын санхүүжилт татсан нь урсгал тэнцлийн алдагдлыг нөхөхөд гол дэмжлэг болсон. 2015 оны 3 дугаар улиралд урсгал дансны алдагдал харьцангуй бага түвшинд байсан боловч ХХБ-ны 300 сая ам.долларын бондын эргэн төлөлт хийгдсэнээр гадаад валютын улсын нөөц 255.7 сая ам.доллараар буурсан.

Хүснэгт 1.3

Урсгал тэнцлийн алдагдлын санхүүжилт

Огноо	Зээлийн санхүүжилт	Зээлийн бус санхүүжилт	Гадаад валютын нөөц
2009	73%	189%	-163%
2010	20%	179%	-98%
2011	2%	99%	-1%
2012	16%	134%	-51%
2013	23%	18%	58%
2014	41%	26%	34%
2015.1-10	20%	-326%	406%

Эх сурвалж: Монголбанк.

Хөрөнгө, санхүүгийн данс

Хөрөнгө, санхүүгийн данс 2015 оны эхний 10 сарын байдлаар 408.0 сая ам.долларын ашигтай гарсан нь өнгөрсөн оны мөн үеэс 32.4 хувиар буюу 195.1 сая ам.доллараар буурсан үзүүлэлт юм.

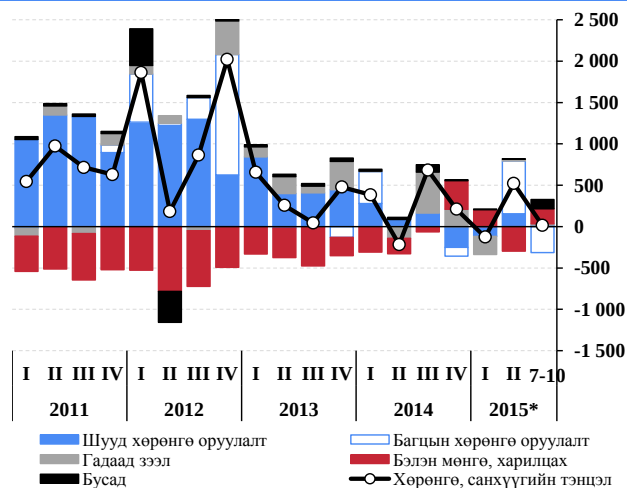
Хөрөнгө, санхүүгийн дансны ашиг ийнхүү буурахад гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 84.3 хувиар буурсан, гадаад зээлийн эргэн төлөлт хийгдэж хөрөнгө оруулалт орж ирээгүй нь голлон нөлөөлжээ. Харин бэлэн мөнгө, харилцах цэвэр дүнгээр 89.6 сая

⁹ Зээлийн санхүүжилт нь төлбөрийн тэнцлийн тайлангийн бусад хөрөнгө оруулалт хэсгийн худалдааны зээл болон зээлийн дүнгийн нийлбэртэй тэнцүү.

ам.долларын орох урсгалтай буюу өмнөх оны мөн үеэс 672.6 сая ам.доллараар өсөөд байна.

Дүрслэл 1.24

Хөрөнгө, санхүүгийн дансны бүтэц (сая ам.доллар)

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Урьдчилсан гүйцэтгэл.

Гадаад худалдаа

2015 оны 10 дугаар сард экспортын үнийн индекс 28 хувиар буурч, импортын үнийн индекс 20 хувиар буурснаар Монгол Улсын гадаад худалдааны нөхцөлийн индекс (2012 оны 12 сарын суурьтай) 1.408-д хүрч, өнгөрсөн оноос 9 хувиар муудлаа.

Дүрслэл 1.25

Гадаад худалдааны нөхцөлийн индекс

Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар, Монголбанк.

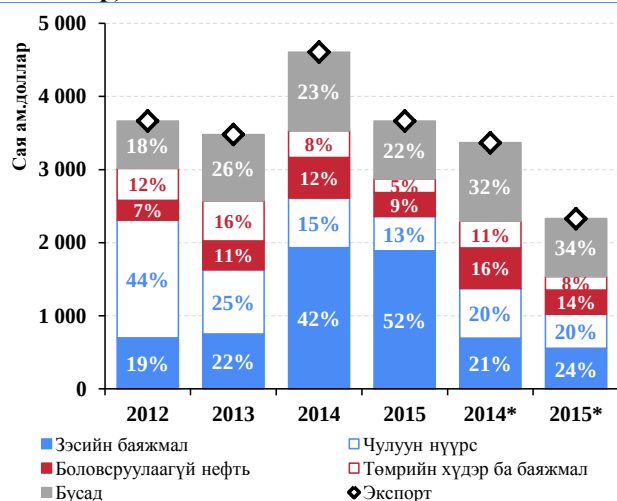
Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 10 дугаар сарын статистик болно.

2015 оны эхний 10 сарын байдлаар экспорт өнгөрсөн оны мөн үеэс 20.5 хувиар буурсан бөгөөд гол нэрийн бүтээгдэхүүний ангиллаар авч үзвэл зэсийн баяжмал 2.2 хувиар (-0.9 нэгж хувь), боловсруулаагүй нефть 40.9 хувиар (-4.9 нэгж хувь), чулуун нүүрс 31.1 хувиар (-4.6 нэгж хувь), төмрийн хүдэр ба баяжмал 48.9 хувиар (-3.9 нэгж хувь) тус тус буурчээ.

Оюу толгойн зэсийн баяжмалын экспортыг¹⁰ хасч тооцвол манай улс энэ оны эхний 10 сард 2.3 тэрбум долларын экспортыг гаргажээ.

Дүрслэл 1.26

Нийт экспорт (жил бүрийн эхний 10 сарын байдлаар)

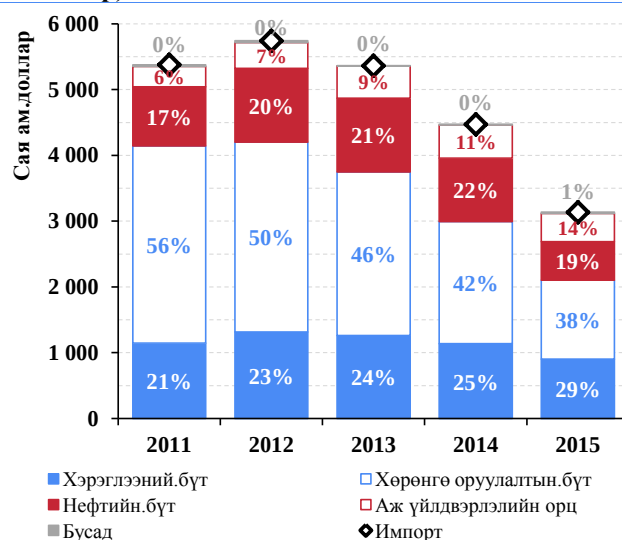
Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар.

Тэмдэглэл: *Оюу толгойн зэсийн баяжмалын экспортыг хассан тооцоо.

Импорт өнгөрсөн оны мөн үеэс 29.9 хувиар буурсан бөгөөд гол нэрийн бүтээгдэхүүний ангиллаар авч үзвэл хэрэглээний бүтээгдэхүүн 20.6 хувиар (-5.2 нэгж хувь), аж үйлдвэрийн орц 15.0 хувиар (-1.7 нэгж хувь), хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүн 35.4 хувиар (-14.7 нэгж хувь), нефтийн бүтээгдэхүүн 39.1 хувиар (-8.4 нэгж хувь) тус тус буурсан байна.

Дүрслэл 1.27

Нийт импорт (жил бүрийн эхний 10 сарын байдлаар)

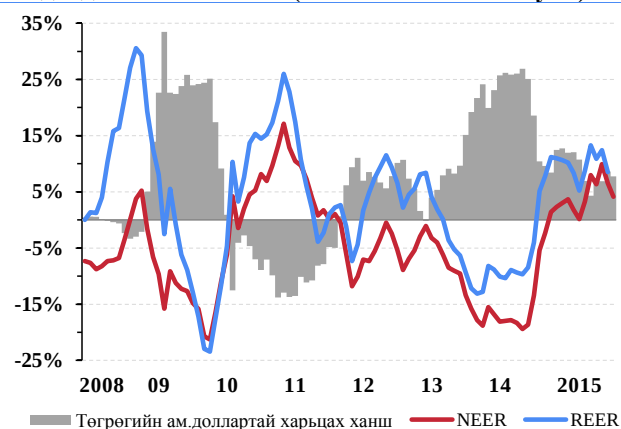
Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар.

Гадаад валютын ханш

Төгрөгийн ам.доллартай харьцах Монголбанкнаас зарласан ханш 2015 оны 10 дугаар сарын эцэст 1991.7 төгрөг болж, өмнөх оны мөн үеэс 7 хувиар суларсан бол нэрлэсэн үйлчилж буй ханш (NEER) 2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар 4 хувиар, бодит үйлчилж буй ханш (REER) 2015 оны 9 дугаар сарын байдлаар 9 хувиар тус тус чангарсан байна.

Дүрслэл 1.28

Гадаад валютын ханш (жилийн өсөлтийн хувь)

Эх сурвалж: Монголбанк.

Нэрлэсэн үйлчилж буй ханшийн чангаралт нь ОХУ-ын рубль ам.долларын эсрэг огцом

¹⁰ 2015 оны эхний 10 сарын байдлаар Оюу толгойн зэсийн баяжмалын экспорт нийт экспортын 36 хувьтай тэнцэж байна.

суларсантай холбоотойгоор дотоодын валютын зах дээр рублийн эсрэг төгрөгийн ханш чангарсантай холбоотой юм.¹¹

Гадаад өр

Монгол Улсын нийт гадаад өр (улсын болон хувийн сектор) 2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар өмнөх оноос 3 хувиар буюу 532.1 сая ам.доллараар нэмэгдэж, 21.5 тэрбум ам.долларт хүрээд байна. Гадаад өрийн бүтцийн хувьд Төв банкны гадаад өглөг 776.4 сая ам.доллараар өссөн бол хувийн хэвшлийн гадаад өр 189.6 сая ам.доллараар, Засгийн газрын гадаад өр 54.7 сая ам.доллараар тус тус буурав. Засгийн газрын гадаад өр 3.5 тэрбум ам.долларт буюу ДНБ-ий 29 хувьд¹² хүрсэн үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 1.4

Монгол Улсын нийт гадаад өр (сая ам.доллар)

Үзүүлэлт	2012	2013	2014	2015Q3	Өөрчлөлт	
					Дүн	Хувь
Нийт гадаад өр	15 386	19 022	20 942	21 483	532	3%
I. Засгийн газар	3 684	3 684	3 610	3 542	-55	-2%
II. Төвбанк*	415	1 065	1 568	2 211	776	54%
III. Банк	1 074	1 298	1 629	1 854	341	23%
Богино хугацаат	58	200	315	223	-35	-13%
Урт хугацаат	1 016	1 098	1 314	1 631	376	30%
IV. Бусад сектор	1 856	2 633	3 522	3 396	-185	-5%
Богино хугацаат	508	406	562	326	-225	-41%
Урт хугацаат	1 348	2 228	2 960	3 070	39	1%
V. Шууд хөрөнгө оруулалт	8 357	10 341	10 615	10 479	-346	-3%

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *БНХАУ-ын Ардын банктай хийсэн своп хэлцлийн ашигласан дүнг оруулж тооцдог болно.

Гадаад валютын улсын нөөц

2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар ГВУН өмнөх оноос 0.6 хувиар буюу 8.8 сая ам.доллараар өсч 1406.9 сая ам.долларт хүрлээ. Гадаад валютын улсын нөөцөөр импортын хэрэгцээг хангах түвшин¹³ 5.1 сард хүрч өмнөх оны үзүүлэлтээс сайжирлаа.

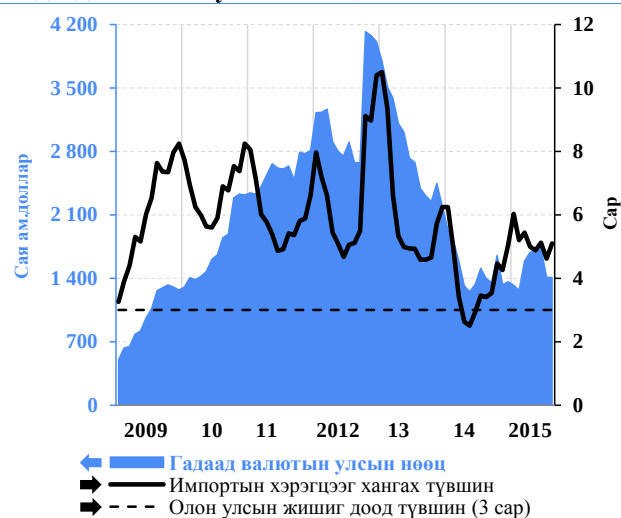
¹¹ Нэрлэсэн болон бодит үйлчилж буй ханшийг гадаад худалдааны түнш орнуудтай хийсэн худалдааны жингээр жигнэж тооцдог болно.

¹² 2014 оны нэрлэсэн ДНБ-ий гүйцэтгэлийг 2014 оны дундаж ханшаар хөрвүүлэв.

¹³ ГВУН-ийг валютын төлбөртэй импортын сүүлийн 3 сарын дундаж үзүүлэлтэд харьцуулж тооцсон.

Дүрслэл 1.29

Гадаад валютын улсын нөөц

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 10 дугаар сарын статистик болно.

Хөрөнгө оруулалтын орчин

Олон улсын зэрэглэл тогтоогч Фитч, Стандарт энд пүүрс, Мүүдиз агентлагуудаас тогтоож буй Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлийн өөрчлөлтөөс үзэхэд сүүлийн жилүүдэд манай улсын зэрэглэл¹⁴ болон төлөв¹⁵ буурснаар хөрөнгө оруулалтын хувьд өндөр эрсдэлтэй орны ангилалд хамрагдах болсон.

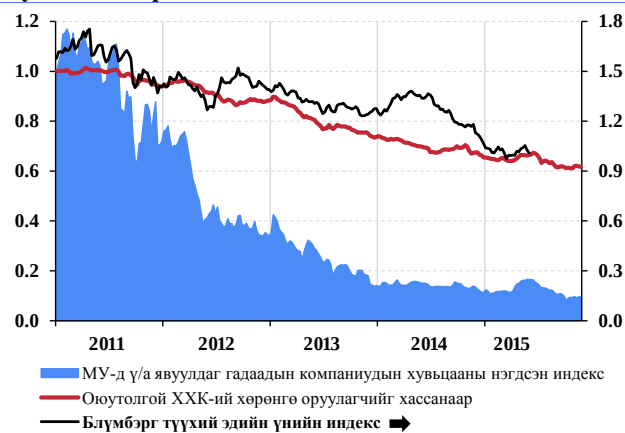
Стандарт энд пүүрс агентлаг хамгийн сүүлд буюу 2015 оны 11 дүгээр сарын 3-ны өдөр Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлийн төлөвийг сөргөөс тогтвортой төлөвт шилжүүлсэн бөгөөд зээлжих зэрэглэлийг (В+)-ээс В болгон буурууллаа. Харин 11 дүгээр сард Moody's агентлаг МУ-ын зээлжих зэрэглэлийг В+ буюу хэвээр нь үлдээсэн байна.

¹⁴ Тухайн улсын Засгийн газрын зээлийн чадварыг илэрхийлдэг ба худалдааны нөхцөлтэй авсан өр төлбөрөө хугацаанд нь, бүтнээр эргэн төлөх чадвартай эсэх мөн тус үүргээ биелүүлэх бэлэн байдлыг харуулдаг.

¹⁵ Зээлжих зэрэглэлийн хандлагыг илтгэх бөгөөд “эерэг” төлөв нь зэрэглэл дээшлэх боломжийг, “сөрөг” төлөв нь зэрэглэл буурч болох эрсдэл байгааг илэрхийлнэ.

Дүрслэл 1.30

Монгол Улсад хөрөнгө оруулсан гадаадын уул уурхайн компаниудын олон улсын бирж дэх хувьцааны үнэ

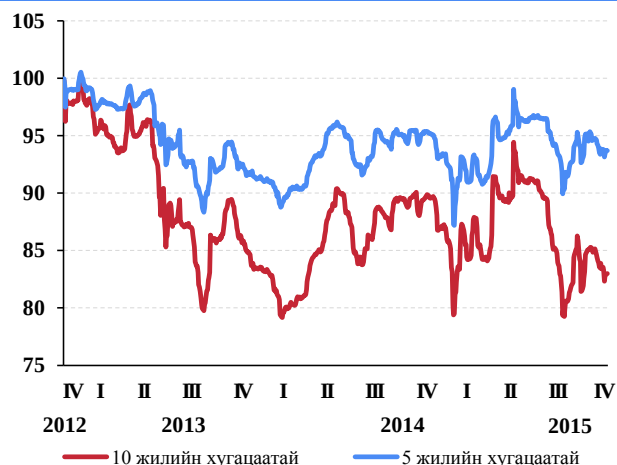
Эх сурвалж: Блүмберг, Монголбанк.

Тэмдэглэл: 2011 оны 1 дүгээр сарын 3-ны өдрийн үнийг 1 байхаар тус бүр индексжүүлсэн.

Зээлжих зэрэглэлийг ийнхүү өөрчлөхөд эдийн засгийн өсөлтийн удаашрал төсвийн болон урсгал тэнцлийн алдагдлаас үүссэн эдийн засгийн тогтворгүй байдлыг улам нэмэгдүүлэх, сул засаглал, үр нөлөөгүй бодлогын хэрэгжилт, гадаад өрийн дарамт зэрэг хүчин зүйлс голлон нөлөөлсөн болохыг дурджээ.

Дүрслэл 1.31

Гадаад зах зээлд гаргасан Монгол Улсын Засгийн газрын бондын үнэ (ам.доллар)

Эх сурвалж: Блүмберг.

Тэмдэглэл: *Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдрийн статистик болно. Бондын үнэ болон өгөөж (хүү) нь урвуу хамааралтай бөгөөд үнэ өсөх нь тухайн бондын эрсдэл буурч байгааг илтгэнэ.

Харин төлөвийг тогтвортой болгон сайжруулахад томоохон уул уурхайн төслүүдийг эхлүүлснээр Монгол Улсын зээлжих зэрэглэл ирэх 12 сарын хугацаанд сайжрах боломжтой гэж үзжээ.

Хүснэгт 1.5

Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлийн өөрчлөлт

Огноо	Moody's		Fitch		Standard and Poors	
	Үнэлгээ	Төлөв	Үнэлгээ	Төлөв	Үнэлгээ	Төлөв
2005 VII/18			B+	**		
X/4	B1	**				
XI/1					B	**
XII/29					B	*
2006 XII/26					B+	*
2007 XII/13					BB-	**
IX/20			B+	*		
2008 VI/2			B+	**		
XII/9			B+	**		
XII/19					BB-	**
I/18			B	**		
2009 VI/10	B1	**				
X/30	B1	**				
X/11			B	**		
XI/20					BB-	**
2010 XI/23			B+	*		
2011 XII/19					BB-	*
2012 X/29					BB-	**
IV/16					BB-	**
2013 XII/13			B+	**		
IV/29					B+	**
2014 V/26	B1	**				
VII/17	B2	**				
XII/11			B+	**		
2015 IV/29					B+	**
XI/03					B	**

Зэрэглэлийн өөрчлөлт ▲ ▼; төлвийн өөрчлөлт ↗ ↘

*-эерэг, **-тогтвортой, ***-сөрөг

Эх сурвалж: Moody's, Fitch, S&P's, Монголбанк.

БОДИТ СЕКТОР

бүтээгдэхүүний цэвэр татвар буурсан нь эдийн засгийн өсөлтийг нийтдээ 3.9 нэгж хувиар сааруулах нөлөө үзүүлжээ.

Хүснэгт 1.7

ДНБ-ий бодит өсөлт (салбаруудаар)

Бодит ДНБ		2014		2015Q1-Q3	
		7.8%	100%	2.5%	100%
1	Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	1.6%	20.2%	1.3%	52.0%
2	Уул уурхай, олборлолт	3.9%	49.8%	3.0%	118.7%
3	Боловсруулах үйлдвэрлэл	0.3%	3.5%	0.2%	6.7%
4	Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	0.1%	1.0%	0.0%	1.4%
5	Барилга	0.0%	0.6%	-0.5%	-21.2%
6	Бөөн/жиз.худалдаа; машин, мотоцикл засвар үйлчилгээ	0.1%	1.1%	-0.8%	-31.4%
7	Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	0.8%	10.5%	-0.5%	-18.8%
8	Мэдээлэл, холбоо	0.2%	2.4%	0.1%	4.5%
9	Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	2.0%	25.9%	1.8%	69.0%
10	Бүтээгдэхүүний цэвэр татвар	-1.1%	-14.1%	-2.1%	-80.8%

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо.

Харин боловсруулах үйлдвэрлэл, мэдээлэл, холбооны салбарууд өсөлтийг бага хувиар буюу нийтдээ 0.3 орчим нэгж хувиар нэмэгдүүлэх нөлөө үзүүлжээ.

Дүрслэл 1.32

The chart displays the contribution of three sectors to GDP growth in Mongolia from 2011 to 2015. The Y-axis represents the percentage contribution, ranging from -5% to 25%. The X-axis shows the years from 2011 to 2015, with each year divided into four quarters (I, II, III, IV). The legend indicates that the red bars represent 'Бүтээгдэхүүний цэвэр татвар' (Net tax on products), the blue bars represent 'Уул уурайн бус ДНБ' (Non-ferrous metal industry), and the grey bars represent 'Уул уурайн ДНБ' (Ferrous metal industry). The black line with circles represents the 'Бодит ДНБ' (GDP) growth rate.

Year	Quarter	Уул уурайн ДНБ (%)	Уул уурайн бус ДНБ (%)	Бүтээгдэхүүний цэвэр татвар (%)	Бодит ДНБ (%)
2011	I	2.5	14.0	1.5	18.0
	II	3.0	6.5	10.5	20.0
	III	1.5	12.5	8.0	21.0
	IV	0.0	5.5	13.5	9.0
2012	I	2.5	11.0	0.5	18.0
	II	2.5	8.0	-1.0	9.0
	III	2.5	4.0	-1.0	6.0
	IV	2.5	13.0	0.5	16.0
2013	I	1.5	3.5	1.0	6.0
	II	0.5	7.5	1.0	9.0
	III	0.0	18.0	1.0	19.0
	IV	0.0	9.0	-1.0	7.0
2014	I	3.5	5.5	-1.0	8.0
	II	3.5	5.5	-1.0	8.0
	III	6.5	5.5	-2.0	10.0
	IV	3.5	2.0	-1.0	5.0
2015*	I	3.0	2.0	-1.0	4.0
	II	3.0	1.0	-1.0	2.0
	III	3.0	1.0	-1.0	2.0

Тэмдэглэл: *Урьдчилсан гүйцэтгэл.

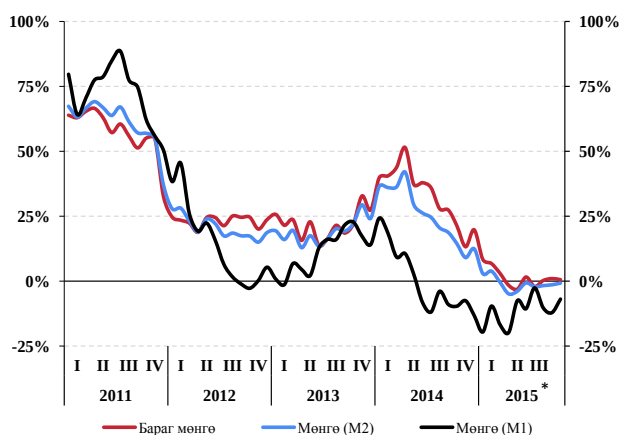
САНХҮҮГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ЗӨВЛӨЛ: Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан – 2015, Дугаар №6

МӨНГӨ САНХҮҮГИЙН СЕКТОР

М2 мөнгөний нийлүүлэлтийн жилийн өсөлт 2014 оны 2 дугаар улирлаас эхлэн саарсаар 2015 оны 9 дүгээр сард -1.4 хувьд хүрсэн бол 2015 оны 10 дугаар сард -0.7 хувьд хүрэв. Үүнд М1 мөнгө өмнөх оны мөн үеэс 121 тэрбум төгрөгөөр буюу 6.9 хувиар буурсан нь нөлөөлжээ.

Дүрслэл 1.33

М2 мөнгөний бүтэц (жилийн өсөлтийн хувь)

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 10 дугаар сарын статистик болно.

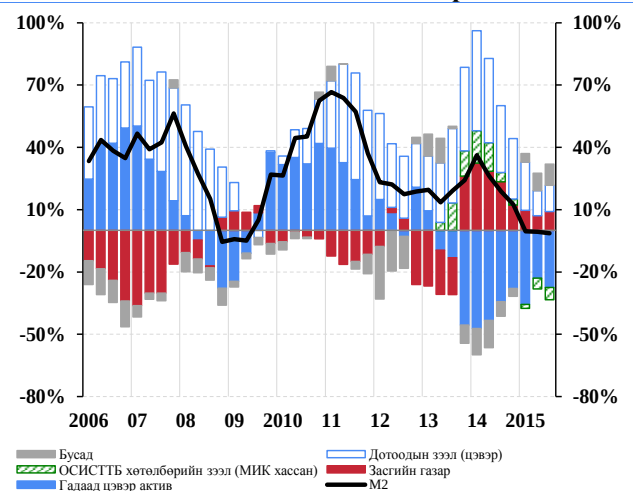
2015 оны 10 дугаар сард банкнаас гадуурх мөнгө өмнөх оны мөн үеэс 19.9 тэрбум төгрөгөөр, төгрөгийн харилцах 101.0 тэрбум төгрөгөөр тус тус буурсан нь М1 мөнгөний жилийн бууралтын харгалзан -1.1 ба -5.8 нэгж хувийг тайлбарлаж байна. Харин бараг мөнгө жилийн 0.6 хувийн өөрчлөлттэй байгаагийн 4.5 нэгж хувийг валютын хадгаламж, 1.8 нэгж хувийг төгрөгийн хадгаламж, -5.8 нэгж хувийг валютын харилцах тус тус бүрдүүлэв.

Мөнгөний үзүүлэлтүүдийн өсөлт 2009 оны эцсээс тасралтгүй өссөөр 2011 оны 2 дугаар улиралд оргилдоо хүрсэн бөгөөд түүнээс хойш төлбөрийн тэнцлийн хүндрэлээс үүдсэн гадаад активын бууралтаас шалтгаалан саарч эхэлсэн. Монголбанкнаас 2012 оны 4 дүгээр

улирлаас эхлэн хэрэгжүүлсэн эдийн засгийг тогтворжуулах, зөөлөн газардуулах арга хэмжээний нөлөөгөөр мөнгөний үзүүлэлтүүдийн өсөлт тогтворжиж, улмаар сэргэж байсан хэдий ч, гадаад цэвэр активын бууралтаас шалтгаалан мөнгөний үзүүлэлтүүд 2014 оны 4 дүгээр сараас эхлэн буурч, энэ хандлага үргэлжилсээр байна.

Дүрслэл 1.34

М2 мөнгөний жилийн өсөлтийн задаргаа

Эх сурвалж: Монголбанк.

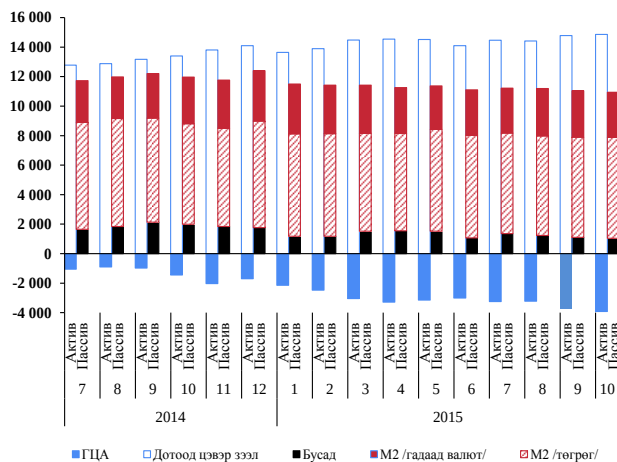
Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 3 дугаар улирлын статистик болно.

М2 мөнгийг байршуулалт талаас нь харвал 2015 оны 9 дүгээр сарын байдлаар дотоод цэвэр зээлийн жилийн өсөлт 12.1 хувьтай байна. Үүний 6.9 нэгж хувийг Засгийн газрын зээл, 7.7 нэгж хувийг бусад санхүүгийн байгууллагуудын зээл, 0.7 нэгж хувийг хувийн байгууллагуудын зээлийн өсөлт тус тус бүрдүүлж байна.

Төлбөрийн тэнцлийн хүндрэлээс шалтгаалан Монгол улсын гадаад цэвэр актив (ГЦА) 2013 оноос хойш буурсаар 2015 оны 10 дугаар сард -3917.9 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 2.7 дахин буурав.

Дүрслэл 1.35

Мөнгөний үзүүлэлтүүдийн ерөнхий бүтэц ба хандлага (тэрбум төгрөг)

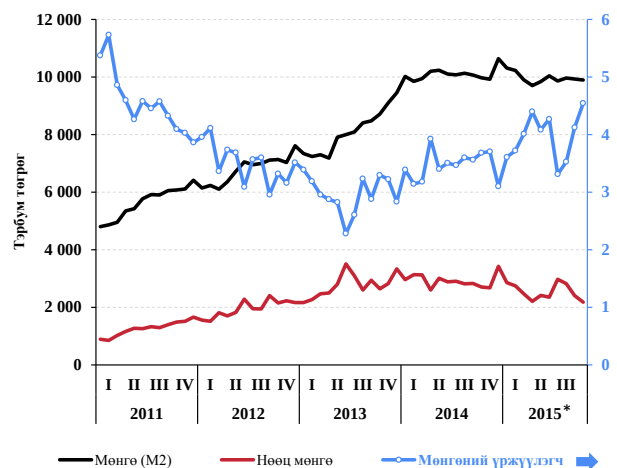

Эх сурвалж: Монголбанк.

Гадаад валютын харилцах, хадгаламжийн M2 мөнгөнд эзлэх хувь харьцангуй тогтвортой байгаа бөгөөд 2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар 30.9 хувьтай байв.

Дүрслэл 1.36

Мөнгөний нийлүүлэлт ба мөнгөний үржүүлэгч

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 10 дугаар сарын статистик болно.

Мөнгөний үржүүлэгч¹⁶ 2011 оны 2 дугаар сард 5.7 нэгж болж 2000 оноос хойшхи хамгийн өндөр түвшиндээ хүрч байсан бол

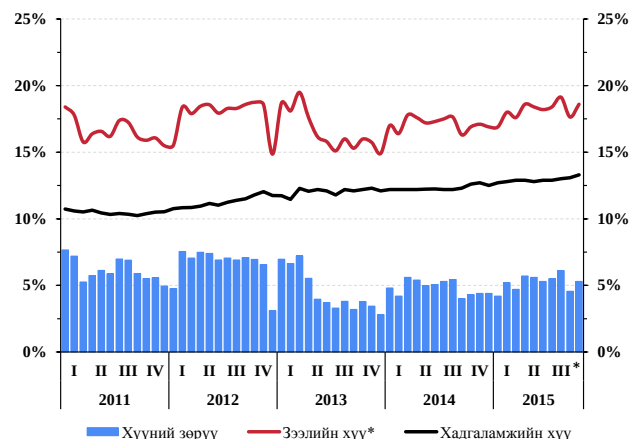
¹⁶ Нөөц мөнгөний нэгж өсөлт нь хэдий хэмжээний нийт мөнгө (M2)-ний өсөлт бий болгосныг харуулах бөгөөд M2 мөнгө ба нөөц мөнгөний харьцаагаар тодорхойлогдоно.

2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар 4.5 нэгж байна.

Эдийн засагт орж ирэх гадаад валютын урсгал сэргээгүй, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 3 дахь жилдээ дараалан буурч бараг ГШХО-гүй байгаа нөхцөлд нийт эрэлт, урсгал тэнцлийн алдагдлыг бууруулах, инфляцийг нам, тогтвортой түвшинд байлгах, санхүүгийн болон макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг дэмжих зорилгоор Монголбанкны мөнгөний бодлогын зөвлөл 2015 оны 1 дүгээр сарын хуралдаанаараа мөнгөний бодлогын хүүг 1.0 нэгж хувиар нэмэгдүүлэн, 13.0 хувь болгох, 2015 оны 4, 7-р сард энэ түвшинд хэвээр хадгалах шийдвэр тус тус гаргасан юм.

Дүрслэл 1.37

Банкуудын хадгаламж болон зээлийн хүү

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Ипотекийн зээлийн хүүг оруулж тооцсон. Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 10 дугаар сарын статистик болно.

Санхүүжилтийн нөхцөл чангарсантай холбоотойгоор банкуудын төгрөгийн зээлийн жигнэсэн дундаж хүү¹⁷ 2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар өнгөрсөн оны мөн үеэс 1.7 нэгж хувиар өсч жилийн 18.6 хувьд хүрэв.

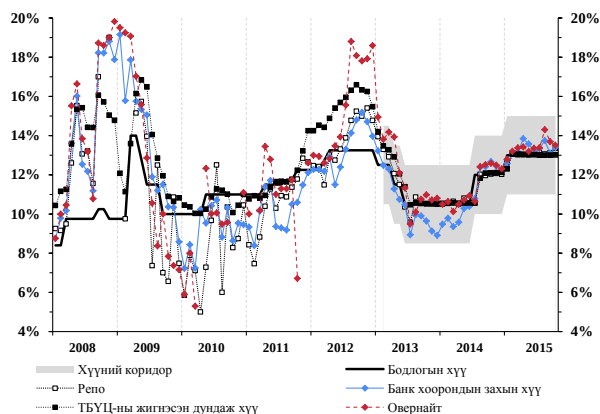
¹⁷ Банкуудын зээлийн жигнэсэн дундаж хүү нь Монголбанкны хөтөлбөрийн (YTX) зээлийг оруулан тооцсон хүү болно. Харин хөтөлбөрийн зээлийг хасч тооцвол төгрөгийн зээлийн жигнэсэн дундаж хүү тайлант сард 20.0 хувь байна.

Хадгаламжийн жигнэсэн дундаж хүү өмнөх оны мөн үеэс 0.7 нэгж хувиар өсч жилийн 13.7 хувьд хүрснээр хүүний зөрүү 4.9 хувь байна.

овернайт хүү 13.5 хувь, репо хүү 13.3 хувь болсон байна.

Дүрслэл 1.38

Банк хоорондын захын хүү

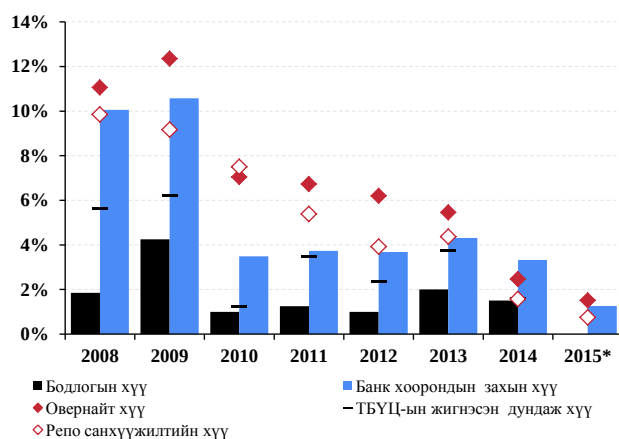
Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны 10 дугаар сарын статистик болно.

“Хүүний коридор” нэвтрүүлснээс хойш буюу 2013 оны 2 сараас хойшхи хугацаанд богино хугацаат хэлцлийн хүүнүүд бодлогын хүүнээс +/-2 хувийн дотор хэлбэлзэж байна.

Дүрслэл 1.39

Банк хоорондын захын хүүний хэлбэлзэх интервал**

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Эхний 10 сарын байдлаар.

**Банк хоорондын захын хүүний жил бүр хэлбэлзэх интервалыг тухайн жилийн хамгийн их утгаас хамгийн бага утгыг хасч тооцов.

Тухайлбал, 2015 оны 10 дугаар сарын эцэст Монголбанкны бодлогын хүү 13 хувь байхад

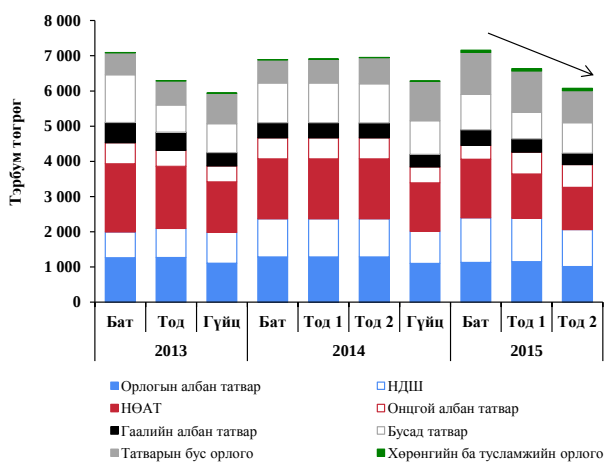
УЛСЫН ТӨСӨВ

Нэгдсэн төсвийн орлогын урьдчилсан гүйцэтгэл

Эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөл байдал, дэлхийн зах зээл дээрх уул уурхайн түүхий эдийн үнийн уналтаас шалтгаалан 2015 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн орлогын гүйцэтгэл төлөвлөснөөс 900 гаруй тэрбум төгрөгөөр буурахаар байсантай холбогдуулан 2015 оны 10 дугаар сарын 30-ны өдрийн Улсын Их Хурлын нэгдсэн чуулганы хуралдаанаар төсвийн орлогыг бодитойгоор тооцож батлагдсан хэмжээг бууруулах, үүнтэй уялдуулан урсгал болон хөрөнгийн зардлыг дахин тооцож бууруулах зорилгоор 2015 оны төсөвт дахин тодотгол хийсэн.

Дүрслэл 1.40

Нэгдсэн төсвийн орлого ба тусламжийн дүн (бүтцээр)

Эх сурвалж: Сангийн яам.

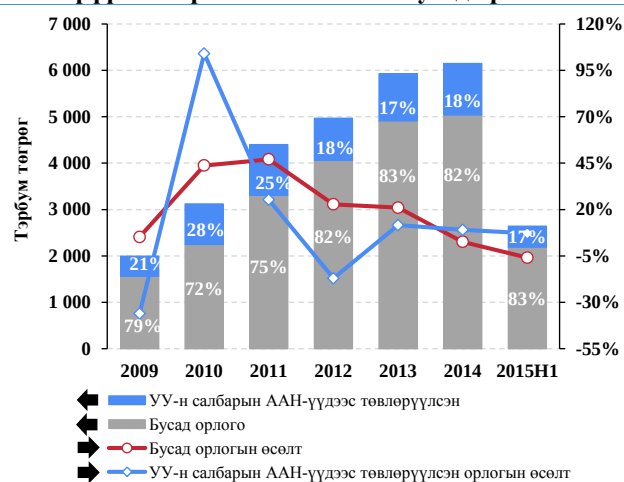
Тэмдэглэл: Бат-батлагдсан, Төл-төлөвлөгөө, тод-тодотгол, гүйц-гүйцэтгэл.

Төсвийн орлогын бууралтад эдийн засгийн хүндрэл, импортын бууралт, эрдэс бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээ, үнийн бууралт голлох нөлөөг үзүүлж байна. Шатахууны гаалийн болон онцгой албан татварыг нэмэгдүүлэх хууль, эрх зүйн зохицуулалтыг хийх, татварын өр барагдуулах арга хэмжээ авснаар төсвийн орлогын дутагдлыг тодорхой хэмжээнд

бууруулж, төсвийн тодотголоор нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогыг 558.4 тэрбум төгрөгөөр бууруулж, 2014 оны төсвийн гүйцэтгэлээс 202.5 тэрбум төгрөгөөр бага буюу 6074.1 тэрбум төгрөг байхаар тооцсон байна.

Дүрслэл 1.41

Уул уурхайн салбарын ААН-үүдээс төсөвт төвлөрүүлсэн орлого ба төсвийн бусад орлого

Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар, Сангийн яам.

Хүснэгт 1.8

Нэгдсэн төсвийн орлогын төлөвлөгөө ба гүйцэтгэл (тэрбум төгрөг)

Нэгдсэн төсвийн орлого	Жилийн төлөвлөгөө	2015 оны эхний 10 сар	
		*	**
Нийт орлого ба тусламжийн дүн	6 076	4 805	95%
Тогтворжуулалтын сан	2	2	100%
Нийт тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн	6 074	4 802	95%
I. Татварын орлого	5 099	4 069	97%
1. Орлогын албан татвар	1 014	840	95%
1.1. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар	518	419	101%
1.2. Хүн амын орлогын албан татвар	537	451	90%
2. Нийгмийн даатгалын шимтгэл, хураамж	1 049	882	95%
3. Өмчийн татвар	83	75	93%
4. Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	1 199	874	97%
5. Онцгой албан татвар	644	467	102%
6. Гадаад үйл ажиллагааны орлого	329	265	101%
7. Бусад татвар	769	657	97%
II. Татварын бус орлого	975	733	85%
1. Нийтлэг татварын бус орлого	844	614	94%
2. Хөрөнгийн орлого	69	67	48%
3. Тусламжийн орлого	63	53	32%

Эх сурвалж: Сангийн яам.

Тэмдэглэл: *Төлөвлөгөө,

**Урьдчилсан гүйцэтгэл.

2015 оны 10 дугаар сарын нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн мэдээгээр нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 95.1 хувийн

гүйцэтгэлтэй буюу 4569.3 тэрбум төгрөг, зарлага 87.1 хувийн гүйцэтгэлтэй буюу 5484.6 тэрбум төгрөг, төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 915.3 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай гарлаа.

Нэгдсэн төсвийн орлогын тасралтад татварын орлогын бүрэлдэхүүнд багтах хувь хүний орлогын албан татвар 44.6 тэрбум төгрөг, импортын барааны НӨАТ 27.7 тэрбум төгрөг, дотоодын барааны НӨАТ 26.2 тэрбум төгрөг, нийгмийн даатгалын орлого 42.5 тэрбум төгрөг, татварын бус орлогын бүрэлдэхүүнд багтах хувьцааны ногдол ашиг 25.3 тэрбум төгрөг, гадаад хандив тусламж 35.8 тэрбум төгрөг, өмч хувьчлалын орлого 34.8 тэрбум төгрөгөөр тус тус тасарсан нь голлон нөлөөлжээ.

Хүснэгт 1.9

2015 оны эхний 10 сарын нэгдсэн төсвийн орлогын гүйцэтгэл, үндсэн бүрэлдэхүүнээр (тэрбум төгрөг)

Төсвийн орлого	УТ*	ОНТ*	ХХС*	НДС*
Нийт орлого ба тусламжийн дүн	2 904	1 604	300	1 181
Тогтворжуулалтын сан	2	0	0	0
Нийт тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн	2 902	1 604	300	1 182
I. Татварын орлого	2 233	572	300	974
1. Орлогын албан татвар	425	374	0	0
1.1. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар	425	0	0	0
1.2. Хүн амын орлогын албан татвар	0	406	0	0
1.3. Зарим бүтээгдэхүүний үнийн өсөлтийн татвар	0	0	0	0
2. Нийгмийн даатгалын шимтгэл хураамж	0	0	0	974
3. Өмчийн татвар	0	70	0	0
4. Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	849	0	0	0
5. Онцгой албан татвар	475	0	0	0
5. Гадаад худалдааны орлого	268	0	0	0
6. Бусад татвар	207	129	300	0
II. Татварын бус орлого	669	1 032	0	208

Эх сурвалж: Сангийн яам.

Тэмдэглэл: *УТ- Улсын төсөв, ОНТ- Орон нутгийн төсөв, ХХС- Хүний хөгжил сан, НДС- Нийгмийн даатгалын сан.

Хүний хөгжил сангийн орлого

Хүний хөгжил сан нь 2009 онд байгуулагдсан бөгөөд тус санд 2010-2014 хугацаанд нийт дүнгээр 1733.8 тэрбум төгрөг төвлөрүүлжээ. 2015 оны эхний 10 сарын байдлаар 300.2 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрсөн нь төлөвлөгөөнөөс 14.9 хувиар буюу 38.9 тэрбум төгрөгөөр илүү төвлөрсөн байна. Энэ нь ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орлого давж биелсэнтэй холбоотой юм.

Нийгмийн даатгалын сангийн орлого

Нийгмийн даатгалын санд 1181.6 тэрбум төгрөг төвлөрсөн нь төлөвлөгөөнөөс 8.6 хувиар буюу 110.9 тэрбум төгрөгөөр дутуу биелэлттэй байна. Тус санд 2015 оны эхний 10 сард улсын төсвөөс 207.6 тэрбум төгрөгийн татаас олгоод байна.

Төсвийн зарлагын гүйцэтгэл

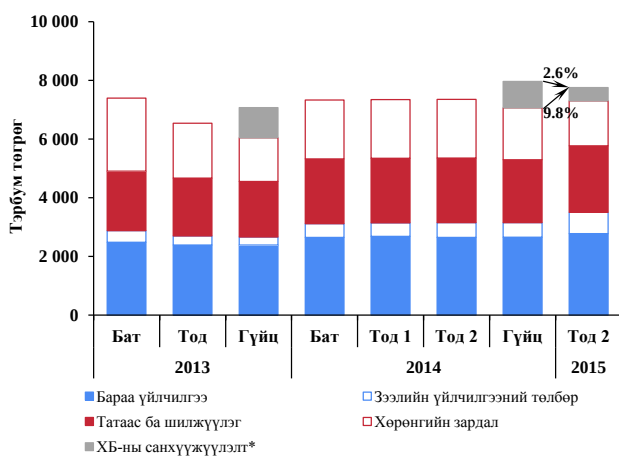
2015 оны 10 дугаар сард хийгдсэн төсвийн тодотголоор орлогын бууралттай уялдуулж нэгдсэн төсвийн нийт зарлагыг 584.1 тэрбум төгрөгөөр бууруулж, 7253.3 тэрбум төгрөг байхаар тусгасан. Төсвийн зарлагын бууралтын ихэнх хэсгийг буюу 484.3 тэрбум төгрөгийг хөрөнгийн зарлага (үүний 342.3 тэрбум төгрөг нь Хөгжлийн банкнаас

санхүүжих төсвөөс эргэн төлөгдөх хөрөнгө оруулалт)-ын бууралт эзэлж байна.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 2015 оны эхний 10 сарын байдлаар 6298.5 тэрбум төгрөгөөр төлөвлөгдсөнөөс 5484.6 тэрбум төгрөг буюу 87.1 хувийн гүйцэтгэлтэй гарлаа.

Дүрслэл 1.42

Нэгдсэн төсвийн зарлага ба Хөгжлийн банкны төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй олгосон зээл

Эх сурвалж: Сангийн яам.

Тэмдэглэл: *Хөгжлийн банкны улсын төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй олгосон/олгох зээл,

Үүнээс урсгал зардал 402.5 тэрбум төгрөг, хөрөнгийн зардал 434.7 тэрбум төгрөгөөр тус тус дутуу гүйцэтгэлтэй гарчээ. Урсгал зардлын бүрэлдэхүүнд багтах цалин хөлс 47.8 тэрбум төгрөг, бусдаар гүйцэтгүүлсэн ажил, үйлчилгээний төлбөр, хураамж 115.7 тэрбум төгрөг, бараа, үйлчилгээний бусад зардал 58.0 тэрбум төгрөг, дотоод зээлийн үйлчилгээний төлбөр 43.0 тэрбум төгрөг, төрөөс иргэдэд олгох тэтгэмж 60.6 тэрбум, хөрөнгийн зардлын бүрэлдэхүүнд багтах дотоод эх үүсвэрээрх хөрөнгө оруулалт 422.7 тэрбум төгрөгөөр тус тус дутуу биелэлттэй байлаа.

Хүснэгт 1.10

Нэгдсэн төсвийн зарлагын төлөвлөгөө ба гүйцэтгэл (тэрбум төгрөг)

Нэгдсэн төсвийн зарлага	Жилийн төлөвлөгөө	2015 оны эхний 10 сар		
		*	**	**/*
Нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн	7 253	6 299	5 485	87%
Урсгал зардал	5 773	4 885	4 483	92%
1. Бараа, үйлчилгээний зардал	2 774	2 490	2 193	88%
1.1. Цалин хөлс	1 727	1 438	1 390	97%
1.2. Нийгмийн даатгал	161	134	128	95%
1.3. Бараа, үйлчилгээний бусад зардал	886	918	675	74%
2. Зээлийн үйлчилгээний төлбөр	731	506	456	90%
3. Татаас ба шилжүүлэг	2 267	1 890	1 834	97%
Хөрөнгийн зардал	1 531	1 396	961	69%
1. Дотоод эх үүсвэрээр:	1 356	1 235	812	66%
Эргэж төлөгдөх цэвэр зээл	-50	17	41	236%
Тэнцвэржүүлсэн нийт тэнцэл	-1 179	-1 496	-915	61%

Эх сурвалж: Сангийн яам.

Тэмдэглэл: *Төлөвлөгөө,

**Урьдчилсан гүйцэтгэл.

Хүний хөгжил сангийн зарлага

Хүний хөгжил сангийн тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлд зааснаар тус санг “... ашигт малтмал, уул уурхайн салбарын орлогоос хуримтлал үүсгэж, тогтвортой өсөн нэмэгдэх байнгын нөөц бүрдүүлэн иргэддээ тэгш хүртээх зорилгоор...” байгуулсан боловч өнгөрсөн хугацаанд тус сангийн орлогыг хуримтлуулахгүй бүхэлд нь иргэдэд хишиг, хувь хэлбэрээр зохисгүй тарааж ирсэн. Хүний хөгжил сангаас 2010-2014 хугацаанд иргэдэд бэлэн мөнгө, ЭМД-ын шимтгэл, оюутны сургалтын төлбөр зэрэг хэлбэрүүдээр 2542.4 тэрбум төгрөг зарцуулсан бөгөөд зарлагын дийлэнх хэсгийг стратегийн орд ашиглахтай холбоотой Оюутолгой ХХК, Эрдэнэс МГЛ ХХК-иас авсан урьдчилгаа төлбөр, Засгийн газрын бондоор санхүүжүүлсэн байна. 2015 оны эхний 10 сарын байдлаар Хүний хөгжил сангийн зарлага 235.1 тэрбум төгрөгт хүрч, төлөвлөгдсөн нийт зардал 92.2 хувийн гүйцэтгэлтэй байна. Тус сангаас хүүхдэд олгож байгаа бэлэн мөнгөний санхүүжилтээр 204.8 тэрбум төгрөгийг олгожээ.

Нийгмийн даатгалын сангийн зарлага

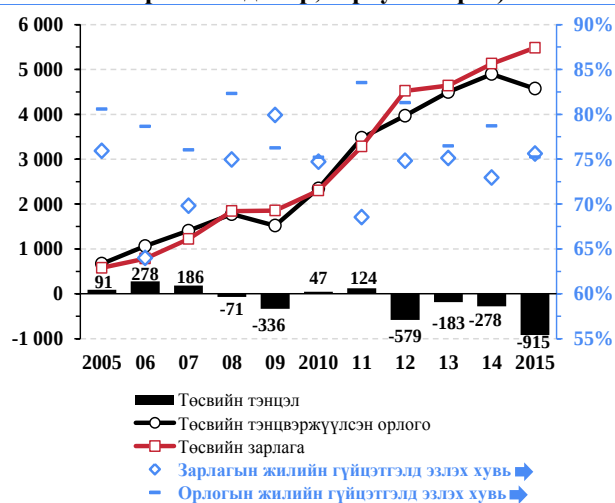
Нийгмийн даатгалын сангийн төлөвлөгдсөн зардал 104.0 хувийн буюу 1280.8 тэрбум төгрөгийн гүйцэтгэлтэй байна. Тус сангаас улсын эмнэлгүүдэд 111.4 тэрбум төгрөгийн татаас олгов.

Төсвийн тэнцэл

2015 оны эхний 10 сард Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт тэнцэл 915.3 тэрбум, улсын төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт тэнцэл 914.6 тэрбум төгрөгийн тус тус алдагдалтай гарлаа.

Дүрслэл 1.43

Нэгдсэн төсвийн тэнцлийн гүйцэтгэл (жил бүрийн эхний 10 сарын байдлаар, тэрбум төгрөг)

Эх сурвалж: Сангийн яам, Үндэсний статистикийн хороо.
Тэмдэглэл: *Жил бүрийн эхний 10 сарын орлого, зарлагын гүйцэтгэлийн нийт жилийн гүйцэтгэлд эзлэх хувийг тооцов. 2011 оноос хойш нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогыг ашигласан болно. 2015 оны хувьд орлого, зарлагын жилийн төлөвлөгөөг ашиглав.

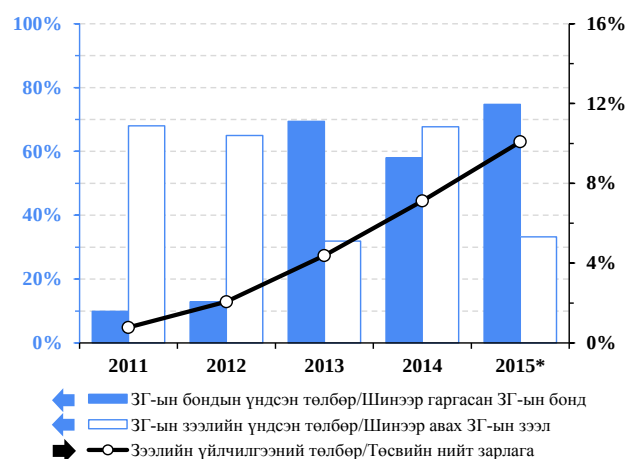
Тус хугацаанд гадаад зээлийн үндсэн төлбөрт 97.8 тэрбум, дотоод зээлийн үндсэн төлбөрт 5.3 тэрбум, Засгийн газрын богино хугацаат дотоод бондын үндсэн төлбөрт 1101.5 тэрбум, урт хугацаат дотоод бондын үндсэн төлбөрт 638.9 тэрбум төгрөгийг тус тус төлж, 178.2 тэрбум төгрөгийн гадаад төслийн зээл авч, Засгийн газрын 1267.1 тэрбум төгрөгийн богино хугацаат дотоод, 314.4 тэрбум төгрөгийн урт хугацаат гадаад, 553.3 тэрбум төгрөгийн урт хугацаат дотоод бондыг тус тус арилжаалсан гүйцэтгэлтэй байна.

Шинээр гаргасан Засгийн газрын бонд, зээлийн багагүй хэсгийг үндсэн төлбөрт төлж байгаа нь Засгийн газар шинэ өр үүсгэх

замаар хуучин өр төлбөрөө төлж буйг харуулж байна.

Дүрслэл 1.44

Засгийн газрын бонд ба зээл (шинээр гаргах, үндсэн төлбөр)

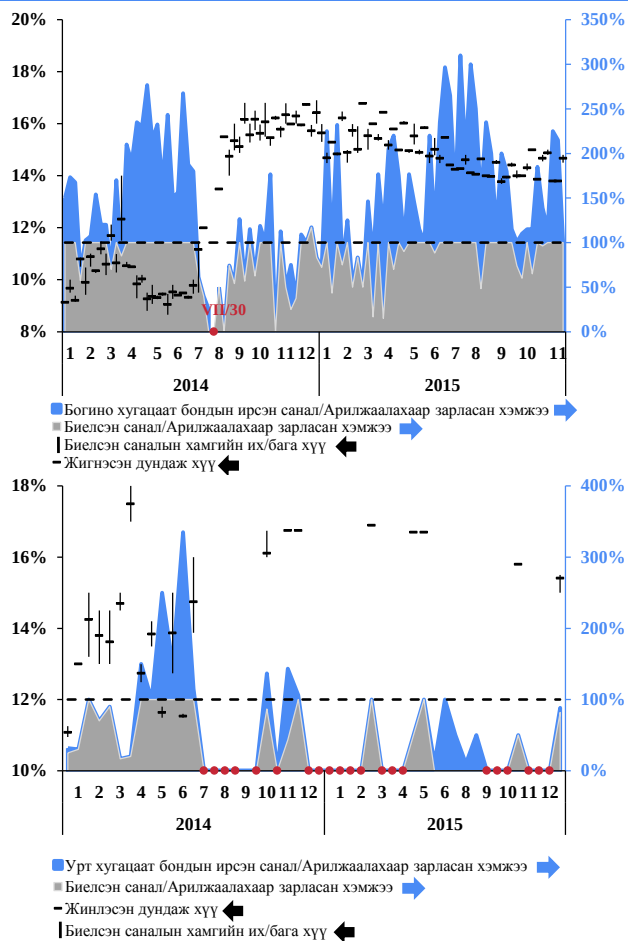
Эх сурвалж: Сангийн яам.
Тэмдэглэл: *Төлөвлөгөө

Тухайлбал 2015 оны 10 дугаар сард хийсэн төсвийн тодотголд шинээр гаргах засгийн газрын бондын 74.7 хувийг бондын үндсэн төлбөрт, шинээр авах зээлийн 33.3 хувийг зээлийн үндсэн төлбөрт тус тус зарцуулахаар тусгагдсан.

Засгийн газрын урт хугацаат бондын арилжаа 2014 оны 7 дугаар сараас хойш эрс саарч, 2015 оны эхний 10 сард 1199.9 тэрбум төгрөгийн дотоод бонд шинээр гаргахаас 553.3 тэрбум төгрөгийн бонд арилжаалаад байна.

Дүрслэл 1.45

Засгийн газрын богино ба урт хугацаат бондын арилжаа

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: Улаан цэгүүдээр Засгийн газрын бондыг арилжаалахаар зарласан боловч худалдан авах санал ирээгүй өдрүүдийг тэмдэглэв.

САНХҮҮГИЙН САЛБАР, ТҮҮНИЙ ДАРХЛАА

2.1 БАНКНЫ САЛБАРЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ

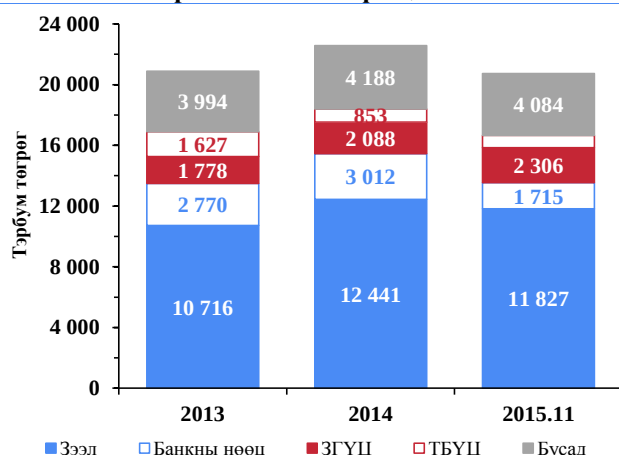
БАНКНЫ САЛБАР

Ерөнхий төлөв байдал

Банкны салбарт 2015 оны 10 дугаар сарын байдлаар нийт 14 банк, 1476 салбар нэгжтэйгээр үйл ажиллагаа явуулж байна. Нийт хадгаламж эзэмшигчдийн тоо 2.8 саяд, зээлдэгчдийн тоо 856.4 мянгад хүрлээ.

Дүрслэл 2.1

Банкны салбарын активын бүтэц

Эх сурвалж: Монголбанк.

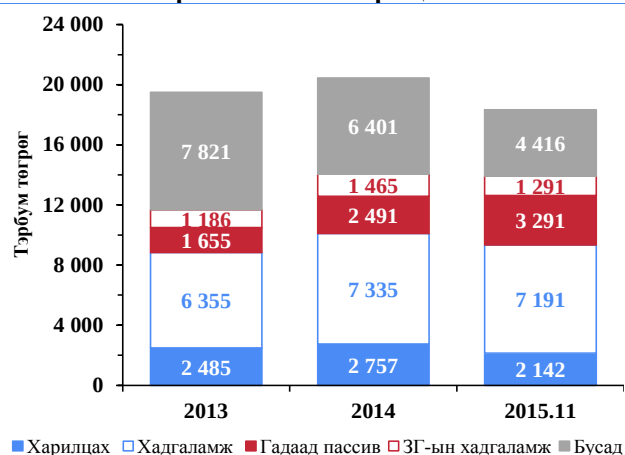
Банкны салбарын нийт активын хэмжээ 2015 оны 11 дүгээр сарын байдлаар өмнөх оны мөн үеэс 0.6 хувиар буюу 129.0 тэрбум төгрөгөөр өсч 20.7 их наяд төгрөг буюу ДНБ-ий 94.3¹⁸ хувьд хүрээд байна. Нийт активын бүтцийг авч үзвэл 57.0 хувь нь зээл, 8.3 хувь нь банкны нөөц, 11.1 хувь нь Засгийн газрын үнэт цаас, 3.9 хувь нь Төв банкны үнэт цаас, үлдэх 19.7 хувь нь бусад хөрөнгө байна.

¹⁸ ДНБ-ий 2014 оны гүйцэтгэлийг ашиглав.

Банкны салбарын нийт эх үүсвэрийн хэмжээ 2015 оны 11 дүгээр сард өмнөх оны мөн үеэс 1.8 хувиар буурч, 18.3 их наяд төгрөг байна. Нийт эх үүсвэрийн 11.7 хувийг харилцах, 39.2 хувийг хадгаламж, 18.0 хувийг гадаад пассив, 7.0 хувийг Засгийн газрын хадгаламж, үлдэх 24.1 хувийг бусад эх үүсвэр бүрдүүлж байна.

Дүрслэл 2.2

Банкны салбарын пассивын бүтэц

Эх сурвалж: Монголбанк.

Эх үүсвэр

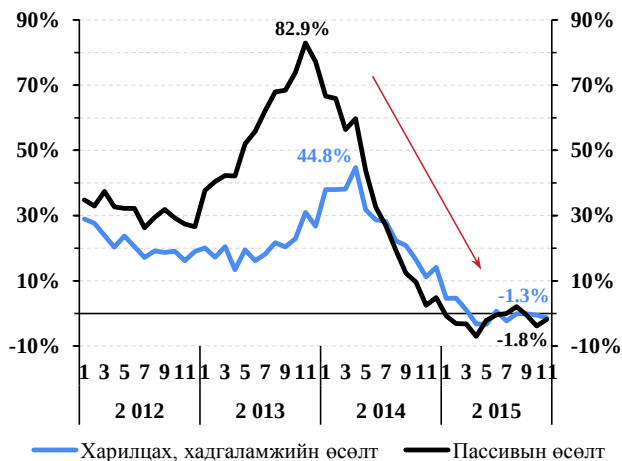
Банкны салбарын нийт харилцах, хадгаламжийн 68.2 хувийг төгрөгийн, 31.8 хувийг валютын харилцах, хадгаламж бүрдүүлж байна. Гадаад валютын харилцах, хадгаламжийн нийт харилцах, хадгаламжид эзлэх хувийн жин өмнөх оны эцсээс 2.6 нэгж хувиар буурсан нь иргэд, аж ахуй нэгжүүдийн гадаад валютаар харилцах

хадгаламжаа байршуулах сонирхол харьцангуй буурсныг харуулж байна. Үүнд төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш тогтворжсон, төгрөгийн бодит өгөөж нэмэгдсэн нь голлон нөлөөллөө.

Банкуудын эх үүсвэрийн өсөлтийн хурд буурсаар байна. Монголбанкнаас мөнгөний уламжлалт бус бодлогын хүрээнд хэрэгжүүлсэн хөтөлбөрийн санхүүжилт болон харилцах хадгаламжийн тогтвортой өсөлттэй холбоотойгоор эх үүсвэрийн хэмжээ 2013 онд өсч байсан хэдий ч 2014 оноос хойш өсөлтийн хурд эргэн буурч байна.

Дүрслэл 2.3

Банкны салбарын эх үүсвэрийн жилийн өсөлт

Эх сурвалж: Монголбанк.

2015 оны 11 дүгээр сарын байдлаар нийт пассивын жилийн өсөлт өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 1.8 нэгж хувиар буурсан бол нийт харилцах, хадгаламжийн жилийн өсөлт -1.3 хувьд хүрч өмнөх оны мөн үеэс 12.6 нэгж хувиар буурчээ. Эх үүсвэрийн өсөлт цаашид үргэлжлэн буурвал банкууд эх үүсвэрийн дутагдалд орох, зээлийн тасалдал үүсэх эрсдэл нэмэгдэхээр байна.

Зээл

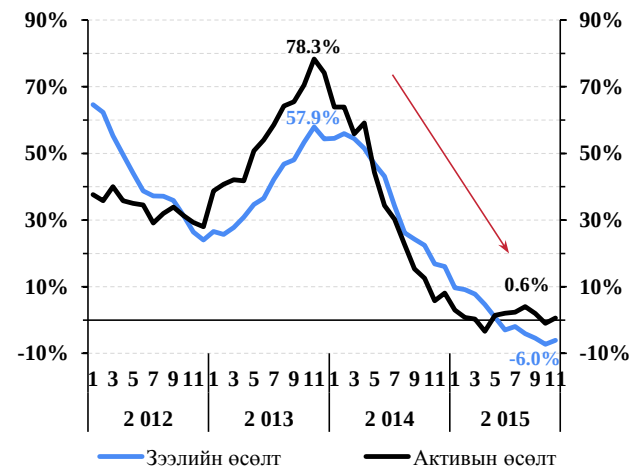
Зээлийн өсөлт саарсан хэвээр байна. Санхүүгийн салбарын нийт зээлийн багцын¹⁹

¹⁹ Арилжааны банк, ББСБ, ХЗХ-ны зээлийн өрийн үлдэгдлийн статистикт үндэслэн тооцов.

96 хувийг бүрдүүлж буй банкны зээлийн өсөлт 2015 он гарсаар үргэлжлэн саарсаар 11 дүгээр сард -6.0 хувьд хүрээд байна.

Дүрслэл 2.4

Банкны салбарын актив, зээлийн жилийн өсөлт

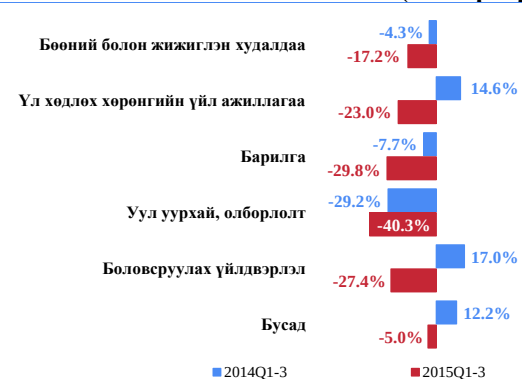

Эх сурвалж: Монголбанк.

Нийт зээлийг салбарын ангиллаар авч үзвэл, бүх салбарын зээл 2015 оны 3 улирлын байдлаар өмнөх оны мөн үеэс буурав. Үүнд нэг талаас банкны салбарын эх үүсвэрийн өсөлт саарсан, нөгөө талаас банкууд эрсдэлээс болгоомжлон зээл олголтгоо багасгасан нь нөлөөлжээ.

Дүрслэл 2.5

Олгосон зээлийн жилийн өсөлт (салбараар)

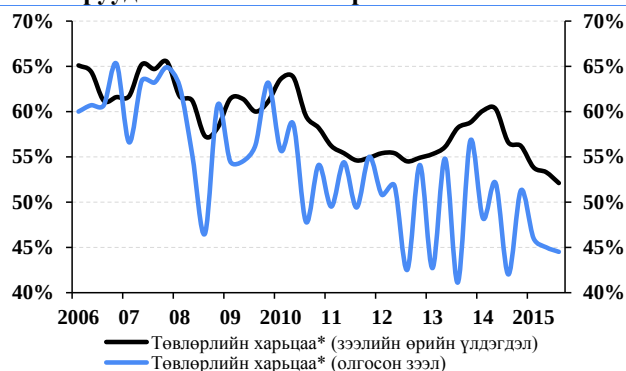
Эх сурвалж: Монголбанк.

Зээлийн төвлөрлийн хэмжээ өндөр хэвээр байна. Банкны системийн хэмжээнд зээлийн төвлөрлийн эрсдэлд орох магадлал өндөр байгаа бөгөөд үүний шалтгаан нь манай орны эдийн засаг цөөн тооны салбараас өндөр хамааралтай байгаатай холбоотой юм. 2015

оны 3 дугаар улирлын байдлаар банкны салбарын нийт зээлийн өрийн үлдэгдлийн 61.5 хувь уул уурхай, боловсруулах үйлдвэрлэл, барилга, үл хөдлөх хөрөнгө, худалдаа зэрэг 5 салбарт төвлөрч байна. Иймд эдгээр салбаруудад хүндрэл үүсэхэд банкны салбарын зээлийн чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөө нь өндөр юм.

Дүрслэл 2.6

Салбаруудын зээлийн төвлөрөл

Голлох салбарууд	Зээлийн өрийн үлдэгдэл (2015Q3)	Өмнөх оны мөн үеэс гарсан өөрчлөлт
Бөөний болон жижиглэн худалдаа	13.7%	-1.4%
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	14.2%	-4.1%
Барилга	13.4%	0.1%
Уул уурхай, олборлолт	9.4%	-0.3%
Боловсруулах үйлдвэрлэл	10.9%	0.9%
Бусад	38.5%	4.8%

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Зээлийн багцад хамгийн өндөр жин эзэлж буй 4 салбарын зээлийн нийт дүнд эзлэх хувь.

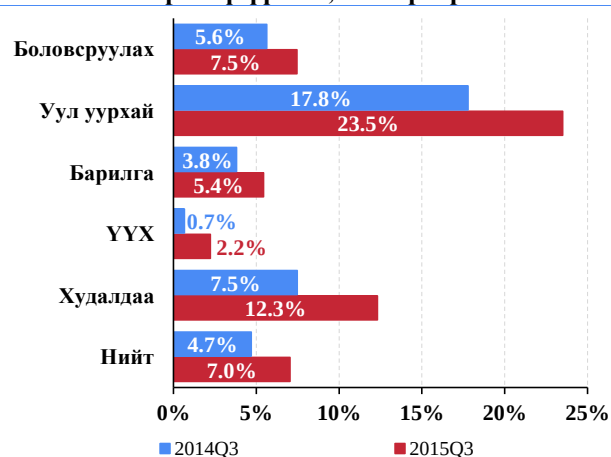
Мөн банкуудын 40 том зээл нийт зээлийн 38.1 хувийг бүрдүүлж байгаа нь банкуудын нийт зээлийн чанар том зээлүүдийн чанараас ихээхэн хамааралтай болохыг илтгэнэ. Төв банкнаас банкны нэг зээлдэгч болон түүнд холбогдох этгээдэд олгох зээл, түүнтэй адилтгах активын төвлөрлийг хязгаарлах зохистой харьцааг тогтмол ашигладаг бөгөөд төвлөрлийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр шат дараалсан арга хэмжээг авч ажиллаж байна.

Банкны салбарын зээлийн чанар муудаж байна. Нийт чанаргүй зээлийн хэмжээ энэ оны 11 дүгээр сарын байдлаар 847.3 тэрбум төгрөгт хүрч (нийт зээлийн 7.2 хувь), өмнөх оны мөн үеэс 229.0 тэрбум төгрөгөөр буюу

37.0 хувиар өссөн²⁰ бол хугацаа хэтэрсэн зээлийн үлдэгдэл 896.2 тэрбум төгрөгт хүрч (нийт зээлийн 7.6 хувь), 453.2 тэрбум төгрөгөөр буюу 2 дахин нэмэгдлээ. Чанаргүй зээлийн өсөлт нь зээлийн эрсдэлийн сангийн зардлыг өсгөснөөр банкны салбарын өөрийн хөрөнгийн болон ашигт ажиллагааны үзүүлэлтүүдэд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй.

Дүрслэл 2.7

Зээлийн чанарын үзүүлэлт, салбараар

Эх сурвалж: Монголбанк.

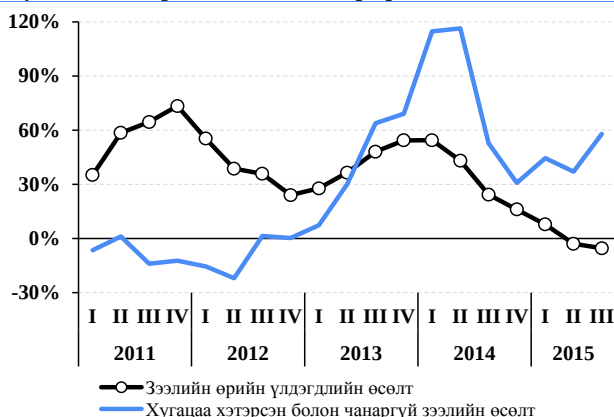
Уул уурхай болон худалдааны салбарын чанаргүй зээлийн хувь бусад салбаруудтай харьцуулахад өндөр буюу харгалзан 23.5, 12.3 хувьтай байна. Үл хөдлөх хөрөнгийн салбарын чанаргүй зээлийн харьцаа харьцангуй бага байгаа боловч өнгөрсөн оны мөн үеэс 3 дахин өсчээ.

Банкны салбарын хугацаа хэтэрсэн болон чанаргүй зээлийн 75 хувь нь уул уурхай, бөөний болон жижиглэн худалдаа, боловсруулах үйлдвэрлэл, барилгын салбаруудад төвлөрсөн бөгөөд нийт зээлийн өрийн үлдэгдлийн 47 хувийг дээрх 4 салбарт олгосон зээл бүрдүүлж байна.

²⁰ Татан буугдсан Анод, Зоос, Хадгаламж банкуудыг хасч тооцвол чанаргүй зээлийн үлдэгдэл өмнөх оны мөн үеэс 61.4 хувиар өсч 609.5 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь нийт зээлийн 5.3 хувьтай тэнцэж байна.

Дүрслэл 2.8

Хугацаа хэтэрсэн болон чанаргүй зээлийн өсөлт

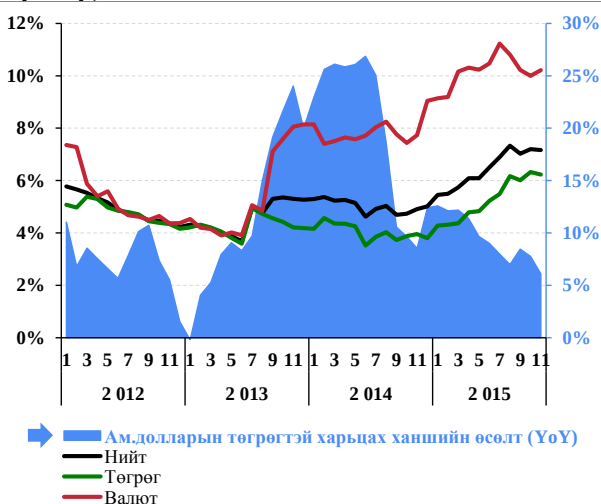
Голлох салбарууд	Нийт дүнд эзлэх хувь
Уул уурхай, олборлолт	33.4%
Бөөний болон жижиглэн худалдаа	16.8%
Боловсруулах үйлдвэрлэл	13.6%
Барилга	11.0%
Бусад	25.2%

Эх сурвалж: Монголбанк.

Хугацаа хэтэрсэн болон чанаргүй зээлийн өсөлт нь эдгээр салбаруудын эдийн засгийн идэвхжил суларч байгаатай холбоотой.

Дүрслэл 2.9

Хугацаа хэтэрсэн болон чанаргүй зээл (валютын төрлөөр)

Эх сурвалж: Монголбанк.

Зээлийн чанарын үзүүлэлтүүд ийнхүү муудахад эдийн засгийн таагүй нөхцөл байдал болон гадаад валютаар олгосон зээлийн чанар муудсан нь голлон нөлөөлжээ.

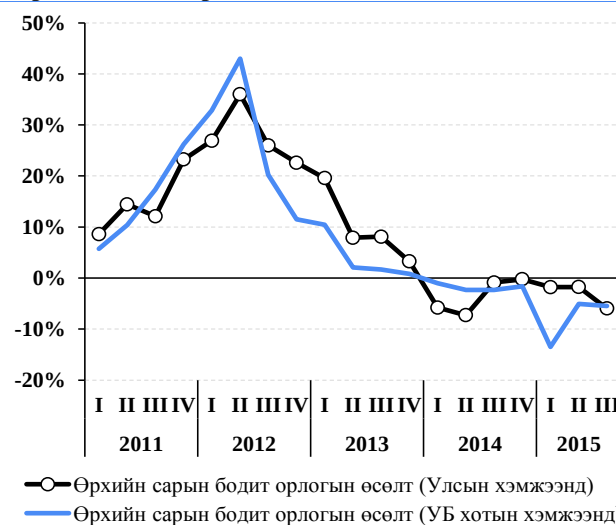
2015 оны 11 дүгээр сарын байдлаар төгрөгийн чанаргүй зээлийн нийт төгрөгийн

зээлд эзлэх хувь 6.2 хувь байхад валютын чанаргүй зээлийн нийт валютын зээлд эзлэх хувь 10.2 хувь байна.

Өрхийн бодит орлого сүүлийн 7 улирал дараалан буурав. Улсын хэмжээнд өрхийн сарын дундаж нэрлэсэн орлого 2015 оны 3 дугаар улиралд 2.1 хувиар, бодит орлого²¹ 7.0 хувиар тус тус буурлаа.

Дүрслэл 2.10

Өрхийн бодит орлогын өсөлт

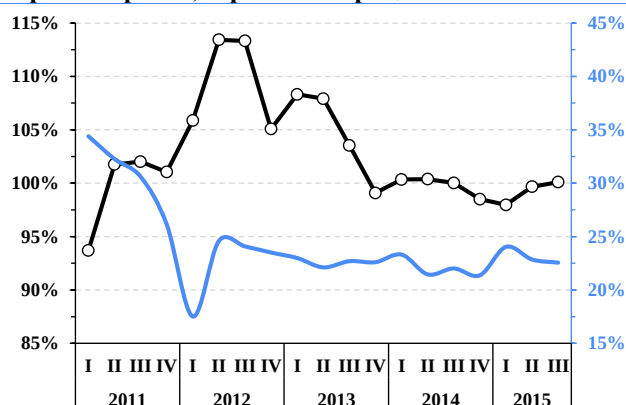
Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, Монголбанк.

Бодит орлого буурах нь өрхийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хэрэглээг багасган, амжиргааны түвшинг бууруулах, улмаар зээлийн эргэн төлөлтийн чадавхийг сулруулах нөлөөтэй. 2015 оны 3 дугаар улиралд өрхийн нэрлэсэн орлого, зарлага өмнөх оны мөн үеэс харгалзан 2.1, 2.2 хувиар буурчээ.

²¹ Инфляци = 4.9 хувь

Дүрслэл 2.11

Өрхийн орлого, зарлагын харьцаа

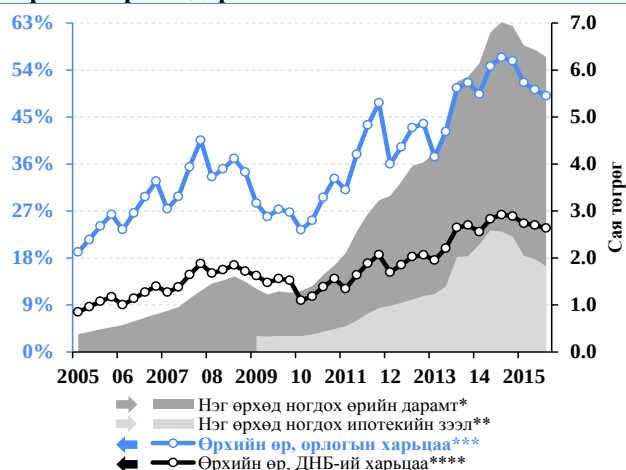
← —○— Өрхийн орлого, зарлагын харьцаа
→ — Өрхийн хүсний бүтэцдэхүүний зарлага, нийт орлогын харьцаа

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо.

Зээлийн өсөлт саарч байгаатай холбоотойгоор хувийн салбарын болон өрхийн дотоод өрийн дарамт харьцангуй тогтвортой байгаа бол гадаад өрийн дарамт өссөн хэвээр байна. Нэг өрхөд ногдох иргэдийн зээл 2015 оны 3 дугаар улиралд 6.3 саяд хүрч, сүүлийн 4 улирал дараалан буурав.

Дүрслэл 2.12

Өрхийн өрийн дарамт

→ — Нэг өрхөд ногдох өрийн дарамт*
→ — Нэг өрхөд ногдох ипотекийн зээл**
→ — Өрхийн өр, орлогын харьцаа***
← — Өрхийн өр, ДНБ-ий харьцаа****

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, Монголбанк.

Тэмдэглэл: *Нэг өрхөд ногдох иргэдийн зээлийн өрийн үлдэгдэл;

**2009 оноос хойшхи өгөгдөл ашиглав.

***Нэг өрхөд ногдох иргэдийн зээлийн өрийн үлдэгдэлийг улсын дундаж өрхийн жилийн орлогод харьцуулж тооцов;

****Иргэдийн зээлийн өрийн үлдэгдэл ба нэрлэсэн ДНБ-ий харьцаа (жилийн ДНБ). Хамгийн сүүлийн утга нь 2015 оны III улирлын статистик болно.

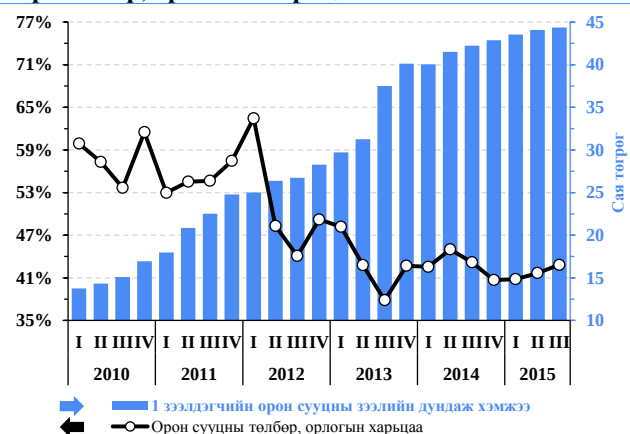
Нэг өрхөд ногдох иргэдийн зээл ба өрхийн жилийн дундаж орлогын харьцаагаар өрхийн

өрийн дарамтыг төлөөлүүлэн хэмжихэд тайлант улиралд өрхийн өрийн дарамт 49 хувьд хүрч буураад байна. Өрхийн өр төлбөрийг бүтцээр нь авч үзвэл ипотекийн зээлийн өрийн дарамтад эзлэх хувь 29 хувьд хүрсэн байна. Ипотекийн зээл нь хэрэглээг зохистой болгож, өрхийн хуримтлалыг нэмэгдүүлдэг тул макро эдийн засгийн тогтвортой байдалд урт хугацаанд эерэг нөлөөтэй юм.

Нэгж орлогод ногдох орон сууцны ипотекийн зээлийн төлбөрийн хувь хэмжээ буюу өр/орлогын харьцаа 2013 оны 3 дугаар улирал хүртэл буурсаар 38 хувьд хүрч байсан бол 2015 оны 3 дугаар улиралд 43 хувь болж аажмаар нэмэгдэх хандлагатай байна. Энэхүү харьцаа нь дундаж өрх орлогоороо орон сууцны ипотекийн зээл авсан бол өр, төлбөрийн хувьд ямар дарамттай байхыг илтгэнэ.

Дүрслэл 2.13

Өрхийн өр, орлогын харьцаа*

→ — I зээлдэгчийн орон сууцны зээлийн дундаж хэмжээ
← — Орон сууцны төлбөр, орлогын харьцаа

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, Монголбанк.

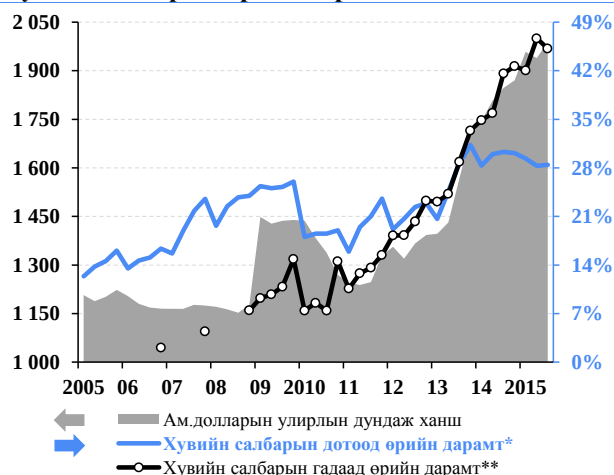
Тэмдэглэл: *Өрхийн дундаж орлогод эзлэх хувь бөгөөд энэхүү харьцааг тооцохдоо өрхийн орлогыг ҮСХ-ноос тооцон гаргадаг улсын өрхийн дундаж сарын орлогыг авч ашигласан болно. Харин орон сууцны зээлийн сарын төлбөрийг гаргахдаа I зээлдэгчийн орон сууцны дундаж зээлийн хэмжээ, жигнэсэн дундаж хугацаа, хүүг ашигласан болно.

Хувийн салбарын өрийн дарамтыг хэмжихдээ аж ахуйн нэгжийн дотоод зээл ба гадаад өр төлбөрийн ДНБ-д эзлэх хувиар төлөөлүүлэн авч үзэв. 2005 оноос хойш гадаад өрийн дарамт хурдтай өссөөр байгаа бөгөөд 2015

оны 3 дугаар улиралд хувийн салбарын гадаад өр ДНБ-ий 45 хувьд хүрээд байна. Харин хувийн салбарын дотоод өр ДНБ-ий 28 хувьд хүрч буурав.

Дүрслэл 2.14

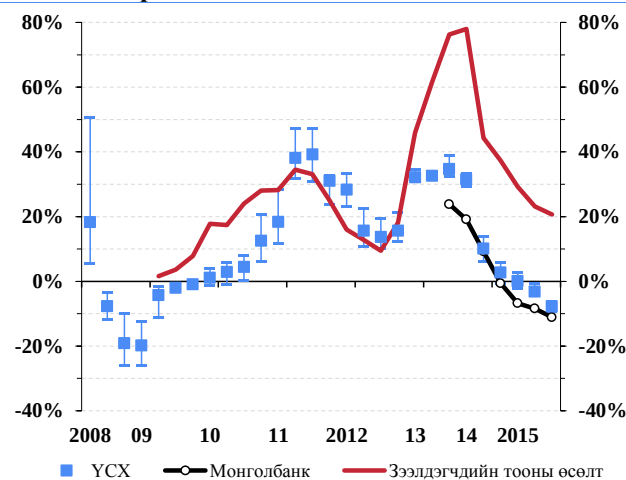
Хувийн салбарын өрийн дарамт

Орон сууцны үнэ үргэлжлэн буурсаар байна. Орон сууцны үнийн индексийг Үндэсний статистикийн хороо 2007 оноос, Монголбанкнаас 2013 оноос тус тус тооцож эхэлсэн билээ. 2014 оноос эхлэн орон сууцны үнийн өсөлт саарч эхэлсэн бөгөөд 2015 оны 10 сард жилийн 11.5 хувийн бууралттай гарчээ. Манай улсад зээл үнэлгээний харьцаа (loan to value ratio) 70 хувьтай мөрдөгдөж байна. Өөрөөр хэлбэл зээлдэгч 30 хувийн урьдчилгаа төлж, үлдсэн 70 хувьтай тэнцэх хэмжээний зээлийг банкнаас авах боломжтой юм.

Дүрслэл 2.15

Орон сууцны үнэ, ипотекийн зээлдэгчдийн тооны жилийн өөрчлөлт

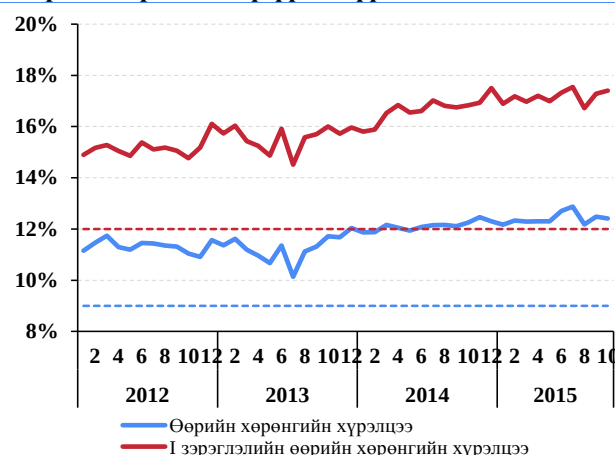

Өөрийн хөрөнгө

Банкны салбарын өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээний үзүүлэлт сайжрав. Монголбанкнаас 2014.04.01-ний өдрөөс эхлэн банкны хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээг 50 тэрбум болгох шийдвэр гаргасан. Ингэснээр банкуудын өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ нэмэгдэж, эрсдэл даах чадвар сайжирч байна.

Дүрслэл 2.16

Өөрийн хөрөнгийн үзүүлэлтүүд

Өөрийн хөрөнгийн хэмжээ 2015 оны 10 дугаар сарын эцсийн байдлаар 2.5 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 8.8 хувиар буюу

361.8 тэрбум төгрөгөөр, эрсдэлээр жигнэсэн активын хэмжээ 13.9 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 11.1 хувиар буюу 1.4 их наяд төгрөгөөр нэмэгдлээ.

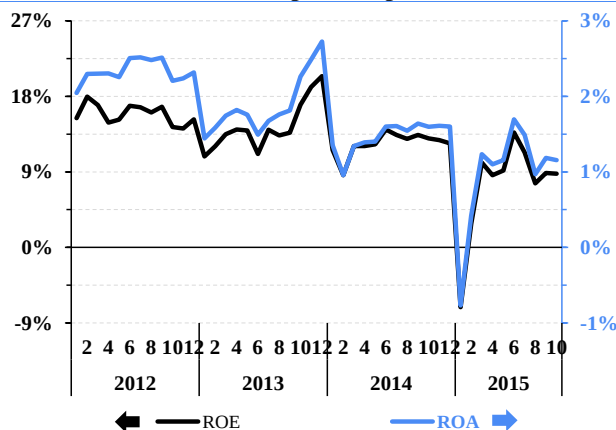
Банкны салбарын нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа 12.4 хувь, нийт өөрийн хөрөнгө эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа 17.4 хувь байгаа нь Монголбанкнаас тогтоосон шалгуур үзүүлэлтээс харгалзан 3.4 ба 5.4 нэгж хувиар тус тус өндөр байгаа бөгөөд өмнөх оны мөн үеэс харгалзан 0.2, 0.6 нэгж хувиар сайжирсан байна.

Ашигт ажиллагаа

Банкны салбарын ашигт ажиллагаа буурах хандлагатай байна. Банкуудын зээл олголтын хэмжээ буурч, зээлийн чанар муудаж байгаагаас шалтгаалан зээлийн хүүгийн орлогын өсөлт саарсны зэрэгцээ зээлийн эрсдэлийн сангийн зардал өсч байгаагаас банкуудын ашигт ажиллагаа буурах хандлагатай байна.

Дүрслэл 2.17

Банкны актив болон өөрийн хөрөнгийн өгөөж

Эх сурвалж: Монголбанк.

Зээлийн хүүгийн орлого 2015 оны 10 дугаар сарын эцсийн байдлаар 1.4 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 6.7 хувиар өссөн бол чанаргүй болон хугацаа хэтэрсэн ангилалд шилжсэн зээлүүдэд байгуулсан

зээлийн эрсдэлийн сангийн зардал 217.1²² тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 140 хувиар нэмэгдсэн. Энэ нь зээлийн хэвийн ангилалд 2014 оны 8 дугаар сараас эхлэн 1 хувийн эрсдэлийн сан байгуулж эхэлсэнтэй холбоотой байна. Үүнтэй холбоотойгоор банкны салбарын ашигт ажиллагааны үзүүлэлтүүд болох активын болон өөрийн хөрөнгийн өгөөж өнгөрсөн оны мөн үеэс 0.4, 4.2 нэгж хувиар буурч 1.2, 8.8 хувь болжээ.

Дүрслэл 2.18

Зээлийн эрсдэлийн сангийн өсөлт

Эх сурвалж: Монголбанк, Арилжааны банкуудын нэгдсэн тайлан.

Гадаад валютын позиц

Тайлант улирлын эцсийн байдлаар банкны салбарын гадаад валютын зохистой харьцааны үзүүлэлт нэгж валютын хувьд ч, нийт валютын хувьд ч Монголбанкнаас тогтоосон зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг хангаж байна.²³ Нийт гадаад валютын активын хэмжээ 5.8 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 7.6 хувиар буюу 472.0 тэрбум төгрөгөөр буурсан бол гадаад валютын пассивын хэмжээ 7.9 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 13.2 хувиар буюу 0.9 их наяд төгрөгөөр нэмэгджээ.

²² Шинээр олгосон зээлүүдэд байгуулсан 1 хувийн ерөнхий эрсдэлийн сангийн зардлыг оруулж тооцсон болно.

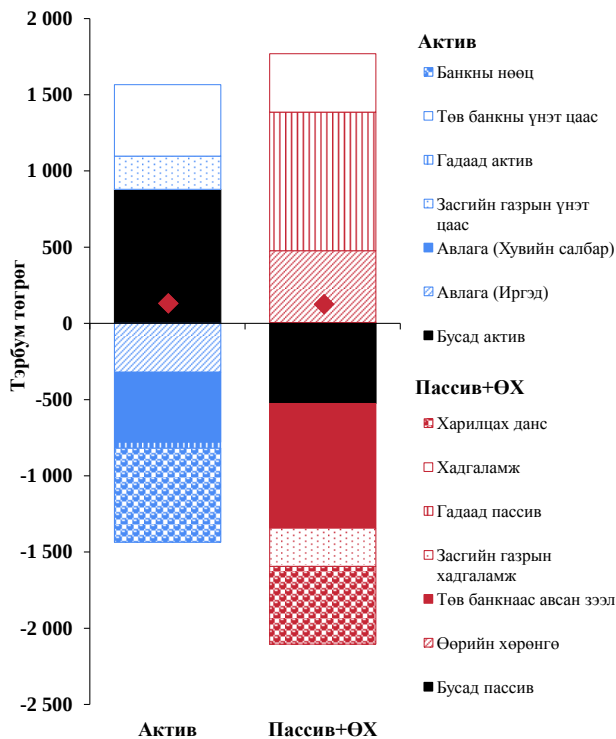
²³ Банкууд гадаад валютын нээлттэй позиц, өөрийн хөрөнгийн харьцааг нэг валютын хувьд +/-15 хувийн дотор, нийт нээлттэй позицийн хувьд +/-40 хувийн дотор барьж байх шаардлагатай.

Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар

Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын үзүүлэлт буурах хандлагатай байна. Банкны салбарын үндсэн эх үүсвэр болох харилцах, хадгаламжийн өсөлт саарахын зэрэгцээ Монголбанкны хөтөлбөрийн зээлүүд эргэн төлөгдөхийн хэрээр Төв банкнаас арилжааны банкуудад олгосон зээлийн үлдэгдэл буурч байгаа нь банкны салбарын нийт эх үүсвэр буурахад нөлөөлж байна.

Дүрслэл 2.19

Банкны салбарын актив, пассивт гарсан өөрчлөлт (2014.11-2015.11)

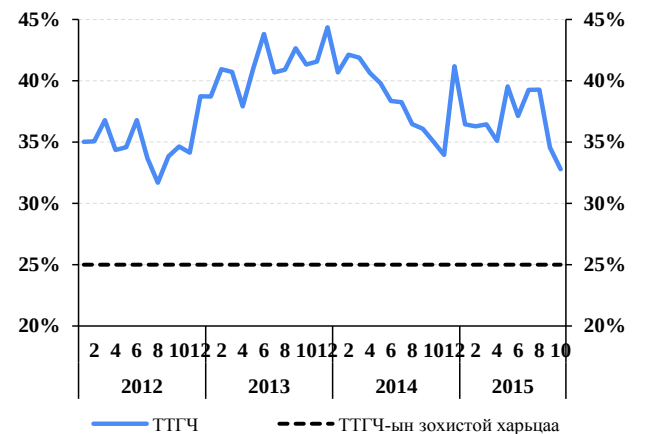
Эх сурвалж: Монголбанк.

Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар нь банкны системийн тогтвортой байдлыг илтгэдэг үндсэн үзүүлэлтүүдийн нэг бөгөөд харилцагчийн анхны шаардлагаар төлбөрийг түргэн түргэн гүйцэтгэх чадварыг илэрхийлдэг. Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцааны үзүүлэлт нь буурах хандлагатай байгаа хэдий ч 2015 оны 11 дүгээр сарын байдлаар банкны системийн хэмжээнд төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын

харьцаа нь 32.8 хувь буюу Монголбанкнаас тогтоосон зохистой харьцааны үзүүлэлтээс (25 хувь) 7.8 хувиар илүү байна.

Дүрслэл 2.20

Банкны салбарын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар

Эх сурвалж: Монголбанк.

Зээл, хадгаламжийн зохистой харьцааны талаарх олон улсын судалгаанаас үзэхэд энэхүү харьцаа 120 хувиас хэтрэх нь банкны салбар төлбөрийн чадварын эрсдэл дээр анхаарал хандуулах хэрэгтэй болсныг сануулдаг байна.²⁴

Дүрслэл 2.21

Хөрвөх чадварын үзүүлэлт

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: * (Банкны нөөц+ТБҮЦ)/(Харилцах+Хадгаламж).

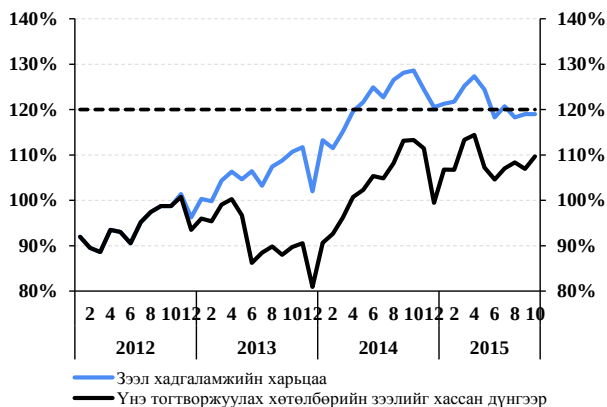
** (Банкны нөөц+ТБҮЦ+ЗГ-ын богино хугацаатай үнэт цаас)/(Харилцах+Хадгаламж).

²⁴ Jan Willem van den End, "A macroprudential approach to address liquidity risk with the Loan-to-deposit ratio" DNB Working Paper, No. 372, Feb 2013.

Харин манай орны хувьд уг үзүүлэлт хөтөлбөрийн зээлийг цэвэршүүлж тооцсоноор 109.7 хувьтай байна.

Дүрслэл 2.22

Зээл, хадгаламжийн харьцаа

Эх сурвалж: Монголбанк.

Мэдрэмтгий байдлын шинжилгээ

Банкны системийн хэмжээнд зээлийн эрсдэлтэй холбоотойгоор банкны салбарын I зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгийн үзүүлэлт хэрхэн өөрчлөгдөх, мөн төгрөгийн ханш гадаад валютуудын эсрэг сулрах болон эх үүсвэрийн гадагшлах үед өөрийн хөрөнгийн үзүүлэлтүүд хэрхэн хариу үйлдэл үзүүлэхийг тус тус шинжилсэн.

Зээлийн эрсдэл: Сул, дунд болон хүчтэй сценариудыг сонгохдоо зээл олгосон салбар тус бүрийн чанаргүй зээл болон түүний эрсдэлийн сангийн хувийг тодорхой хэмжээгээр ихэсгэн эдгээр сценариудыг тодорхойлсон. Зээлийн эрсдэлийн мэдрэмтгий байдлын шинжилгээнээс харахад шокийн дараа I зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгийн үзүүлэлтүүд нь Монголбанкнаас тогтоосон шалгуур үзүүлэлтээс 0.14-2.76 нэгж хувиар өндөр байна.

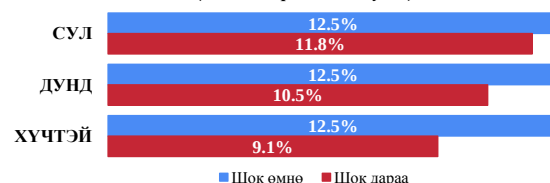
Гадаад валютын ханшийн эрсдэл: Төгрөг гадаад валютын эсрэг 10, 15 болон 20 хувиар суларбал өөрийн хөрөнгийн үзүүлэлтэнд хэрхэн нөлөөлхийг авч үзсэн. Үүний үр дүнд

хүчтэй шокийн дараах I зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө 9.4 хувь байгаа нь Монголбанкнаас тогтоосон шалгуур үзүүлэлтээс 0.4 хувь өндөр байна.

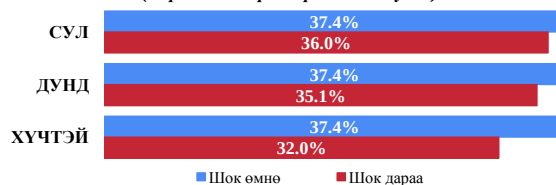
Дүрслэл 2.23

Стресс тест

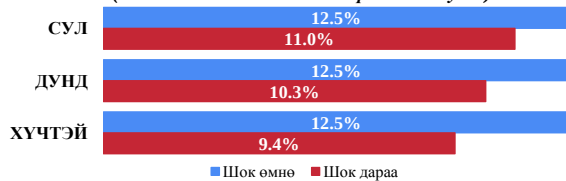
ӨӨРИЙН ХӨРӨНГИЙН ХҮРЭЛЦЭЭНИЙ ҮЗҮҮЛЭЛТ (I ЗЭРЭГЛЭЛ) (Зээлийн эрсдэлийн хувьд)

ТӨЛБӨР ТҮРГЭН ГҮЙЦЭТГЭХ ЧАДВАРЫН ХАРЬЦАА (Хөрвөх чадварын эрсдэлийн хувьд)

ӨӨРИЙН ХӨРӨНГИЙН ХҮРЭЛЦЭЭНИЙ ҮЗҮҮЛЭЛТ (I ЗЭРЭГЛЭЛ) (Гадаад валютын ханшийн эрсдэлийн хувьд)

Эх сурвалж: Монголбанк.

Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын эрсдэл: Сул, дунд, хүчтэй сценариудыг сонгохдоо харилцагчид нийт харилцах дансны 10, 15, 20 хувийг, нийт хадгаламжийн 5, 10, 15 хувийг эргүүлэн татах тохиолдлыг сонгосон болно. Шокийн дараа гарсан үр дүнгээс үзэхэд сул сценарийн хувьд ТТГЧ-ийн харьцаа Монголбанкнаас тогтоосон шалгуур үзүүлэлтээс 11.0 хувиар, дунд болон хүчтэй сценариудын хувьд тус шалгуураас харгалзан 10.1 болон 7.0 хувиар өндөр байна. Үүнээс дүгнэхэд дээрх тохиолдлуудтай ижил төстэй гэнэтийн шок үүсвэл өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ Монголбанкнаас тогтоосон шалгуурыг хангах түвшинд байхаар байна.

МАКРО ЗОХИСТОЙ БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ

Сүүлийн жилүүдэд санхүүгийн системийн эрсдэлийг бууруулах, эдийн засгийн мөчлөгийн далайцыг багасгах зорилгоор мөчлөг сөрсөн, эрсдэлд суурилсан микро хяналт шалгалт болон макро зохистой бодлогын цогц арга хэрэгслүүдийг нэвтрүүлэн ашиглаж байна.

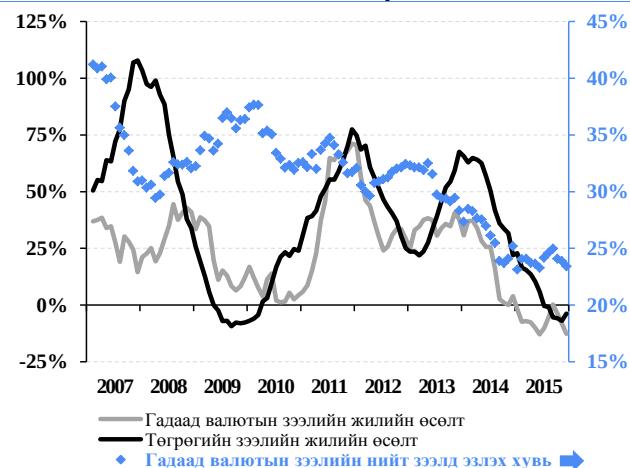
Монголбанкнаас банкны салбарын эрсдэл даах чадварыг сайжруулах хүрээнд 2015 онд дараах бодлогын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлээд байна. Үүнд:

- ♦ **Ханшийн эрсдэлтэй зээлдэгчид олгосон валютын зээлийн эрсдэлээр жигнэх хувийг нэмэгдүүлэх:** Өнгөрсөн 3 жилийн зээлийн чанарын үзүүлэлтүүдээс харахад гадаад валютаар олгосон зээлийн эрсдэл эдийн засгийн нөхцөл байдал, ханшийн хэлбэлзэл, гадаад худалдааны орчноос хамааран төгрөгийн зээлийн эрсдэлээс харьцангуй өндөр байсан. Тухайлбал, 2014 оны эцсийн байдлаар төгрөгийн чанаргүй зээлийн хувь 2.4 хувь байхад, гадаад валютын чанаргүй зээлийн хувь 6.7 хувьтай байсан. Иймд гадаад валютын зээлийн эрсдэлийг бууруулах макро зохистой бодлогын хүрээнд ханшийн эрсдэлээс хамгаалагдаагүй гадаад валютын зээлийн эрсдэлийн жинг өсгөх замаар банкуудын төлбөрийн чадвар, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээг чангатгалаа.

Энэ нь зээлийн долларжилтыг саармагжуулах, гадаад валютын зээлийн эрсдэлийг бууруулах, улмаар санхүүгийн тогтвортой байдлыг дунд, урт хугацаанд хангахад чухал алхам болсон бөгөөд нийт зээлд валютын зээлийн эзлэх хувь болон валютаар зээл олгох сэдлийг бууруулсан.

Дүрслэл 2.24

Валютын зээл нийт зээлийн харьцаа

Эх сурвалж: Монголбанк.

Тэмдэглэл: Ханшийн сүүлийн утга нь 2015 оны 11 дүгээр сарын статистик болно.

- ♦ **Хэвийн зээлд 1 хувийн эрсдэлийн сан байгуулах:** Макро зохистой бодлогын үндсэн арга хэрэгслүүдийн нэг болох динамик эрсдэлийн санг нэвтрүүлэх боломжийг судлан шинээр олгосон хэвийн зээлд нэг хувийн ерөнхий эрсдэлийн сан байгуулах зохицуулалтыг бий болгосон. Динамик буюу мөчлөг сөрсөн эрсдэлийн санг байгуулснаар нийт банкны системийн эрсдэл даах чадвар сайжран, активын чанар алдагдаж, чанаргүй зээлийн хувийн жин нэмэгдэхээс үүсэх алдагдлыг банкны ашигт ажиллагаа, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ, төлбөрийн чадвар, тайлан тэнцэлд томоохон хэлбэлзэл үүсгэхгүйгээр барагдуулах боломжийг нэмэгдүүлж, санхүүгийн зуучлалыг цаашид хэвийн үргэлжлүүлэх суурь нөхцөлийг бүрдүүлэх онцгой ач холбогдолтой. Динамик эрсдэлийн санг анх 2000 онд Испанийн Төв банкнаас зээлийн хэт өсөлтийг хязгаарлах, зээлийн өсөлтөд хамаарах эрсдэлийн сан байгуулалтын цаг хугацааны хоцрогдлыг арилгах зорилгоор ашигласан бөгөөд дэлхийн олон орны төв

банкууд энэхүү арга хэрэгслийг түгээмэл хэрэглэж байна.

- ♦ **Банкуудын хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээг нэмэгдүүлэх:** Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2015 оны 4 дүгээр сарын 1-ний А-58 дугаар тушаалаар банкны хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээг 50 тэрбум төгрөг байхаар шинэчлэн тогтоолоо. Банкны хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн доод хэмжээг 1991 онд 50 сая төгрөгөөр анх тогтоож эхэлсэн бол 1995 онд 400 сая төгрөг, 1999 онд 2 тэрбум төгрөг, 2001 онд 4 тэрбум төгрөг, 2006 онд 8 тэрбум төгрөг, 2011 онд 16 тэрбум төгрөгөөр тус тус тогтоож байсан. Банкны хувь нийлүүлсэн хөрөнгийг ийнхүү нэмэгдүүлснээр банкны салбарын эрсдэл даах чадвар сайжрахын зэрэгцээ, банкуудын томоохон төслүүдийг бие даан санхүүжүүлэх чадавхийг нэмэгдүүлэх, хувь нийлүүлэгчдийн санхүүгийн хариуцлагыг дээшлүүлэх, цаашлаад жижиг банкуудын үйл ажиллагааг идэвхжүүлэн банкны салбарт шударга өрсөлдөөнийг бүрэлдүүлэх зэрэг олон давуу талыг бий болгоно.
- ♦ **Банкны салбарын өөрийн хөрөнгийн бүтцийг оновчтой болгох:** Банкны өөрийн хөрөнгийг I болон II зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө гэж ангилдаг. Нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгөд хувь нийлүүлсэн хөрөнгө, хуримтлагдсан ашиг, нөөц сан багтах ба эдгээр нь хохирлыг хамгийн түрүүнд барагдуулах шинж чанартай эх үүсвэрээс бүрддэг бол хоёрдугаар зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгийн бүтцэд дахин үнэлгээний нэмэгдэл, давуу эрхтэй хувьцаа, нэмж төлөгдсөн хувьцаа, хоёрдогч өглөг зэрэг хохирлыг барагдуулах чадвар бага эх үүсвэрүүд ордог. Тиймээс банкны системийн өөрийн хөрөнгийн бүтцийг оновчтой болгож,

Базел II-ийн хүрээний зөвлөмжид нийцүүлэх зорилгоор өмнө ашиглаж байсан өөрийн хөрөнгөд оруулан тооцох хоёрдогч өглөгийн хэмжээ нь I зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгийн 50 хувиас, II зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө нь I зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгөөс хэтрэхгүй байх хязгаарлалтуудыг мөрдүүлж эхэлсэн. (Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2014 оны 7 дугаар сарын 30-ны өдрийн А-122 дугаар тушаал)

Цаашид хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй бодлогын арга хэмжээ:

- ♦ Макро зохистой бодлогын хүрээнд дэлхийн улс орнуудад системийн нөлөө бүхий банкуудад зохистой харьцааны нэмэлт шаардлага тавих нь түгээмэл байдаг. Манай орны хувьд банкуудад тавигддаг нийт өөрийн хөрөнгийн болон I зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгийн шаардлага нь 12 болон 9 хувь байдаг бол системийн нөлөө бүхий банкуудын хувьд 14 болон 9 хувь байдаг. Эдийн засгийн нөхцөл байдалтай уялдуулан системийн нөлөө бүхий банкуудын өөрийн хөрөнгийн шаардлага болон эрсдэлтэй салбаруудын зээлийн эрсдэлээр жигнэх хувийг тогтоохоор холбогдох судалгааны ажил хийгдэж байна.
- ♦ 2015-2016 онд банк, санхүүгийн салбарын тогтвортой байдлыг хангахад активын удирдлагын бүтцийг төрөлжүүлэх, хоёрдогч зах зээлийн хөгжлийг дэмжих арга хэмжээ чухал болж байна. Иймд энэ чиглэлд СТБЗ-ийг бүрдүүлэгч байгууллагууд хамтран ажиллаж, санхүүгийн салбарт учирч болзошгүй эрсдэлийг бууруулах, санхүүгийн тогтвортой байдлыг үргэлжлүүлэн хангах нь чухал байна.

Шигтгээ 2: Макро зохистой бодлого хэрэгжүүлэгч институцийн загварууд болон системийн эрсдэлд хариу үйлдэл үзүүлэх хугацааны хоорондох хамаарал

ОУВС-гийн эдийн засагчид Lim, Krznar, Lipinsky, Otani, Wu (2013) нар “*The Macroprudential Framework: Policy Responsiveness and Institutional Arrangements*” сэдэвт судалгаагаараа 39 орны 2008-2011 хоорондох тоон мэдээлэл ашиглан макро зохистой бодлого хэрэгжүүлэгч институцийн загварууд нь макро зохистой бодлогын хариу үйлдэл үзүүлэх хугацаанд хэрхэн нөлөөтэйг эконометрик аргачлал ашиглан судалсан байна. Уг судалгаанд бодлогын хариу үйлдэл үзүүлэх хугацаа гэдгээр эрсдэл үүссэн болон үүний эсрэг макро зохистой бодлогын хэрэгсэл ашигласан хугацаануудын хоорондох зөрүүг авч үзсэн. Үнэлгээ хийхдээ чанарын үзүүлэлтүүдэд дараах байдлаар 1-4 хүртэлх оноог өгсөн байна.

MaPP индекс

- ◆ Макро зохистой бодлогын мандатыг төв банк, бусад байгууллагуудтай хамтран эзэмшдэг ба бодлогын уялдааг хангах хороо байхгүй бол-1
- ◆ Макро зохистой бодлогын мандатыг төв банк, бусад байгууллагуудтай хамтран эзэмшдэг ба төв банк бодлогын уялдааг хангах хорооны гишүүн бол-2
- ◆ Макро зохистой бодлогын мандатыг төв банк, бусад байгууллагуудтай хамтран эзэмшдэг ба бодлогын уялдааг хангах хороог төв банк даргалдаг бол-3
- ◆ Төв банк макро зохистой бодлогын мандатыг дангаар эзэмшдэг бол-4

MiPP индекс

- ◆ Төв банк нь банкны салбарт зохицуулах, хянан шалгах үүрэг гүйцэтгэдэггүй бол-1
- ◆ Төв банк нь банкны салбарыг хянан шалгадаг бол-2
- ◆ Төв банк нь банкны салбар болон банк бус санхүүгийн салбарыг зарим хэсгийг хянан шалгадаг бол-3
- ◆ Төв банк санхүүгийн секторыг бүхэлд нь хянан шалгадаг бол-4

MoF индекс

- ◆ Макро зохистой бодлогын уялдааг хангах хороо байхгүй эсвэл засгийн газар тус хорооны гишүүн биш бол-1
- ◆ Засгийн газар бодлогын уялдааг хангах хорооны гишүүн (эсвэл ажиглагч) бол-2
- ◆ Засгийн газар бодлогын уялдааг хангах хороог бусад агентлагуудтай хамтран даргалдаг бол-3
- ◆ Засгийн газар бодлогын уялдааг хангах хороог даргалдаг бол-4

Судалгаанд зээлийг системийн эрсдэлийг төлөөлөх хувьсагчаар сонгосон бөгөөд эрсдэл үүссэн хугацааг тогтоохдоо break-in-trend, distance from peak/trough аргачлалуудыг²⁵ ашигласан. Улмаар эрсдэл үүссэн хугацаа болон макро зохистой бодлогын хэрэгслүүдийг ашигласан хугацааны ялгаврыг олж хариу үйлдлийн хугацааг тодоройлсон байна.

Үнэлсэн тэгшитгэл нь дараах хэлбэртэй байна:

²⁵ Бодлого боловсруулагчдын эрсдэлийг хүлээн зөвшөөрөх түвшин (risk tolerance) харилцан адилгүй учир эрсдэл үүссэн хугацааг тогтооход хүндрэл тулгардаг. Харин уг судалгаанд эрсдэлийн хүлээн зөвшөөрөх түвшинг харгалзаж үзэх шаардлагагүй дээрх аргачлалуудыг ашигласан байна.

$$Response\ time_i = \beta_0 + \beta_1 MaPP_i + \beta_2 MiPP_i + \beta_3 MoF_i + \beta_4 INT_i + \beta_5 CGDP_i + \varepsilon_i$$

Энд MaPP, MiPP ба MoF нь институцийн индексүүд, INT нь бодлогын хүүний стандартчилсан өсөн нэмэгдэх өөрчлөлт, CGDP нь зээл ДНБ-ий харьцаа бөгөөд санхүүгийн салбарын гүнзгийрэлтийг төлөөлсөн хувьсагч болно.

Үнэлгээний үр дүнд төв банкны макро зохистой бодлого дахь оролцоо нэг түвшнээр нэмэгдэхэд бодлогын хариу үйлдэл үзүүлэх хугацаа 3 орчим сараар багасдаг гэж гарсан ба энэ нь статистикийн хувьд ач холбогдолтой гарсан. Харин бусад MoF, MiPP индексүүдийн хувьд эрсдэл үүссэн хугацааг тодорхойлох аль ч аргачлалын хувьд үнэлэгдсэн коэффициентүүд нь статистикийн хувьд ач холбогдолгүй гарсан. Иймд макро зохистой бодлого дахь засгийн газрын оролцоог нэмэгдүүлэх нь системийн эрсдэлд бодлогын хариу үйлдэл үзүүлэх хугацаанд төдийлөн нөлөөтэй биш, харин төв банкны оролцоог нэмэгдүүлэх нь зохистой гэж дүгнэсэн. Мөн судлаачид дээрх институцийн индексүүдийн оронд дамми хувьсагч сонгож мэдрэмжийн шинжилгээ (sensitivity analysis) хийхэд хариу үйлдэл үзүүлэх хугацаа болон төв банкны оролцоо хоорондоо мөн сөрөг хамааралтай гарсан байна.

Хүснэгт 2.1

Институцийн индексүүд

	MaPP	MiPP	MoF		MaPP	MiPP	MoF
Африк				Европ			
Нигер	3	2	2	Австри	2	2	4
Ази				Болгар	2	2	4
Хятад	2	1	4	Хорват	4	2	1
Хонг-Конг	2	2	4	Финланд	2	1	2
Энэтхэг	2	2	2	Унгар	3	1	3
Индонез	2	2	2	Недерланд	2	3	1
БНСУ	2	1	4	Норвеги	2	1	4
Малайз	4	3	2	Польш	2	1	2
Монгол	2	2	2	Румин	3	2	2
Шинэ Зеланд	4	3	1	ОХУ	1	2	1
Сингапур	2	4	4	Серби	4	3	2
Тайланд	4	2	2	Словак	4	4	3
Вьетнам	2	2	4	Швед	2	1	1
Баруун хагас				Турк	2	1	2
Аргентин	1	3	1	Зүүн болон төв Ази			
Бразил	2	2	2	Израйл	2	2	2
Канад	2	1	4	Кувейт	4	3	1
Чили	2	1	2	Лебанон	3	2	2
Колумб	2	1	4	Сауди Араб	4	3	1
Мексик	2	1	2				
Перу	1	1	1				
АНУ	2	2	2				
Уругвай	2	4	2				

Эх сурвалж: ОУВС-гийн 2010 оны санхүүгийн тогтвортой байдал болон макро зохистой бодлогын судалгаа, FSAP тайлан.

2.2 БАНКНЫ БУС САНХҮҮГИЙН САЛБАРЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ

БАНК БУС САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГА, ХАДГАЛАМЖ ЗЭЭЛИЙН ХОРШОО

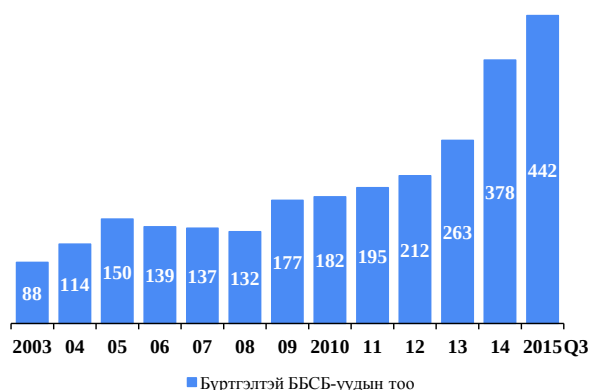
Банк бус санхүүгийн байгууллагын өнөөгийн байдал

Ерөнхий төлөв байдал

2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар нийт 442 ББСБ Хорооноос олгосон тусгай зөвшөөрөлтэйгөөр банк бус санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байна.

Дүрслэл 2.25

Бүртгэлтэй банк бус санхүүгийн байгууллагын тоо

■ Бүртгэлтэй ББСБ-уудын тоо

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Банкуудын зээлийн нөхцөл чангарсантай холбоотойгоор иргэд, аж ахуйн нэгжүүд банк бус санхүүгийн байгууллагуудад хандан хурдан шуурхай зээл авах ажиллагаа идэвхжсэн нь банк бус санхүүгийн байгууллагуудын тоог 2015 онд өсгөх үндсэн шалтгаан болов.

ББСБ-уудын 2014, 2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаарх голлох үзүүлэлтүүдийг Хүснэгт 2.1-т хураангуйлан харууллаа.

Хүснэгт 2.2

Банк бус санхүүгийн байгууллагын голлох статистик үзүүлэлтүүд (тэрбум төгрөг)

№	Үндсэн үзүүлэлтүүд	2014	2015Q3
1	ББСБ-ын тоо	378	442
2	Хувьцаа эзэмшигчдийн тоо	868	901
3	Ажиллагсадын тоо	1 678	1 950
4	Салбар нэгжийн тоо	92	99
5	Харилцагчдын тоо	663 098	554 901
6	Нийт актив	508	582
	Банкны салбарт эзлэх хувь	2.3%	3.0%
7	Нийт зээлийн өрийн үлдэгдэл	303	383
	Банкны салбарт эзлэх хувь	2.4%	3.3%
8	Нийт эзэмшигчдийн өмч	332	393
	Банкны салбарт эзлэх хувь	15.6%	15.8%
9	Итгэлцлийн үйлчилгээний өглөг	26	32
10	Банк, банк бус санхүүгийн байгууллагаас татсан зээл	124	125
	Үүнээс:		
	Богино хугацаат зээл	60	62
	Урт хугацаат зээл	63	63
11	Төслийн зээлийн санхүүжилт	13	14
12	Нийт орлого	133	115
13	Нийт зардал	97	82
14	Тайлант үеийн ашиг	36	33

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Нийт ББСБ-ын 86.0 хувь нь зээл, 29.9 хувь нь гадаад валютын арилжаа, 5.9 хувь нь хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн чиглэлээр зөвлөгөө мэдээлэл өгөх, 1.4 хувь нь цахим төлбөр тооцоо мөнгөн гуйвуулгын үйлчилгээ, 3.8 хувь нь факторингийн үйлчилгээ, 2.9 хувь нь төлбөрийн баталгаа гаргах, 5.9 хувь нь итгэлцлийн үйлчилгээ, 0.5 хувь нь богино хугацаат санхүүгийн хэрэгсэлд хөрөнгө оруулалт хийх үйлчилгээг тус тус эрхлэн явуулж байна.

Хүснэгт 2.3

Банк бус санхүүгийн байгууллагын эрхэлж буй үйл ажиллагааны төрөл

№	Үйл ажиллагааны нэр төрөл	2014	2015Q3
1	Зээл	323	380
2	Гадаад валютын арилжаа	129	132
	Үүнээс: зөвхөн гадаад валютын арилжааг дагнан эрхэлдэг	53	52
3	Итгэлцлийн үйлчилгээ	24	26
4	Хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн чиглэлээр зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх	29	26
5	Факторингийн үйлчилгээ	16	17
6	Төлбөрийн баталгаа гаргах	11	13
7	Цахим төлбөр тооцоо, мөнгөн гуйвуулгын үйлчилгээ	6	6
8	Богино хугацаат санхүүгийн хэрэгсэлд хөрөнгө оруулалт хийх	2	2
9	Төлбөр тооцооны хэрэгсэл гаргах	0	0
	Үл хөдлөх эд хөрөнгө барьцаалахтай холбоотой санхүүгийн зуучлалын үйл ажиллагаа	0	0

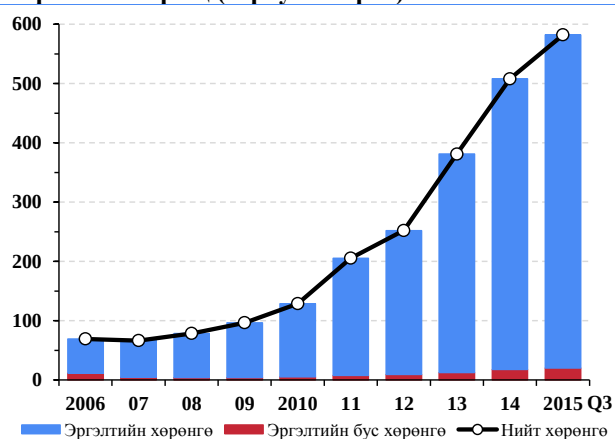
Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Нийт актив

2007 хойш нийт актив жил бүр өсөн нэмэгдсээр 2015 оны 3 дугаар улирлын эцэст 582 тэрбум төгрөгт хүрсний 562 тэрбум төгрөг нь эргэлтийн хөрөнгө байна.

Дүрслэл 2.26

Банк бус санхүүгийн байгууллагын нийт хөрөнгийн бүтэц (тэрбум төгрөг)

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

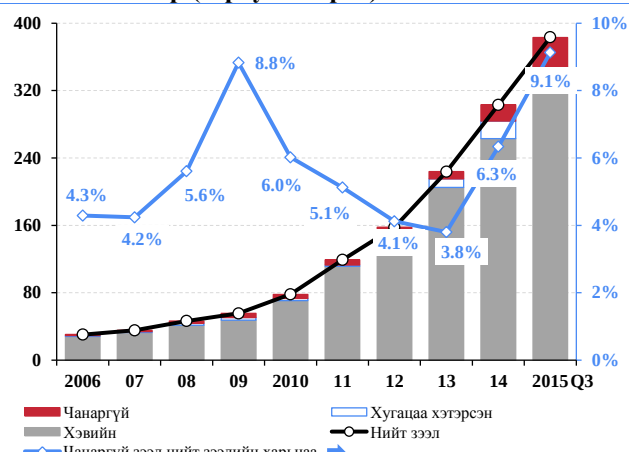
Зээлийн чанар

2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар зээлийн багц нийт активын 65.9 хувь буюу 383.3 тэрбум төгрөг байгаа нь өмнөх оны мөн үеэс 30.4 хувиар өссөн дүнтэй байна. Энэхүү өсөлтийн 23.6 нэгж хувь нь хэвийн зээлийн

өсөлт, 0.9 нэгж хувь нь хугацаа хэтэрсэн зээлийн өсөлт, 5.8 нэгж хувь нь чанаргүй зээлийн өсөлтөөр тайлбарлагдаж байна.

Дүрслэл 2.27

Банк бус санхүүгийн байгууллагын нийт зээл, зээлийн чанар (тэрбум төгрөг)

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

2015 оны 3 дугаар улиралд чанаргүй зээлийн хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 95.6 хувиар өсч 35 тэрбум төгрөгт хүрэв. Чанаргүй зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь 9.1 хувь байгаа нь банкны салбартай харьцуулахад 2.1 нэгж хувиар өндөр байгаа юм.²⁶ Чанаргүй зээлийн хэмжээ цаашид ч өсөх хандлагатай байгаа ба эдийн засгийн өсөлт саарснаас шалтгаалан иргэд, аж ахуй нэгж байгууллагын орлого буурч буй өнөөгийн нөхцөлд их хэмжээгээр өндөр хүүтэй зээл олгох нь уг салбар дахь зээлийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй юм.

Зээлийн хүү

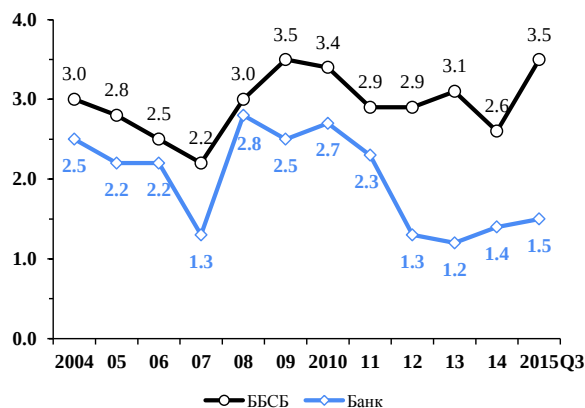
2015 оны эхний 3 улиралд ББСБ-уудын зээлийн сарын хамгийн дээд хүү 8.0 хувь, хамгийн бага хүү 1.0 хувьтай байсан бол ББСБ-ын зээлийн хүүг банкны зээлийн

²⁶ Анод, Зоос, Хадгаламж зэрэг татан буугдсан банкуудын чанаргүй зээлийг оруулж тооцсон чанаргүй зээл нийт зээлийн харьцаа 2015 оны 3 дугаар улирлын эцэст 7.0 хувь байгаа ба харин хасч тооцвол 4.1 хувь байна.

хүүтэй харьцуулахад хүүгийн маржин сарын 2.0 хувь байв.

Дүрслэл 2.28

Банк ба ББСБ-ын зээлийн сарын дундаж хүү (%)

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Нийт эх үүсвэр ба Эзэмшигчдийн өмчийн бүтэц

2015 оны 3 дугаар улирлын эцэст өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад эзэмшигчдийн өмч 30.4 хувиар өссөн байна. 2014 оны эцсийн байдлаар нийт эх үүсвэрийн 34.6 хувийг өр төлбөр, 65.4 хувийг эзэмшигчийн өмч эзэлж байсан бол 2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар нийт өр төлбөр 38.5 хувь, эзэмшигчийн өмч 61.5 хувь болж өөрчлөгдсөн.

Хүснэгт 2.4

Банк бус санхүүгийн байгууллагын санхүүгийн голлох үзүүлэлтүүд (тэрбум төгрөг)

Үзүүлэлтүүд	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015Q3
Нийт актив	96.5	128.6	205.4	252.1	381.1	508.0	582.0
Нийт олгосон зээл	55.5	78.1	119.0	157.8	223.7	303.1	383.3
Нийт өр төлбөр ба эзэмшигчдийн өмч	96.5	128.6	205.4	252.1	381.1	508.0	582.0
Нийт өр төлбөр	21.6	36.6	67.2	80.7	146.8	175.9	188.7
Эзэмшигчдийн өмч	74.8	92.0	138.2	171.3	234.3	332.1	393.0
Үүнээс:							
Хувьцаат капитал	66.4	80.0	116.5	137.9	183.7	258.2	298.2
Бусад өмч	0.5	0.5	3.2	7.6	7.2	7.2	9.3
Сангууд	1.1	1.1	1.1	0.1	0.2	0.3	0.3
Хуримтлагдсан ашиг/адагдал	6.1	9.4	14.7	24.2	41.7	64.0	83.6
Хоёрдогч өглөг	0.8	0.9	2.7	1.6	1.6	2.4	1.4
Нийт орлого	26.6	30.1	46.3	70.5	106.6	132.9	115.4
Нийт зарлага	21.7	22.9	34.9	51.9	76.8	96.5	82.3
Татварын дараах цэвэр ашиг	4.9	7.1	11.4	18.6	29.8	36.4	33.1

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

ББСБ-ын тоо өсөн нэмэгдэхийн хэрээр хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн хэмжээ өсчээ. 2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар хувь нийлүүлсэн хөрөнгө өмнөх оны мөн үеэс 63.8 тэрбум төгрөгөөр буюу 27.2 хувиар өссөн байна.

Орлого, зарлага, ашигт ажиллагаа

Тайлант хугацаанд салбарын хэмжээнд нийт 115.4 тэрбум төгрөгийн орлоготой ажилласан нь өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 16.1 хувиар өссөн үзүүлэлт юм. Нийт орлогын 74.2 хувийг хүүгийн орлого, 24.7 хувийг хүүгийн бус орлого тус тус эзэлж байна. Харин ашигт ажиллагааны гол үзүүлэлт болох ROA (активын өгөөж) 2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар 5.7 хувь байгаа нь бусад санхүүгийн салбар (банк, үнэт цаас, даатгал)-ын оролцогчдынхтой харьцуулахад өндөр байгаа юм.

Хүснэгт 2.5

Орлого, зарлага, ашигт ажиллагаа (тэрбум төгрөг)

№	Үзүүлэлтүүд	2015Q3
1	Нийт орлого	115.4
	Хүүгийн орлого	85.6
	Хүүгийн бус орлого	28.5
	Үндсэн бус үйл ажиллагааны орлого	1.3
2	Нийт зардал	82.3
	Хүүгийн зардал	11.0
	Хүүгийн бус зардал	55.6
	Болзошгүй эрсдэлийн зардал	10.6
	Үндсэн бус үйл ажиллагааны зардал	0.6
3	Орлогын татварын зардал	4.3
4	Татварын дараах цэвэр ашиг	33.3

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

ББСБ-уудын зохистой харьцааны үзүүлэлт

ББСБ-ын санхүүгийн тайлангийн нэгтгэлээр СЗХ-ны 191 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Банк бус санхүүгийн байгууллагын үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тооцож, хяналт тавих журам”-аар тогтоосон үзүүлэлтүүдийг 2015 оны 3

дугаар улирлын эцсийн байдлаар системийн түвшинд тооцоход дараах байдалтай байна. Үүнд:

- ◆ 2015 оны 3 дугаар улирлын эцэст нийт өөрийн хөрөнгө 394 тэрбум төгрөг, эрсдэлээр жигнэсэн актив 467 тэрбум төгрөг байсан ба өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээний зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлт нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө эрсдэлээр жигнэсэн активын хувьд 83.5 хувь, өөрийн хөрөнгийн хувьд 84.4 хувь, нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, нийт активын хувьд 69.5 хувь;
- ◆ Итгэлцлийн үйлчилгээгээр татан төвлөрүүлсэн өглөгийн үлдэгдэл 32 тэрбум төгрөг, өөрийн хөрөнгө 394 тэрбум төгрөг байгаагаас итгэлцлийн үйлчилгээний өглөг, өөрийн хөрөнгийн харьцаа 8.1 хувь;
- ◆ Түргэн борлогдох актив 112 тэрбум төгрөг, бусдаас татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө 170 тэрбум төгрөг байгаагаас төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцаа 108 хувь;

Хүснэгт 2.6

ББСБ-уудын зохистой харьцааны үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	Зохистой харьцааны шаардлагат түвшин	2015Q3
1. Өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээний үзүүлэлт		
-Нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа	10%<=	83.5%
-Өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа	20%<=	84.4%
-Нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, нийт активын харьцаа	10%<=	69.5%
2. Гадаад валютын эрсдэлийн үзүүлэлт		
-Нэгж валютын хувьд	[-40%,40%]	
-Нийт валютын хувьд	[-40%,40%]	1.2%
3. Итгэлцлийн үйлчилгээний өглөг, хувьцаат капиталын үзүүлэлт		
-Итгэлцлийн үйлчилгээний өглөг ба хувьцаат капиталын харьцаа	80%>=	8.1%
4. Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар		
-Түргэн борлогдох актив, бусдаас татан төвлөрүүлсэн хөрөнгийн харьцаа	8%<=	108.0%
5. Үндсэн хөрөнгийн үзүүлэлт		
-Цэвэршүүлсэн үндсэн хөрөнгийн дүн ба нийт активын харьцаа	15%>=	1.6%

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

2015 оны 3 дугаар улирлын эцэст салбарын дүнгээр дээрх байдлаар зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтүүдийг ханган ажиллаж

байгаа боловч үйл ажиллагаа явуулж буй 442 ББСБ-аас 5 ба түүнээс дээш зохистой харьцааг хангаагүй 2 ББСБ, 4 зохистой харьцааг хангаагүй 2 ББСБ, 3 зохистой харьцааг хангаагүй 7 ББСБ, 2 зохистой харьцааг хангаагүй 28 ББСБ, 1 зохистой харьцааг хангаагүй 54 ББСБ байгаа бол 349 ББСБ бүх зохистой харьцааг хангаж ажиллажээ.

ББСБ-уудын эмзэг байдал

ББСБ-уудын тоо өмнөх оны мөн үеэс 91 буюу 26 хувиар нэмэгдсэн. Энэ нь нийт санхүүгийн систем дэх чанаргүй зээлийн хэмжээ нэмэгдсэнтэй холбогдуулан арилжааны банкуудаас тавигдах зээлийн нөхцөл чангарч, иргэд, жижиг дунд бизнес эрхлэгчид болон аж ахуйн нэгж байгууллагууд шаардлагатай зээлийн санхүүжилтийг банк бус санхүүгийн байгууллагуудаас авах тохиолдол улам ихэссэнтэй холбоотой. Үүнээс шалтгаалан нийт ББСБ-ын чанаргүй зээлийн хэмжээ өсч, тодорхой хэмжээний эрсдэлийг салбарын хэмжээнд бий болгоод байна.

Нөгөөтэйгүүр, макро эдийн засгийн нөхцөл байдал хүндэрч, эдийн засгийн өсөлт удааширч байгаа өнөөгийн нөхцөлд арилжааны банкуудын жилийн дундаж хүүгээс өндөр хүүтэй зээлийг иргэд, аж ахуй нэгж байгууллагуудад олгож байгаа нь эргээд тэдэнд дарамт учруулж, зээлийн эргэн төлөлт хугацаандаа төлөгдөхгүй байх, улмаар чанаргүй зээлийн хэмжээ өсөх эрсдэлийг нэмэгдүүлж байгаа юм.

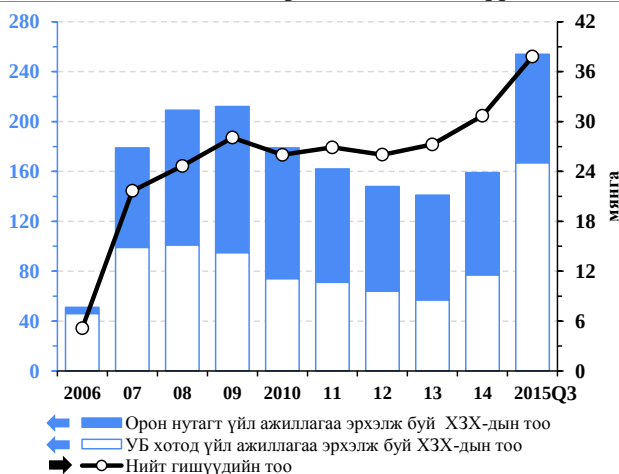
Хадгаламж, зээлийн хоршооны өнөөгийн байдал

Ерөнхий төлөв байдал

2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 254 Хадгаламж, зээлийн хоршоо СЗХ-ноос олгосон тусгай зөвшөөрөлтэйгөөр хадгаламж, зээлийн үйл ажиллагаа эрхэлж байна.

Дүрслэл 2.29

Хадгаламж, зээлийн хоршоо болон гишүүдийн тоо

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Хадгаламж, зээлийн хоршоодын активын хэмжээ өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 15.8 хувиар буюу 12.7 тэрбум төгрөгөөр өсч 93.3 тэрбум төгрөгт хүрэв.

Хүснэгт 2.7

Хадгаламж, зээлийн хоршоодын голлох статистик үзүүлэлтүүд (тэрбум төгрөг)

№	Үндсэн үзүүлэлтүүд	2015Q3
1	ХЗХ-дын тоо	254
2	Гишүүдийн тоо	37 818
3	Нийт актив	93.3
	Банкны салбарт эзлэх хувь	0.4%
4	Нийт зээлийн өрийн үлдэгдэл	72.8
	Банкны салбарт эзлэх хувь	0.6%
5	Нийт чанаргүй зээлийн үлдэгдэл	2.6
	Банкны салбарт эзлэх хувь	0.3%
6	Нийт татан төвлөрүүлсэн хадгаламжийн үлдэгдэл	57.1
	Банкны салбарт эзлэх хувь	0.9%
7	Нийт хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн үлдэгдэл	10.4
	Банкны салбарт эзлэх хувь	
8	Нийт хоршоологчдын өмчийн үлдэгдэл	10.1
9	Бусад өр төлбөр	15.7
10	Нийт орлого	10.4
11	Нийт зардал	9.0
12	Тухайн үеийн ашиг, алдагдал	1.4

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

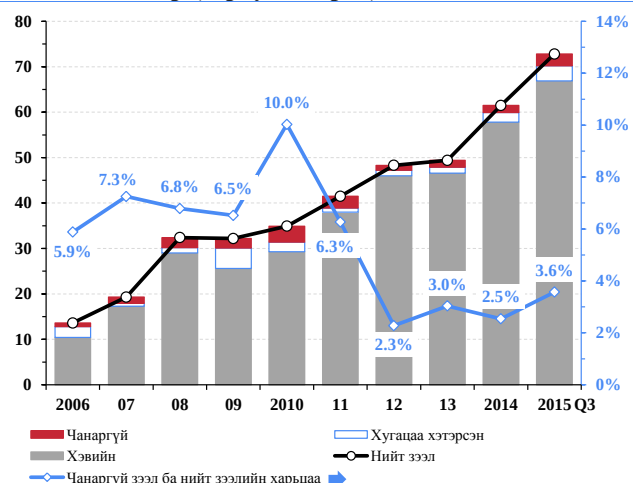
"Бичил бизнесийг дэмжих ядуурлыг бууруулах Нийслэлийн хөтөлбөр"-ийн хүрээнд бичил бизнесийн зээлийг дамжуулан олгох хөтөлбөрт 114 ХЗХ хамрагдсанаар салбарын хэмжээнд банк, ББСБ, төсөл хөтөлбөрөөс авсан зээлийн хэмжээ 10 дахин өсч, 10.9 тэрбум төгрөгт хүрээд байна. Төсөл, хөтөлбөрөөс татан төвлөрүүлсэн эх үүсвэр нэмэгдсэн нь нийт активын хэмжээг өмнөх оны мөн үеэс 15.7 хувь, зээлийн үлдэгдлийг 16.6 хувиар тус тус өсгөх гол хүчин зүйл болсон.

Зээлийн чанар

Тайлант хугацаанд нийт зээлийн багцын 91.9 хувь нь хэвийн зээл, 4.5 хувь нь хугацаа хэтэрсэн зээл, 3.6 хувь нь чанаргүй зээл тус тус эзлэв. Чанаргүй зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь 2014 оны эцсээс 1.1 нэгж хувиар өсч 3.6 хувьд хүрчээ.

Дүрслэл 2.30

Хадгаламж, зээлийн хоршоодын нийт зээл, зээлийн чанар (тэрбум төгрөг)

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

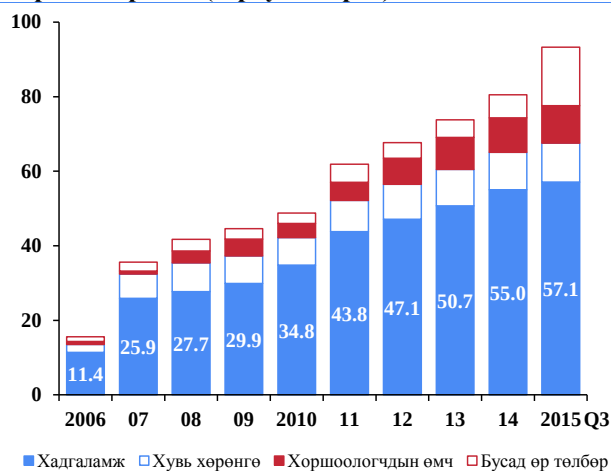
Өр төлбөр ба өөрийн хөрөнгө

ХЗХ-дын өр төлбөр, өөрийн хөрөнгийн хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 12.6 тэрбум төгрөгөөр өссөн. Үүнд бусад өр төлбөрийн хэмжээ өмнөх оноос 9.6 тэрбум төгрөгөөр

буюу 157.4 хувиар өссөн нь голлон нөлөөлжээ.

Дүрслэл 2.31

Хадгаламж, зээлийн хоршоодын өр төлбөр ба өөрийн хөрөнгө (тэрбум төгрөг)

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Татан төвлөрүүлсэн хадгаламжийн хэмжээ 57.1 тэрбум төгрөг буюу нийт эх үүсвэрийн 61.2 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд үүний 55.8 тэрбум төгрөг буюу 97.8 хувь нь хугацаатай хадгаламж байгаа бол 1.3 тэрбум төгрөг буюу 2.2 хувь нь хугацаагүй хадгаламж байна.

Ашигт ажиллагаа

2015 оны 3 дугаар улирлын эцэст ХЗХ-дын нийт орлого 15.9 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеийнхээс 1.9 тэрбум төгрөг буюу 13.6 хувиар өссөн бол нийт зардал 13.4 тэрбум төгрөгт хүрч, 2.3 тэрбум төгрөг буюу 20.7 хувиар өссөн дүнтэй гарсан. Ингэснээр тайлант хугацаанд нийт цэвэр ашгийн хэмжээ 2.3 тэрбум төгрөгт хүрч, өнгөрсөн оны мөн үеийнхтэй харьцуулахад 0.5 тэрбум төгрөг буюу 17.8 хувиар буурав.

ХЗХ-дын эмзэг байдал

Тайлант хугацаанд зардлын хэмжээ өсөхөд хүүгийн зардал 12.3 хувь, болзошгүй эрсдэлийн сангийн зардал 58.3 хувь, үйл ажиллагааны зардал 34.0 хувиар тус тус өссөн нь ашиг буурахад шууд нөлөөлсөн

бөгөөд цаашид ХЗХ-дын зардлын хэмжээ өсч, ашиггүй ажилласаар байвал төлбөрийн чадваргүй болох, гишүүдийн хувь хөрөнгө эргэн төлөгдөх боломжгүй болох эрсдэл нэмэгдэж байна.

ХӨРӨНГИЙН ЗЭХ ЗЭЭЛ

Ерөнхий төлөв байдал

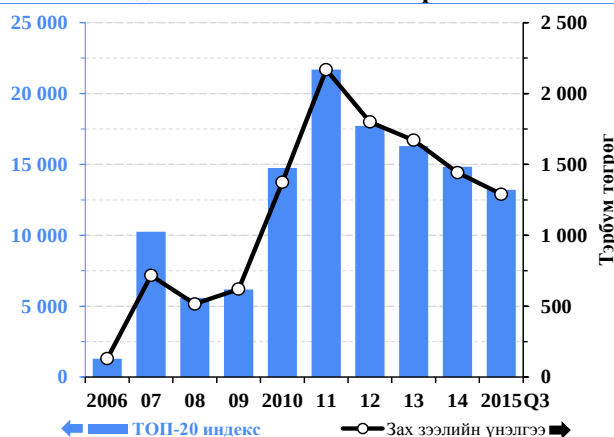
Үнэт цаасны зах зээлийн хөгжлийг зах зээлийн үнэлгээ, хөрвөх чадварын түвшин, зах зээлийн үнэлгээг дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд харьцуулсан харьцаа, нийт арилжааны хэмжээ зэрэг үзүүлэлтүүдээр голчлон хэмждэг бөгөөд дээрх үзүүлэлтүүдийн ерөнхий төлөв, хандлагаас зах зээлийн бодит нөхцөл, байдлыг тодорхойлох боломжтой байдаг.

Зах зээлийн үнэлгээ

Үнэт цаасны зах зээлийн эдийн засагт эзлэх хувийг зах зээлийн үнэлгээ (ЗЗҮ)-гээр илэрхийлэх ба 2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар ЗЗҮ 1 их наяд 289.8 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь өмнөх оны эцсээс 152.9 тэрбум төгрөгөөр буюу 10.6 хувиар буурсан үзүүлэлт боллоо.

Дүрслэл 2.32

ТОП-20 индекс болон зах зээлийн үнэлгээ

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Зах зээлийн үнэлгээ буурахад эдийн засгийн өсөлт удааширсан, уул уурхайн салбарын компанийн хувьцааны үнэ ханш дотоодын болон олон улсын хөрөнгийн бирж дээр огцом буурсан, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын үнэт цаасны зах зээлд хөрөнгө оруулах сонирхол 2012 оноос хойш эрс

буурсан, зах зээлийн дэд бүтэц сул зэрэг нь голчлон нөлөө үзүүлжээ.

Тайлант хугацаанд ТОП-20 индексийн дээд үзүүлэлт 15737.2 нэгж, доод үзүүлэлт 12477.3 нэгж, дундаж үзүүлэлт 13679.5 нэгж байв. ТОП-20 индексийг өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 2668.7 нэгжээр буюу 16.9 хувиар буурсан байна.

Зах зээлийн хөрвөх чадвар

Хөрвөх чадварын түвшин нь хувьцааны зах зээлийн эргэц, хурдыг илэрхийлэх бөгөөд хөгжингүй зах зээлтэй орнуудад дээрх харьцааны түвшин 70-90 хувьтай байх бөгөөд хөрвөх чадварын түвшинг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хөрөнгийн биржүүд маркет мэйкер, үнэт цаас зээлээр худалдах, худалдан авах арга хэрэгслүүдийг өргөн ашиглаж гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг тухайн зах зээлд татаж байна.

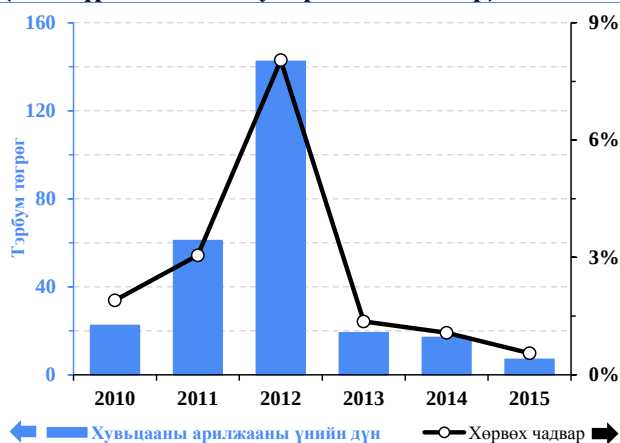
Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын тухайн зах зээлд хөрөнгөө оруулах сонирхол нь хөрвөх чадварын түвшин, валютын болон ханшийн эрсдэлээс хамгаалах тогтолцоо буюу бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төрөлжилтөөс хамаарах бөгөөд “Монголын хөрөнгийн бирж” ХК-ийн арилжаанд эзлэх гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын бүтцийг 2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар авч үзвэл дотоодын иргэн 22.9 тэрбум төгрөг, гадаадын иргэн 4.6 тэрбум төгрөг, дотоодын аж ахуйн нэгж 383.4 тэрбум төгрөг, гадаадын аж ахуйн нэгж 2.6 тэрбум төгрөгөөр тус тус арилжаанд оролцжээ.

2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар зах зээлийн хөрвөх чадварын үзүүлэлт 0.6 хувь байгаа нь өмнөх оны мөн үеийнхээс даруй 0.5 нэгжээр буурсан үзүүлэлт болов. Хөрвөх

чадварын түвшинг бага байхад голчлон хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй хувьцаат компаниудын хяналтын багц цөөн тооны хөрөнгө оруулагчдын гарт төвлөрсөн, нийт бүртгэлтэй компаниудын дийлэнх нь 75 хувиас дээш төвлөрөлтэй, нэмж үнэт цаас гаргах сонирхол бага, гадаад, дотоодын томоохон мэргэжлийн хөрөнгө оруулагч байхгүй, тэдгээрийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нэр төрөл дутмаг, хөрөнгийн бирж дээр маркет мэйкерийн зуучлалын тогтолцоо хөгжөөгүй нь суурь нөлөө үзүүлжээ.

Дүрслэл 2.33

Хөрвөх чадвар, хувьцааны арилжааны үнийн дүн (жил бүрийн эхний 3 улирлын байдлаар)

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Мөн мэргэжлийн зуучлагч байгууллагуудын санхүүгийн болон хүний нөөцийн чадавхи

сул, маржин арилжаа буюу зээлээр үнэт цаас худалдан авах үйлчилгээний төрөл хөгжөөгүй байгаа, иргэдийн үнэт цаасны зах зээлийн талаарх мэдлэг, мэдээлэл хомсоос шалтгаалан хувьцаа худалдан авахаас илүүтэйгээр банкинд мөнгөө байршуулах сонирхол өндөр, хувьцаат компаниудын засаглалд итгэх итгэл сул байгаа зэрэг нь хөрвөх чадварын түвшинг бага байхад давхар нөлөөлжээ.

Үнэт цаасны арилжааны үзүүлэлтүүд

2015 оны эхний 3 улиралд ЗГҮЦ-ны анхдагч зах зээл дээр 403.5 тэрбум төгрөг, хоёрдогч зах зээлд 2.8 тэрбум төгрөгийн арилжаа явагджээ. ЗГҮЦ-ны анхдагч зах зээлийн арилжааны 72.2 хувийг 12 долоо хоногтой, 15.5 хувийг 28 долоо хоногтой, 12.4 хувийг 52 долоо хоногтой, 0.01 хувийг 3 болон 5 жилийн урт хугацаатай үнэт цаас тус тус эзлэв. Тус хугацаанд 188 удаагийн арилжаагаар нийт 115 компанийн 20.1 сая ширхэг хувьцааг 7.0 тэрбум төгрөгөөр арилжсан нь нийт арилжааны үнийн дүнгийн 1.7 хувийг эзэлжээ. Хувьцааны арилжааны 21.8 хувь буюу 1.5 тэрбум төгрөгийн гүйлгээг багцын арилжаа, үлдэх 78.2 хувь буюу 5.5 тэрбум төгрөгийн гүйлгээг энгийн арилжаа тус тус бүрдүүлэв.

Үнэт цаасны зах зээлийн дэд бүтцийн үзүүлэлтүүд

Бүртгэлтэй компани

2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар СЗХ-нд 303 компани бүртгэлтэй байгаагаас, төрийн өмчийн оролцоотой 11, төрийн өмчит 32, хувийн өмчит 245, орон нутгийн оролцоотой 15 компани байна.

Хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй хувийн өмчит компаниудын дийлэнх нь өмч хувьчлалаар үүсэн бий болсноос үүдэн компанийн хувьцааны хяналтын багц цөөн тооны

нэгдмэл сонирхолтой этгээдүүдийн гарт төвлөрсөн нь зах зээл дэх нийлүүлэлтэд сөргөөр нөлөөлж ирэв.

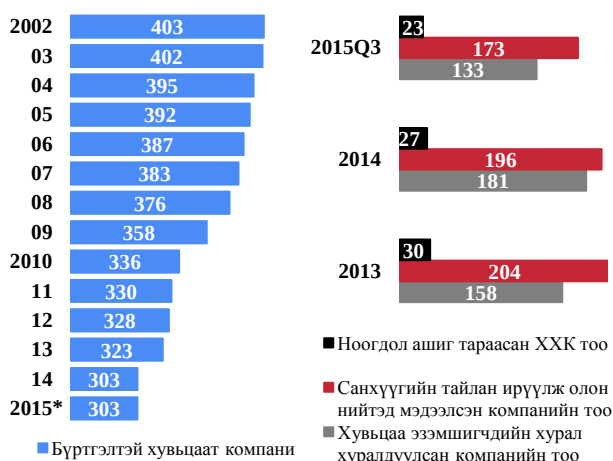
Хувьцаат компанийн хяналтын багц цөөн тооны хөрөнгө оруулагчдын гарт төвлөрсөн нь компанийн засаглал сул, дотоод мэдээлэл эзэмшигч этгээд үнэт цаасны үнэ ханшид нөлөөлөх, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын хөрөнгө оруулах сонирхлыг

бууруулж, зах зээлийн хөрвөх чадварыг бууруулах үндсэн шалтгаан болж байна.

Олон улсын туршлагаас үзэхэд компанийн засаглалыг хувьцаа эзэмшигчдийн хурлаас хуралдуулсан, хараат бус төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүдээ сонгосон болон санхүүгийн тайлангаа төрийн эрх бүхий байгууллага, олон нийтэд мэдээлсэн байдал, ногдол ашиг тараалт, нийгмийн хариуцлага гэсэн үзүүлэлтүүдээр голчлон авч үздэг.

Дүрслэл 2.34

Бүртгэлтэй хувьцаат компанийн тоо, тэдгээрийн хуулиар хүлээсэн үүргийн хэрэгжилт

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Тэмдэглэл: *2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар.

2010 онд Компанийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга батлагдсантай

холбоотойгоор СЗХ-ны зүгээс компанийн засаглалыг сайжруулах чиглэлээр тодорхой зохицуулалтын эрх зүйн орчинг бүрдүүлж байгаа хэдий ч, хувийн өмчит хувьцаат компанийн дийлэнх хувь нь 75 буюу түүнээс дээш хувийн төвлөрөлтэй, хяналтын багц цөөн тооны нэгдмэл сонирхолтой этгээдүүдийн гарт төвлөрсөн байгаа өнөөгийн нөхцөлд хувьцаа эзэмшигчдийн хурал нэр төдий хуралдах, жижиг хувьцаа эзэмшигчдийн эрх ашиг зөрчигдөх, ТУЗ-ийн хараат бус гишүүнийг нэр төдий сонгох, их хэмжээний болон сонирхлын зөрчилтэй хэлцэл хийж компанийн өмч хөрөнгийг үрэгдүүлэх явдал хэвээр байна.

Зах зээлийн дэд бүтэц

2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар Хорооноос олгосон тусгай зөвшөөрөл бүхий үйл ажиллагаа явуулж буй арилжаа эрхлэх 1, төлбөр, тооцоо, хадгаламжийн 1, брокер 62, дилерийн 60 компани, мөнгөн хөрөнгийн төлбөр гүйцэтгэх 5, хөрөнгө оруулалтын менежментийн 3 компани, давхардсан тоогоор андеррайтерийн тусгай зөвшөөрөлтэй 24, хөрөнгө оруулалтын зөвлөхийн үйлчилгээ үзүүлэх 16, кастодиан үйлчилгээ үзүүлэх арилжааны 3 банк тус тус байна.

Үнэт цаасны зах зээлийн төлбөр, тооцооны үзүүлэлтүүд

2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар төлбөр тооцоо, төвлөрсөн хадгаламжийн дансаар 645 харилцагчийн 2581 удаагийн нийт 2.3 их наяд төгрөгийн орлого, 2504 харилцагчийн 3637 удаагийн нийт 2.3 их наяд төгрөгийн зарлагын гүйлгээ тус тус хийгджээ.

Мөн “Монголын хөрөнгийн бирж” ХК-ийн арилжааны төлбөр тооцоо болох “Голомт банк” ХХК-ийн 2.3 тэрбум, “Худалдаа хөгжлийн банк” ХХК-ийн 747.3 сая, “Хас банк” ХХК-иар 2.4 тэрбум, “ХААН банк”

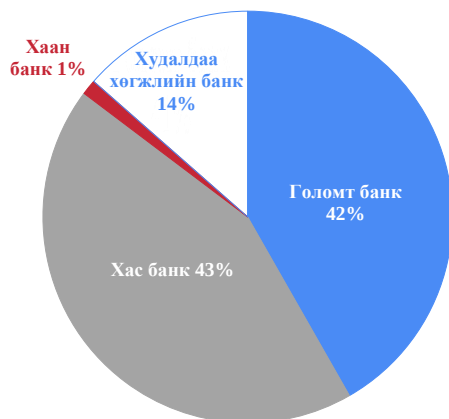
ХХК-иар 65.6 сая төгрөгийн банк хоорондын гүйлгээг тус тус хийжээ.

Тус хугацаанд төвлөрсөн хадгаламжид шинээр нийт 16105 данс нээгдсэнээс, дотоодын иргэн 16015, гадаадын иргэн 48, дотоодын аж ахуй нэгж 39, гадаадын аж ахуйн нэгжүүд 3 данс нээлгэсэн байна. 2012 оноос үнэт цаасны төвлөрсөн хадгаламжид нээгдсэн дансны тоо эрс өссөн нь төрөөс “Эрдэнэс таван толгой” ХК-ийн 1072 ширхэг

хувьцааг үнэ төлбөргүйгээр эзэмшүүлэх шийдвэр голлон нөлөөлсөн.

Дүрслэл 2.35

Арилжааны төлбөр тооцоо

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

ДААТГАЛЫН БАЙГУУЛЛАГА

Даатгалын салбарын ерөнхий мэдээлэл

Ерөнхий төлөв байдал

2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар ердийн даатгалын 15, урт хугацаат даатгалын 1, ХАА-н давхар даатгалын компани 1, нийт 3372 даатгалын мэргэжлийн оролцогч уг зах зээлд оролцож байгаагаас зуучлагч 34, хохирол үнэлэгч 24, 3314 төлөөлөгч Санхүүгийн зохицуулах хорооноос олгосон тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрлийн үндсэн дээр үйл ажиллагаа эрхэлж байна.

Хүснэгт 2.8

Даатгалын салбарын тусгай зөвшөөрөл, эрх эзэмшигчдийн тоо

Үзүүлэлт	2012	2013	2014	2015Q3
Даатгагч	18	17	17	16
Даатгалын төлөөлөгч	2 357	3 178	3 260	3 314
Даатгалын зуучлагч	17	20	30	34
Даатгалын хохирол үнэлэгч	9	14	20	24
Дүн	2 401	3 229	3 327	3 388

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Даатгагчийн хөрөнгө

2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар даатгалын зах зээл дээр үйл ажиллагаа явуулж буй даатгалын компанийн нийт хөрөнгийн хэмжээ 169.6 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 34.5 тэрбум төгрөгөөр буюу 25.5 хувиар өссөн. Ийнхүү нийт хөрөнгийн хэмжээ өссөн нь Хөдөө аж ахуйн давхар даатгалын компанийг үүсгэн байгуулагдсантай голлон холбоотой юм.

Сүүлийн 5 жилд даатгалын салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй нийт компаниудын хөрөнгийн хэмжээ 2.7 дахин нэмэгдсэн бол урт хугацааны даатгалын үйл ажиллагаа эрхэлж буй цор ганц компани болох “Нэйшнл лайф даатгал” ХХК-ны хөрөнгийн хэмжээ 5.7 дахин тус тус нэмэгдсэн дүнтэй байна. 2015 оны 3 дугаар улиралд даатгалын зах зээл дээр үйл ажиллагаа явуулсан ердийн болон урт хугацааны даатгалын

компаниудыг нийт хөрөнгийн хэмжээгээр нь жагсаахад эхний нэг компани 18.4 хувийн, эхний гурван компани 34.8 хувийн тус тус төвлөрөлтэй байв.

Хүснэгт 2.9

Даатгалын компаниудын нийт хөрөнгийн хэмжээ (2015 оны III улирлын байдлаар, тэрбум төгрөг)

№	Даатгалын компаниуд	Нийт хөрөнгийн хэмжээ	Эзлэх хувь
1	Монгол даатгал ХХК	26.6	18.4%
2	Тэнгэр даатгал ХХК	12.1	8.4%
3	Бодь даатгал ХХК	11.5	8.0%
4	Миг даатгал ХХК	10.4	7.2%
5	Мандал женерал даатгал ХХК	9.6	6.7%
6	Соёмбо даатгал ХХК	9.1	6.3%
7	Практикал даатгал ХХК	9.0	6.2%
8	Ард даатгал ХХК	8.9	6.1%
9	Номин даатгал ХХК	8.3	5.7%
10	Нэйшнл лайф даатгал ХХК	6.9	4.7%
11	Хаан даатгал ХХК	6.4	4.4%
12	Монре даатгал ХХК	5.7	4.0%
13	УБ хотын даатгал ХХК	5.6	3.9%
14	Ган зам даатгал ХХК	5.4	3.7%
15	Гэр даатгал ХХК	4.8	3.3%
16	Мөнх даатгал ХХК	4.3	3.0%
	Дүн	144.5	100.0%

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Нийт даатгалын компаниудын хөрөнгийн 82.7 хувийг эргэлтийн хөрөнгө, 17.3 хувийг эргэлтийн бус хөрөнгө, эх үүсвэрийн 46.9 хувийг өр төлбөр, 53.1 хувийг эзэмшигчдийн өмч тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 2.10

Даатгалын компаниудын хөрөнгө балансын зүйлээр (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Ерийн даатгал	Урт хугацаат даатгал	ХАА-н давхар даатгал
1	Эргэлтийн хөрөнгө	81%	61%	99%
2	Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө	51%	51%	32%
3	Богино хугацаат хөрөнгө оруулалт	16%	7%	58%
4	Хадгаламж	14%	0%	0%
5	Эргэлтийн бус хөрөнгө	19%	39%	1%
6	Өр төлбөр	51%	22%	28%
7	Нөөц сан	48%	22%	28%
8	Эзэмшигчдийн өмч	51%	78%	72%
9	Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө	40%	66%	59%
10	Хуримтлагдсан ашиг	2%	-10%	10%

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Ердийн даатгалын компанийн эх үүсвэрийн 48 хувь буюу 65.3 тэрбум төгрөгийг нөөц сан бүрдүүлж байгаа бол нийт хөрөнгийн 58 хувь буюу 79.9 тэрбум төгрөгийг банкны

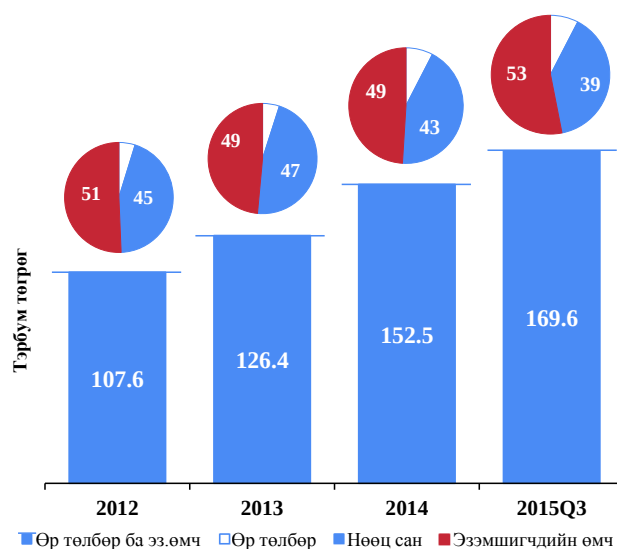
хадгаламжид, 2 хувь буюу 2.3 тэрбум төгрөгийг урт хугацаат хөрөнгө оруулалтад байршуулжээ.

Даатгагчийн өр төлбөр ба эзэмшигчдийн өмч

Даатгалын нөөц сан нийт өр төлбөр эзэмшигчдийн өмчид 2012 оны 4 дүгээр улиралд 44.8 хувь, 2013 оны 4 дүгээр улиралд 46.5 хувь, 2014 оны 4 дүгээр улиралд 43.3 хувь, 2015 оны 3 дугаар улиралд 39.3 хувь тус тус байгаа нь даатгалын компаниудын нөөц сан буурах хандлагатай байгааг харуулж байна.

Дүрслэл 2.36

Даатгалын компаниудын өр төлбөр, эзэмшигчдийн өмч

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Даатгалын хураамжийн орлого ба нөхөн төлбөр

Даатгалын салбарын нийт хураамжийн орлогын хэмжээ 2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 89.1 тэрбум төгрөгт хүрлээ. Үүнээс ердийн даатгалын компаниуд 87.8 тэрбум төгрөгийн, урт хугацааны даатгалын компани 1.3 тэрбум төгрөгийн даатгалын хураамжийн орлого тус тус төвлөрүүлсэн байна.

2005 оноос 2014 он хүртэлх хугацаанд нийт хураамжийн орлого 99.2 тэрбум төгрөгөөр ялангуяа 2012 оноос эхлэн огцом өссөн байна. Үүнд 2012 онд “Жолоочийн даатгалын тухай хууль” батлагдаж, хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбоотойгоор албан журмаар даатгуулах даатгуулагчдын тоо нэмэгдэж, мөн түүнчлэн албан журмын даатгалын өсөлтийг дагаж авто тээврийн хэрэгслийн даатгал өндөр өсөлттэй гарсан нь голлон нөлөөлжээ. Харин 2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар нийт 10.2 тэрбум төгрөгийн даатгалын нөхөн төлбөр олгожээ.

Хүснэгт 2.11

Даатгалын хураамжийн орлого ба нөхөн төлбөр, бүтээгдэхүүнээр (тэрбум төгрөг)

№	Бүтээгдэхүүний хэлбэр	Даатгалын нийт хураамжийн орлого	Нийт нөхөн төлбөр
1	Хөрөнгийн даатгал	20.9	0.5
2	Авто тээвэр хэрэгслийн даатгал	11.9	2.2
3	Ачааны даатгал	1.1	0.0
4	Мал амьтдын даатгал	0.5	0.0
5	Агаарын хөлгийн даатгал	2.8	0.0
6	Гэнэтийн осол, эмчилгээний зардлын даатгал	8.5	0.7
7	Авто тээврийн хэрэгслийн жолоочийн хариуцлагын даатгал	0.3	0.0
8	Хариуцлагын даатгал	4.8	0.1
9	Санхүүгийн даатгал	2.7	0.3
10	Барилга угсралтын даатгал	0.4	0.0
11	Жолоочийн хариуцлагын албан журмын даатгал	18.0	3.8
12	Хугацаат амьдралын даатгал	0.3	0.1
13	Эрүүл мэндийн даатгал	0.9	0.1
14	Хуримтлалын даатгал	0.1	0.1
15	Итгэлцлийн даатгал	0.0	0.0
16	Тэтгэврийн даатгал	0.0	0.0
17	Агаарын хөлтийг өмчлөх, эзэмших, ашиглахтай холбоотой хариуцлагын даатгал	15.2	0.0
18	Зээлийн даатгал	0.6	1.9
	Дүн	89.1	10.2

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Даатгалын салбарын ашигт ажиллагаа

2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар даатгалын компаниудын ашигт ажиллагааг тооцоход, нийт хөрөнгийн өгөөжийн дүн салбарын хэмжээнд 37 хувь, үүнээс урт хугацаат даатгалын компанийн өгөөжийн дүн 19 хувь, ердийн даатгалын компани 38 хувьтай гарсан нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад даруй 5 хувиар буурч, 2015 оны 2 дугаар улирлын дүнгээс 10 хувиар өссөн үзүүлэлттэй болов. Харин өөрийн хөрөнгийн өгөөжийн салбарын дундаж 74 хувь байгаа

бөгөөд үүнээс урт хугацаат даатгалын өөрийн хөрөнгийн өгөөжийн дүн 24 хувь, ердийн даатгал 78 хувьтай гарсан нь өмнөх оны мөн үеийнхээс 17 хувиар буурч, 2015 оны 2 дугаар улирлын дүнгээс 20 хувиар өссөв. Ердийн даатгалын компанийн хураамжийн орлого өмнөх оны мөн үеэс 7.3 тэрбум төгрөгөөр буюу 9 хувиар, татварын дараах цэвэр ашиг 0.7 тэрбум төгрөгөөр буюу 68 хувиар өссөн байна. Урт хугацаат даатгалын компанийн хураамжийн орлого 0.3 тэрбум төгрөг буюу 29 хувиар, татварын дараах цэвэр ашиг 0.1 тэрбум төгрөг буюу 1.7 дахин тус тус өсчээ. Салбарын хэмжээнд ашигт ажиллагааны түвшин өндөр өсөлттэй гарахад “Хөдөө аж ахуйн давхар даатгал” ХК-ийн тайлант үеийн цэвэр ашиг гол нөлөөлөгч хүчин зүйл болсон.

Даатгалын салбарын тогтвортой байдал

2015 оны 3 дугаар улирлын байдлаар хураамжийн орлогоос гадаадын давхар даатгалын компанид төлж байгаа төлбөр 34.3 тэрбум төгрөг буюу нийт хураамжийн орлогын 38 хувийг эзэлсэн бол өмнөх 5 жилд дунджаар 27 хувьтай байв. Нийт давхар даатгалын төлбөрийн 99.9 хувийг ердийн даатгал, 0.1 хувийг урт хугацаат даатгалын компани шилжүүлсэн ба ердийн даатгалын компани хураамжийн орлогын 66.0 хувийг, урт хугацааны даатгалын компани 1.72хувийг давхар даатгалд тус тус төлжээ.

Давхар даатгалын үндэсний компани байхгүй байгаа нь даатгалын салбар дахь гадаад валютын гадагшлах урсгалыг нэмэгдүүлэх үндсэн шалтгаан болж, цаашид салбарын тогтвортой байдалд сөрөг нөлөө үзүүлэх магадлал бий. Даатгалын салбар нь нийгэм, эдийн засагт учрах хүлээгдээгүй эрсдлийг бууруулж, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг хэдий ч, даатгалын салбарын өөрийн

тогтворгүй байдал, системийн эрсдлийн түвшин нь эргээд санхүүгийн тогтвортой байдалд томоохон нөлөө үзүүлдэг.

Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл /Financial stability board/ болон Олон улсын даатгалын хяналт, зохицуулалтын байгууллагуудын хороо /IAIS/-ноос даатгалын салбарт учирч буй системийн эрсдэлийг үндсэн гурван чиглэлийн хүрээнд тодорхойлжээ. Үүнд:

- ◆ Санхүүгийн зах зээлийн бусад оролцогчид /банк, үнэт цаасны компаниуд/-оос үүдэлтэй эрсдэлийн нөлөөлөл;
- ◆ Даатгалын компани уг нөлөөлөлд хариу үйлдэл үзүүлснээр эрсдэл бууруулах чадвар;
- ◆ Даатгалын компани нь өөрөө системийн эрсдэлийг үүсгэгч.

Тиймээс Олон улсын даатгалын хяналт, зохицуулалтын хорооноос даатгалын салбарын тогтвортой байдлыг хангах, системийн хэмжээнд нөлөөлөхүйц даатгалын компанийг тодорхойлох, түүнд хяналт тавих, системийн эрсдэлийг эрт илрүүлж, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 2010 оноос анхаарч, системийн хэмжээнд нөлөөлөхүйц даатгалын компанийг тодорхойлох үнэлгээний аргачлал, макро болон микро зохистой үзүүлэлтийн аргачлалыг боловсруулж, хөрөнгийн болон төлбөрийн чадварын шинэ стандарт, шаардлагуудыг бий болгоод байна.

Энэ хүрээнд тус байгууллагаас даатгалын салбар болон компаниудад учирч болох эрсдэлийг бууруулахын тулд макро болон микро зохистой үзүүлэлтийн хүрээнд хяналт, зохицуулалтыг хэрэгжүүлэхийг гишүүн орнуудын зохицуулах байгууллагуудад зөвлөсөн бөгөөд уг зөвлөмжийг хэрэгжүүлснээр даатгалын салбарт

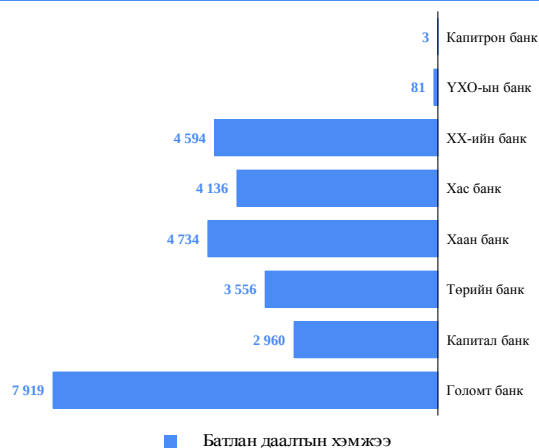
нөлөөлөхүйц макро эдийн засгийн хувьсагчдын нөлөөллийг зөв тодорхойлох, тулгарч болзошгүй системийн эрсдлийг эрт илрүүлэх тогтолцоо бүрдэх, ирээдүйд бий болж болохуйц эрсдэлд хариу үйлдэл үзүүлэх боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна.

ЗЭЭЛИЙН БАТЛАН ДААЛТЫН ҮЙЛЧИЛГЭЭ ҮЗҮҮЛЭГЧ БАЙГУУЛЛАГА

Зээлийн батлан даалтын сан нь эргэлтийн хөрөнгийн, хөрөнгө оруулалтын, бичил зээлийн гэсэн 3 төрлөөр батлан даалтын үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа бөгөөд нэг удаа гаргах батлан даалтын дээд хэмжээ нь 250.0 сая төгрөг байна. 2015 оны 9 дүгээр сарын 30-ны өдрийн байдлаар нийт 394 аж ахуй нэгж, иргэнд 68.5 тэрбум төгрөгийн зээлийн багцад 27.9 тэрбум төгрөгийн батлан даалтыг гаргасан. Сангаас гаргасан батлан даалтын дээд хэмжээ 250 сая төгрөг, доод хэмжээ 600 мянган төгрөг байв.

Дүрслэл 2.37

Батлан даалт гаргасан байдал болон санхүүжилтийн эх үүсвэр (сая төгрөг)

№	Санхүүжилтийн эх үүсвэр	Батлан даалтын тоо	Батлан даалтын хэмжээ	Батлан даалттай зээлийн хэмжээ
1	Өрхийн бичил үйлдвэрлэлийг дэмжих сан	3	37	74
2	Банк	133	7 701	18 370
3	БХБЯ-ны төсөл	1	250	1 000
4	Жайка	29	3 741	8 561
5	ЖДҮХС-ын төсөл	88	6 867	17 033
6	ҮХААЯ-ны төсөл	67	7 064	18 488
7	ХЭДС	50	141	264
8	Монгол 888 төсөл	12	1 672	3 833
9	НЖДҮХС	10	496	909
10	АХБ-ны ажлын байр нэмэгдүүлэх төслийн зээл	1	15	30
	Дүн	394	27 983	68 561

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Зээлийн батлан даалтын сан нь 10 банк, 6 банк бус санхүүгийн байгууллагатай хамтран ажиллах гэрээ байгуулан ажиллаж байгаагаас 8 банкаар дамжуулан батлан даалтын үйлчилгээг хүргэсэн. Нийт гаргасан батлан даалтын 28.3 хувийг Голомт банк, 14.8 хувийг Хас банк, 16.9 хувийг Хаан банк, 16.4

хувийг Худалдаа хөгжлийн банкны зээлэнд тус тус гаргасан бөгөөд банкнаас олгосон дундаж зээлийн хэмжээ 174 сая төгрөг бол дунджаар зээлийн дүнгийн 47 хувьд нь батлан даалт гаргасан.

2015 оны 3 дугаар улирлын эцэст батлан даалт гаргахаар шийдвэрлэсэн зээлийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 61.7 хувиар, батлан даалтын дүн нь 45.1 хувиар тус тус буурчээ. Энэ нь банкуудын зээлийн хязгаарлалт болон төсөл хөтөлбөрийн зээл олголтын хэмжээ буурсантай шууд холбоотой юм.

Нийт батлан даалтын 25.2 хувь нь ҮХААЯ-ны төсөл, 27.5 хувь нь банкны, 24.5 хувь нь ЖДҮХС-ийн төсөл, 22.8 хувь нь бусад эх үүсвэртэй зээл гаргажээ.

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН БИРЖ БА ТҮҮХИЙ ЭДИЙН АРИЛЖАА

Хөдөө аж ахуйн бирж ТӨХХК нь 2015 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс 2015 оны 9 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хооронд нийт 403.9 тэрбум төгрөгийн арилжааг хийгээд байна.

Хүснэгт 2.12

Хөдөө аж ахуйн бирж дээрх түүхий эдийн арилжааны үнийн дүн

Барааны нэр	2014		2015Q1-Q3	
	Барааны хэмжээ/тонн/	Арилжааны дүн/тэрбум төгрөг/	Барааны хэмжээ/тонн/	Арилжааны дүн/тэрбум төгрөг/
Ямааны ноолуур	6 123.7	488.2	6 611	367.9
Хонины ноос	8 659.2	18.6	7 714	13.4
Тосны ургамал	12 535.0	10.0		
Ямааны завод ноос	1 546.2	36.1	914	18.9
Мал	12.0	0.0		
Завод ноос/тэмээ, хонины/	902.3	1.1	719.0	0.9
Хүнсний буудай			1 576.0	0.9
Тэмээний ноос			369.0	2.0
Дүн	29 778	554	17 903	404

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо.

Тус бирж нь 2015 оны 3 дугаар улирлын эцсийн байдлаар нийт 146 удаагийн арилжаа зохион байгуулж 1876 хэлцлээр 6611 тонн ноолуур, 369 тонн тэмээний ноос, 7714 тонн хонины ноос, 914 тонн ямааны завод ноос, 719 тонн завод ноос /хонь тэмээний/, 1576 тонн хүнсний буудай тус тус арилжиж нийт 403.9 тэрбум төгрөгийн гүйлгээ хийсэн.

ХАА-н гаралтай түүхий эдийн биржийн нийт арилжааг 2014 оны мөн үетэй харьцуулахад 22 хувиар буурчээ. Энэ нь өмнөх онд манай орны нийт нутгаар өнтэй өвөл болсонтой холбоотойгоор голлох бараа бүтээгдэхүүн болох ноолуурын гарц муу, ширхэг богино, нэгжээс гарах түүхий эдийн хэмжээ бага байсан нь зах зээлийн үнэ ханш, үнэлгээ доогуур тогтоход нөлөөлсөн байна.

Харин 2015 оны хавраас эхэлж тус биржээр хүнсний улаан буудай арилжаалж эхэлсэн ба 2015 оны 9 дүгээр сарын 30-ны өдрийн байдлаар ургац хураалт бүрэн дуусч, арилжаа идэвхжээгүй байв. Намрын ургац хураалт бүрэн дуусч худалдан авалтууд хийгдэж эхлэх үе буюу 2015 оны 4 дүгээр улиралд

хүнсний буудайны арилжааны арилжаа идэвхжиж, тэр хэмжээгээр тус биржийн арилжааны хэмжээ нэмэгдэх эерэг хүлээлт байна. Цаашид биржээр арилжаалагдах бараа, түүхий эдийн төрлийг олшруулах шаардлагатай нь байна.

САНХҮҮГИЙН САЛБАРЫН ДЭД БҮТЭЦ, ТҮҮНИЙ ИНСТИТУЦИ

3

3.1 ХУУЛЬ, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИНД ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТ

Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлангийн 5 дахь дугаар гарснаас хойш Монгол Улсын санхүүгийн салбарын эрх зүйн орчныг сайжруулах, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах чиглэлээр холбогдох хууль, журмуудад хэд хэдэн өөрчлөлт гарлаа.

Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хууль:

- Улсын Их Хурал 2015 оны 8 дугаар сарын 07-ны өдөр Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хуулийг баталсан. Тус хууль нь хувь хүн, хуулийн этгээд бусдын нэр дээр бүртгүүлсэн, нуун дарагдуулсан өөрийн өмчлөлийн хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгө, түүнтэй адилтгах бусад хөрөнгө, олсон орлого, үзүүлсэн үйлчилгээгээг ил тод болгон үнэн зөв, шударгаар санхүү, татварын болон нийгмийн даатгалын тайланд тусгаж, шинээр тайлагнасан, гаалийн байгууллагад нөхөн мэдүүлсэн, улсын бүртгэлд шинээр бүртгүүлсэн байх ба эдгээр үйл ажиллагаа нь хувь хүн, хуулийн этгээдийн зүгээс сайн дурын үндсэн дээр хийгдсэн тохиолдолд тэдгээрийг хуульд заасан хариуцлага болон албан татвараас нэг удаа чөлөөлөхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулсан. Тус хуульд зааснаар сайн дурын үндсэн дээр хөрөнгө, орлогоо ил болгож бүртгүүлэх, мэдүүлэх, тайлагнах хугацаа нь энэ хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн 2015 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдөр дуусна.

Азийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын банк үүсгэн байгуулах хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай хууль:

- Улсын Их Хурал 2015 оны 10 дугаар сарын 08-ны өдөр Азийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын банк үүсгэн байгуулах хэлэлцээрийг Монгол Улсын Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр соёрхон баталсан. Тус хэлэлцээрийн дагуу Монгол Улс нь Азийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын банкны үүсгэн байгуулагч гишүүн орнуудын нэг болов.

Хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус хөрөнгийн барьцааны тухай хууль:

- Улсын Их Хурал 2015 оны 7 дугаар сарын 02-ны өдөр Хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус хөрөнгийн барьцааны тухай хуулийг баталсан. Тус хуулийн зорилт нь хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус хөрөнгийн барьцааны харилцаанд оролцогч талуудын эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, хөрөнгийн эргэлт, санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд орших бөгөөд уг хууль иргэн, хуулийн этгээдийн хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус хөрөнгөтэй холбоотой гэрээ, хуульд зааснаар үүсэх барьцааны харилцаанд үйлчилнэ. Уг хууль батлагдсанаар аливаа хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус хөрөнгө барьцааны зүйл болох, эдийн бус хөрөнгө буюу эрхийг барьцаалах эрх зүйн үндэс бий болсон. Зээлийн барьцаа

хөрөнгийн эрх зүйн орчин тодорхой болсоноор барьцаалагчийн шаардах эрхийн дарааллыг улсын бүртгэлд бүртгэн баталгаажуулж, банкны зээлийн үйлчилгээг нэмэгдүүлэн эрсдэл бууруулах, хөдлөх эд хөрөнгө, эрхийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах ач холбогдолтой.

Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хууль:

- ♦ Улсын Их Хурал 2015 оны 7 дугаар сарын 09-ний өдөр Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг баталсан. Тус хуулиар нэмэгдсэн өртгийн албан татварыг ногдуулах, төсөвт төвлөрүүлэх, буцаан олгох, тайлагнахтай холбогдсон харилцааг зохицуулах бөгөөд хувь хүн, хуулийн этгээдийн Монгол Улсад импортоор оруулсан, эсхүл Монгол Улсаас экспортод гаргасан болон Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт борлуулсан бараа, ажил, үйлчилгээнд албан татвар ногдуулахад энэ хууль үйлчилнэ.

Кастодианы санхүүгийн тайлан бэлтгэх, нягтлан бодох бүртгэл хөтлөх заавар:

- ♦ 2015 оны 11 дүгээр сарын 16-ны өдөр Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Сангийн сайд, Санхүүгийн зохицуулах хорооны даргын хамтарсан А-315/169/309 дүгээр тушаалаар Кастодианы санхүүгийн тайлан бэлтгэх, нягтлан бодох бүртгэл хөтлөх зааврыг баталсан. Тус зааврыг кастодианы үйл ажиллагаа эрхэлж буй этгээдийн нийтлэг зохицуулалттай санхүүгийн тайланг бэлтгэхэд мөрдөнө.

Алт худалдан авах урьдчилгаа санхүүжилтийн арга хэмжээ:

- ♦ Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Сангийн сайд, Уул уурхайн сайдын 2015 оны 10 дугаар сарын 02-ны өдрийн А-138/273/206 дугаар хамтарсан тушаалаар “Алт худалдан авах урьдчилгаа санхүүжилтийн арга хэмжээ”-г баталсан. Тус арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр алт олборлох салбарт шаардлагатай байгаа санхүүжилтийн эх үүсвэр бүрдэж, алт олборлолт, худалдан авалт, тушаалтын хэмжээг өсгөснөөр гадаад валютын улсын нөөц нэмэгдэх бөгөөд Улсын Их Хурлын 2015 оны 41 дүгээр тогтоолд заасан алт олборлолтын зорилтот түвшин хангагдана.

Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журам:

- ♦ Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.4 дэх хэсэгт заасны дагуу Засгийн газар 2015 оны 348 дугаар тогтоолоор тус хуулийг хэрэгжүүлэх журмыг баталсан. Тус журмаар хувь хүн, хуулийн этгээд нь нуун дарагдуулсан хөрөнгө, орлого, үйл ажиллагаагаа сайн дурын үндсэн дээр ил болгон мэдүүлэх, бүртгүүлэх, тайлагнахтай холбогдсон харилцааг зохицуулна. Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журамд “Хуулийн этгээд нь нуун дарагдуулсан орлого, хөрөнгө, үйл ажиллагаагаа ил болгох зорилгоор тус журамд заасан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхдээ Татварын ерөнхий газрын даргын 2012 оны 236 дугаар тушаалаар баталсан “Татвар төлөгчийг бүртгэх журам”-ын дагуу улсын бүртгэлийн гэрчилгээ болон банкин дахь бүх дансны дугаарыг харьяалах татварын албанд бүртгүүлэх”-ээр заасан.

3.2 ТӨЛБӨР ТООЦОО, ХӨРӨНГИЙН БҮРТГЭЛИЙН СИСТЕМ

Их дүнтэй төлбөр тооцооны систем

Төлбөрийн системийн оролцогч хоорондын их дүнтэй төлбөр тооцоог Монголбанкны Банксүлжээ системээр бодит цагийн горимоор гүйцэтгэж байгаа нь төлбөр тооцооны системийн эрсдэлийг бууруулах, мөнгөн урсгалыг бодит цагаар хянах, мөнгөний бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах, заавал байлгах нөөцийг хангуулах боломжийг бүрдүүлдэг.

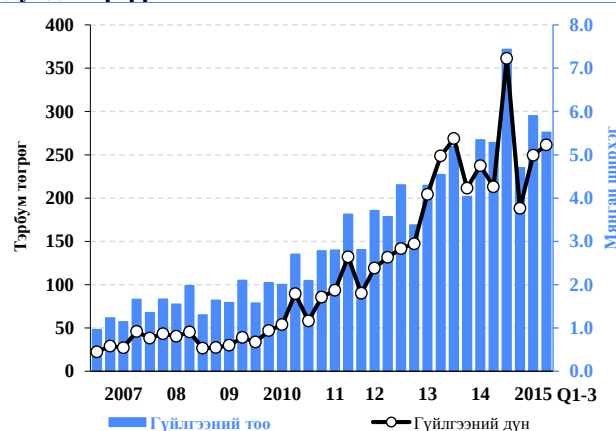
Их дүнтэй төлбөр тооцооны системээр банк хоорондын төлбөр тооцоо, Сангийн яамны Төрийн сангийн газрын төлбөр тооцоо, Үнэт цаасны төлбөр тооцоо, төвлөрсөн хадгаламжийн төвийн төлбөр тооцоог нэг бүрчлэн бодит цагаар гүйцэтгэж, үр дүнг тооцож байна. Түүнчлэн бага дүнтэй болон картын төлбөр тооцооны системийн үр дүнгийн тооцооллыг оролцогчийн Монголбанкн дахь харилцах дансанд тусгадаг.

Сүүлийн дөрвөн жилийн байдлаар төлбөрийн системээр хийгдэж буй нийт төлбөр

тооцооны дүнгийн 98 хувь, тооны 6-18 орчим хувь их дүнтэй төлбөр тооцооны системээр дамжиж байгаагаас үзэхэд энэхүү систем нь санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтцийн тогтвортой байдлыг хангахад нэн чухал ач холбогдолтой болох нь харагдаж байна.

Дүрслэл 3.1

Их дүнтэй төлбөр тооцооны системийн нэг өдрийн дундаж үзүүлэлт

Эх сурвалж: Монголбанк

Бага дүнтэй төлбөр тооцооны систем

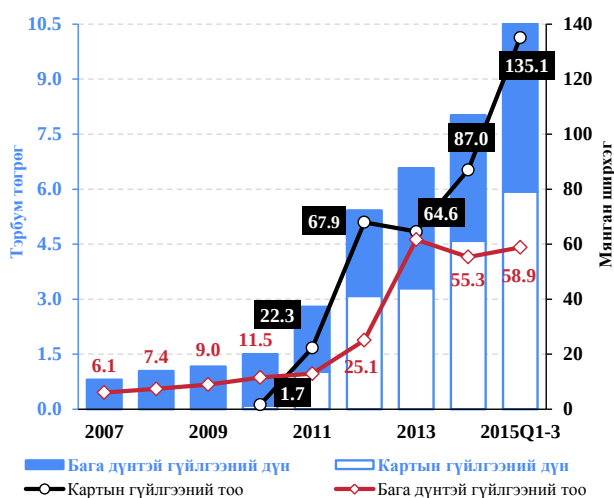
Үндэсний цахим гүйлгээний төв нь банк хоорондын болон Сангийн яамны Төрийн сангийн газрын бага дүнтэй төлбөр тооцоо, банк хоорондын картын төлбөр тооцоог бодит цагийн горимоор дамжуулж, үр дүнгийн тооцооллыг цэвэршүүлэн, Банксүлжээ систем рүү дамжуулж, харилцах дансанд тусгадаг.

Сүүлийн дөрвөн жилийн байдлаар бага дүнтэй төлбөр тооцоо нь төлбөрийн системийн нийт гүйлгээний дүнгийн 2 орчим хувийг, харин гүйлгээний тооны 82-94 хувийг тус тус эзэлж байна. Олон тооны

хэрэглэгчийн төлбөр тооцоог хамарч байдаг энэхүү системийн найдвартай, тасралтгүй ажиллагааг хангах нь харилцагчийн банкинд итгэх итгэлийг хадгалах, ингэснээр санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд нөлөө үзүүлэх ач холбогдолтой юм.

Дүрслэл 3.2

Бага дүнтэй төлбөр тооцооны системийн нэг өдрийн дундаж үзүүлэлт

Эх сурвалж: Монголбанк

Төлбөрийн систем

Үндэсний төлбөрийн системийн найдвартай, тасралтгүй, үр ашигтай ажиллагааг хангаж, олон улсын жишигт нийцүүлэн хөгжүүлэх чиг үүргийн дагуу Монголбанк нь шинэ дэвшилтэт төлбөрийн хэрэгслийг нэвтрүүлэх замаар бэлэн бус төлбөр тооцоог дэмжиж, эрх зүйн орчинг бүрдүүлэн ажиллаж байна.

Монгол Улсын үндэсний төлбөрийн системийг 2015-2020 онд хөгжүүлэх стратеги, төлөвлөгөөг батлуулах, төлбөрийн системийн хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулах, хяналтын чадавхийг бэхжүүлэх зорилго бүхий техник туслалцааны төслийг Дэлхийн банкт хамтран хэрэгжүүлж байна. Энэ ажлын хүрээнд Монгол Улсын төлбөрийн системийн өнөөгийн байдалтай танилцаж, үнэлгээ өгөх зорилгоор Дэлхийн банкны ажлын хэсэг 2015 оны 3 дугаар сард хүрэлцэн ирж ажилласан бөгөөд төлбөрийн системийн оролцогч болох Сангийн яам, Санхүүгийн зохицуулах хороо, банкууд болон ҮЦТТХТ-тэй уулзаж, төлбөрийн системийн өнөөгийн байдал, ойрын ирээдүйд авч хэрэгжүүлбэл

зохих арга хэмжээний талаар санал солилцсон.

Дэлхийн банкны ажлын хэсгээс стратегийн баримт бичиг болон техникийн зөвлөмжүүдийн эхний төслийг бэлтгэн ирүүлсэн бөгөөд 2015 оны 9 дүгээр сард үндэсний төлбөрийн системийг хөгжүүлэх стратегийн бичиг баримтын төслийн хоёр дахь хэлэлцүүлгийг хийлээ.

УИХ-ын 2015 оны 6 дугаар сарын 25-ны өдрийн нэгдсэн чуулганаар Монгол Улсын Засгийн газар, Азийн хөгжлийн банк хооронд байгуулсан “Төлбөрийн системийн шинэчлэл төсөл”-ийн зээлийн хэлэлцээрийг соёрхон баталсан. Уг төслийн зээлийг Азийн хөгжлийн банк болон Сангийн яамнаас 2015 оны 8 дугаар сарын 14-ний өдөр эцсийн байдлаар хүчин төгөлдөр болгосон тул Сангийн яамтай байгуулах “Дамжуулан зээлдүүлэх гэрээ”-ний төсөл дээр ажиллаж байна. Төсөл хэрэгжсэнээр төлбөр тооцооны системүүдийг шинэчлэн сайжруулахын зэрэгцээ банк хоорондын цахим

нэхэмжлэлийн систем бүхий АСН (Automated Clearing House)-г нэвтрүүлнэ.

Төлбөрийн системийн хяналт

Монголбанк нь үндэсний төлбөрийн системийн найдвартай, үр ашигтай ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор төлбөр тооцооны системүүдэд хяналт тавин, үнэлгээ хийж, шаардлагатай өөрчлөлтийг оруулан ажиллаж байна. Төлбөрийн системийн найдвартай ажиллагааг хангах, харилцагчдын эрх ашгийг хамгаалах ажлын хүрээнд техник, технологийн хөгжилтэй зэрэгцэн төлбөр тооцоонд шинээр нэвтэрч буй төлбөрийн хэрэгсэл, үйлчилгээг судлан, системийн оролцогчдод холбогдох зөвшөөрлийг олгож, хяналт тавин ажиллаж байна. Зах зээлд шинээр мобайл ПОС-ын үйлчилгээ нэвтрүүлж буй банкуудын техник, тоног төхөөрөмж, програм хангамж зэрэг нь олон улсын стандарт, шаардлага хангаж буй эсэхийг судалж, холбогдох дүгнэлтийг хүргүүлэн, гарч болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авч байна.

Олон улсын төлбөр тооцооны банк болон Үнэт цаасны хороодын олон улсын байгууллагаас гаргасан “Санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтцийн зарчим”-ын хэрэгжиж буй эсэхийг тодорхойлох, хэрэгжилтийн түвшинг ахиулах, тогтмол хангуулахад дэмжлэг үзүүлэх зорилго бүхий “Санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтцийг үнэлэх аргачлал”-ын баримт бичгийг боловсруулан гаргалаа.

Төлбөрийн системийн оролцогч нь төлбөрийн системд хамаарах бодлогын баримт бичиг, журам, заавар, холбогдох шаардлагыг хэрхэн хэрэгжүүлж байгааг газар дээр нь шалгаж, дүгнэлт өгөх, илэрсэн зөрчилд арга хэмжээ авахтай холбогдсон үйл ажиллагааг

зохицуулсан “Төлбөрийн систем, түүний оролцогчдод газар дээрх шалгалт хийх журам”-ыг боловсруулан батлуулж, мөрдөн ажиллаж байна. Тайлант хугацаанд төлөвлөгөөний дагуу системийн оролцогчдын их дүнтэй төлбөр тооцооны систем, бага дүнтэй төлбөр тооцооны систем, картын төлбөр тооцооны систем болон хөдөлгөөнт банкны үйл ажиллагаанд газар дээрх шалгалтыг хийж гүйцэтгэлээ.

Түүнчлэн, мэдээллийн технологийн үйл ажиллагаа доголдсоны улмаас төлбөр тооцоо саатах, улмаар системийн эрсдэл үүсгэх зэрэг нөхцөл байдлаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд төлбөрийн системийн оператор, оролцогчийн үйл ажиллагаандаа дагаж мөрдвөл зохих шаардлагуудыг тодорхойлох, түүнд хяналт тавих зорилгоор “Төлбөрийн системд мөрдөгдөх мэдээллийн технологийн тасралтгүй, найдвартай ажиллагааны журам”-ын төслийг боловсруулаад байна.

Төлбөрийн системийн тасралтгүй ажиллагааг хангуулах ажлын хүрээнд “Банксүлжээ” систем, Свифт сүлжээний тасралтгүй ажиллагааны тайланг 14 хоногийн давтамжтайгаар, картын нэгдсэн систем болон бага дүнтэй төлбөр тооцооны системийн тасралтгүй ажиллагааны тайланг 7 хоногийн давтамжтайгаар гаргуулан, хяналт тавин ажиллаж байна.

3.3 САНХҮҮГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ЗӨВЛӨЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Төвбанкны тухай хууль болон Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл (Зөвлөл)-ийн ажиллах дүрэмд заасны дагуу Зөвлөлийн үйл ажиллагааны үндсэн хэлбэр нь түүний ээлжит болон ээлжит бус хуралдаан юм. Ээлжит хуралдааныг улирал бүр урьдчилан тогтсон товын дагуу хуралдуулдаг бол ээлжит бус хуралдааны хувьд цаг үеийн шинжтэй асуудлыг хэлэлцэх зорилгоор, аль нэг талын санаачлагаар тухай бүр зохион байгуулдаг болно.

Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлангийн өмнөх дугаар хэвлэгдэж олон нийтийн хүртээл болсноос хойшхи хугацаанд Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл нь урьдчилан тогтсон товын дагуу 2015 оны 1 дүгээр сарын 13, 3 дугаар сарын 13, 9 дүгээр сарын 29-ний өдөр тус тус ээлжит хуралдаанаа, 11 дүгээр сарын 30-ны өдөр ээлжит бус хуралдаанаа хийлээ.

Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн 2015 оны 1 дүгээр сарын 13-ны өдрийн хуралдаанаар: (i) “ТУЗ-ийн хараат бус гишүүнийг нэр дэвшүүлэх, томилох, чөлөөлөх журам”-д өөрчлөлт оруулах тухай; (ii) Хэвийн зээлийн эрсдэлийн сантай холбогдох татварын эрх зүйн зохицуулалт; (iii) Монголбанкны Санхүүгийн мэдээллийн албаны 2014 оны үйл ажиллагааны тайлан; (iv) Монгол Улсын 2015 оны эдийн засгийн төлөв байдал; (v) Монгол Улсын 2015 оны төсвийн тодотголын төслийн тухай; (vi) Засгийн газрын үнэт цаасны арилжааны тухай; (vii) Төрийн сангийн нэгдсэн дансны тухай; (viii) Ханшийн өөрчлөлтөөс үүдэн улсын төсөвт үүсч буй алдагдлыг багасгах, хэджинг хийх тухай; (ix) Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн 2015 оны ээлжит хуралдааны товыг тогтоох тухай зэрэг

асуудлыг авч хэлэлцсэн. Харин 2015 оны 3 дугаар сарын 13-ны өдрийн хуралдаанаар: (i) Иргэдийн эзэмшиж буй 1072 хувьцааны бүртгэлийн тухай; (ii) Үнэт цаасны арилжааны төлбөр, тооцооны үйл ажиллагааны тухай; (iii) Үнэ тогтворжуулах хөтөлбөрийг Засгийн газарт шилжүүлэх төлөвлөгөө; (iv) Дэлхийн банкны хөгжлийн бодлогын зээлийг авах нөхцөл, авах арга хэмжээ; (v) Хөгжлийн банкны зарцуулалт, засаглалыг боловсронгуй болгох тухай; (vi) Төрийн өмчийн активын удирдлагын нэгж байгуулах тухай; (vii) Гадаад валютын дотоод захын тойм; (viii) Инфляцийн төлөв байдлын тайлан зэрэг асуудлуудыг, 2015 оны 9 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуралдаанаар: (i) “Олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх хөтөлбөр”-ийн төслийн хэлэлцэж, батлах тухай; (ii) Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2016 онд баримтлах үндсэн чиглэлийн төслийн танилцуулга; (iii) Монгол Улсын Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан: Дугаар №5; (iv) Санхүүгийн салбарт активын удирдлагын тогтолцоо бий болгох тухай; (v) Инфляцийн төлөвийн тайлан: Дугаар №2; (vi) Монголбанк, Сангийн яам, Санхүүгийн зохицуулах хорооны дунд статистик мэдээллийн нэгдсэн сан үүсгэх журмын төслийг хэлэлцэж батлах тухай; (vii) Даатгалын эрх зүйн орчныг сайжруулах, зохицуулалтыг боловсронгуй болгохтой холбоотой зарим асуудал; (viii) Татан буугдсан Зоос банк хувьцаат компани дахь банкны эрх хүлээн авах үйл ажиллагааг дуусгавар болгох тухай; (ix) 2015 оны төсвийн тодотгол, 2016 оны төсвийн төслийн талаар; (x) Хадгаламж, зээлийн хоршооны гишүүдийн хадгаламжийг даатгалд хамруулах тухай зэрэг асуудлыг тус тус авч хэлэлцсэн. Харин 2015 оны 11 дүгээр сарын

30-ний ээлжит бус хуралдаанаар Иргэний хуулийн болон Үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны тухай хуулийн зарим заалтуудыг 2015 оны 10 дугаар сарын 7-ны өдрөөс түдгэлзүүлэх тухай Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн Дунд суудлын 13 дугаар дүгнэлт, УИХ-ын 88 дугаар тогтоолын үндэслэлийн талаар хэлэлцэв. Хуралдаанаас гарсан шийдвэрийн дагуу Зөвлөлийн гишүүд хариуцсан чиглэлээр тодорхой үүрэг даалгавар өгч, холбогдох газруудад санал, зөвлөмж хүргэн ажиллаж байна.

Санхүүгийн системийн эрсдэлийн үнэлгээ хийх, макро бодлогуудын харилцан уялдааг хангах, макро зохистой бодлогыг хэрэгжүүлэх хүрээнд санал боловсруулах, Монгол Улсын Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайланг хагас жил тутам бэлтгэн, олон нийтэд хүргэх үүрэгтэй, байнгын үйл ажиллагаатай нэгж бий болгохоор шийдвэрлэсний дагуу Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн Ажлын алба (СТБЗАА)-ыг Монголбанкинд төвлөрүүлж, 5 хүний орон тоотойгоор ажиллуулж байна.

СТБЗАА нь Монголбанк, Сангийн яам, Санхүүгийн зохицуулах хорооны холбогдох газруудтай хамтран ажиллаж, тайлан мэдээлэл хүлээн авч, “Монгол Улсын Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан”-гийн эхний таван дугаарыг нэгтгэн боловсруулж, хэвлүүлэн, Монголбанкны цахим хуудаст байршуулан, олон нийтийн хүртээл болгосон бөгөөд ийнхүү зургаа дахь дугаарыг та бүхэнд хүргэж байна.